

ENTRE L'ESPERANÇA I EL NEGUIT

El català a Catalunya

Coneixements, usos, actituds
i identitats lingüístiques

Albert Fabà
Olga Gàlvez, Joan Manrubia
Anna Simó i Noemí Ubach

Índex

Introducció	1
• Fonts utilitzades	2
• Objectius	3
• Continguts	5
• Agraïments.....	6
Capítol primer. El català als Països Catalans: una anàlisi comparada	7
A. Les competències lingüístiques	8
B. Altres variables sociolingüístiques.....	12
B1. Llengua principal i llengua familiar	12
B2. Ús social	15
B3. Actituds lingüístiques	18
C. Conclusions	19
Capítol segon. Catalunya: Competències lingüístiques	21
A. Les competències lingüístiques l'any 1975	22
A1. El fenomen migratori	22
A2. Dades sociodemogràfiques	28
B. L'evolució de les competències lingüístiques	31
C. Llengua i edat	32
D. Llengua i classes socials.....	34
E. Conclusions: avenços i dèficits	35
Capítol tercer. Catalunya: identitats, usos i actituds lingüístiques	38
A. Identitats lingüístiques.....	38
B. Llengua familiar.....	43
C. Usos lingüístics no familiars.....	50
C1. Ús "subjectiu"	51
C2. Ús en diverses situacions	53
C3. Ús "objectiu"	58
C4. Llengua de les enquestes.....	61
C5. Conclusions.....	64
D. Hàbits lingüístics en converses bilingües	67
E. Actituds lingüístiques	71
Capítol quart. Les tipologies lingüístiques	77
A. Anàlisi factorial i de <i>clusters</i>	77
B. Segmentacions AID.....	84

Capítol cinquè. La diversitat catalana: l'Hospitalet Sabadell i Manresa	89
--	----

Capítol sisè. Conclusions i Propostes	101
--	-----

A. Conclusions	101
A1. Els pros i els contres	102
B. Propostes	109
B1. Més lleialtat lingüística. Més “exolingüisme” grupal?	112
B2. Altres propostes	119
B3. Cloenda	121

Annexos

1. Resultats de les enquestes Fabà <i>et al.</i>	124
2. Fitxes tècniques de les enquestes	134
3. Índex de taules	143
4. Índex de gràfics	144
5. Bibliografia citada	150

Introducció

"(...) qui més qui menys, tothom es mou dins d'uns cercles (de família, de professió, de diversió, d'obres socials o culturals, etc.), i tothom té tendència a generalitzar allò que veu en els seus cercles, sense adonar-se que és una part minúscula de la gran ciutat. I així tots anàvem vivint amb unes visions personals de la vitalitat del català, de l'assimilació dels immigrants, dels qui parlen en català, dels qui l'entenen i dels qui l'escriuen, com si aquestes visions personals, pel sol fet de ser visions nostres, ja haguessin de correspondre a la realitat. Però, ¿era així la realitat? Si era així, ¿fins a quin punt ho era? ¿No podríem substituir aquestes visions personals per dades objectives? Aquestes preguntes, que jo em posava ben sovint, i, amb mi, gran nombre de persones conscients dels nostres problemes, foren l'estímul de l'enquesta: interrogariem els barcelonins, segons els mètodes sociològics moderns, per saber, d'ells mateixos, com calia respondre a les susdites preguntes"¹

Antoni M. Badia i Margarit

Aquesta intuïció del professor Badia i Margarit, que sovint generalitzem les nostres pròpies experiències personals i hi concedim valor absolut, també ens ha esperonat a nosaltres. I com ell, hem estat temptats de recórrer a les dades empíriques, contrastables, per tal de refermar o contrariar aquestes impressions, fins al punt que els autors d'aquest llibre ens vam embranchar en l'elaboració de diverses enquestes sociolingüístiques, que ens permetessin completar la informació obtinguda fins aleshores². Per això hem decidit iniciar aquest treball amb les paraules de l'eminent filòleg que, al cap i a la fi, també va ser el primer a distribuir una enquesta sociolingüística, en aquell cas a la població de la ciutat de Barcelona.

Trenta-sis anys després, el volum d'estudis sociolingüístics de tota mena és força considerable, i podem fer-nos una visió aproximada del que ha passat durant aquestes dècades. El coneixement que tenim dels mètodes d'anàlisi sociològica quantitativa també són molt més aprofundits que en l'època de Badia i Margarit.

¹ BADIA I MARGARIT, A. M. *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològicolingüística. Volum 1*. Barcelona: 1969, Edicions 62 (p. 9).

² Es tracta de les enquestes Fabà et al. al conjunt de la població de Catalunya de més de quinze anys (2000), i de les ciutats de Sabadell (2000), L'Hospitalet de Llobregat i Manresa (2001). La majoria d'aquestes dades, encara inèdites, es donen a conèixer mitjançant aquesta publicació. El treball de camp fou desenvolupat per l'empresa IRC Consultores, i finançat pel Consorci per a la Normalització Lingüística i la Fundació Jaume Bofill (Catalunya), i la Diputació de Barcelona, la Caixa de Sabadell i els ajuntaments de Manresa i l'Hospitalet de Llobregat (Sabadell, L'Hospitalet i Manresa).

Sabem, per exemple, que l'enquesta del lingüista a la qual ens hem referit en iniciar aquestes ratlles peca d'un dèficit metodològic important, ja que en triar el mètode d'enquesta per carta, la mostra agafa un biaix molt important: els qui fan l'esforç de contestar-la són, normalment, els qui tenen una actitud més favorable, en aquest cas cap al català, i això desfigura els resultats en un determinat sentit. Certament, per intentar contrarestar aquests efectes, en Badia també va realitzar 224 enquestes personals, directament a les llars dels enquestats. Tanmateix, el nombre de persones que la contestaren fou massa baix com per considerar raonable el seu índex d'error³.

Vet aquí, doncs, la importància de filar prim en els aspectes metodològics, de ser prudents en l'ús de la informació i contrastar-ne la correcció.

Fonts utilitzades

Per aquest motiu, hem estat molt acurats pel que fa a la tria de les fonts que utilitzarem en aquest intent de balanç de la situació del català a Catalunya. D'una banda, hem consultat les dades lingüístiques dels censos i els padrons d'habitants, que tenen a hores d'ara una tradició important a casa nostra, tant de recull com d'anàlisi de les dades. De l'altra, deu enquestes que ens informen de l'evolució de la identitat, de l'ús i de les actituds lingüístiques de la població catalana: ens referim als treballs lingüístics del *Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS)* dels anys 1978, 1993, 1998 i 2001; a les enquestes DYM 1997 i 1999, i com ja hem indicat anteriorment, a les enquestes Fabà *et al.* dels anys 2000 i 2001 a la població de Catalunya i de les ciutats de l'Hospitalet de Llobregat, Sabadell i Manresa. Totes deu enquestes compleixen el límit de representativitat establert per Joaquim Torres⁴ basat en l'adequació del percentatge de nats a Catalunya de la mostra respectiva, respecte al percentatge del cens més proper. Hem deixat de banda altres estudis força interessants, però que es referien només a la població en edat escolar⁵ (molt abundants, per cert), per motius purament i simplement "econòmics": cal saber mesurar les pròpies forces, que sempre són limitades.

Les investigacions del **CIS** són les úniques que ens poden aportar una visió diacrònica, ja que tenim enquestes dels anys 1978, 1993, 1998 i el 2001. Tot i que no es repeteixen sempre les mateixes preguntes, s'hi poden fer comparacions importants, especialment de les dues de la dècada dels noranta, ja que totes dues han estat dirigides pel professor Miquel Siguan. També ens resulta profitosa la consulta per l'espectre territorial, ja que contenen dades

³ Es pot aprofundir tant en l'interès de l'estudi de Badia com en els seus límits llegint l'article de Joaquim Torres "Les enquestes sociolingüístiques catalanes" a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1 (València, 1997, p. 137-146).

⁴ Aquest límit es calcula restant del percentatge de nats a Catalunya, segons el cens, el dels nats segons la mostra i l'índex d'error de la mostra. Tot plegat, el resultat ha de ser inferior al 2%. Es pot consultar aquest concepte a Joaquim Torres "L'ús oral familiar a Catalunya" *Jornades d'estudi sobre l'ús interpersonal del català*. Grup Català de Sociolingüística i Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Barcelona 2001.

⁵ Són especialment interessants, per les novetats metodològiques que introdueix, els estudis d'Ernest Querol fonamentats en les poblacions escolars del País Valencià i el Principat de Catalunya. Se'n pot consultar el cas valencià a *Els valencians i el valencià. Usos i representacions socials*. Paiporta: Comercial Denes, 2000 ("Col·lecció d'Investigacions Francesc Ferrer Pastor, 7")

sociolingüístiques dels territoris de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears.

L'**Institut DYM** va portar a terme un encàrrec del Departament de Cultura de la Generalitat per copsar l'ús i les actituds lingüístiques dels ciutadans i ciutadanes de Catalunya durant l'any 1997. Encara que ja han passat quatre anys, aquesta enquesta té l'avantatge que va comptar amb una mostra força extensa, ja que es va entrevistar més de 3.000 persones. Aquest fet garanteix la possibilitat de fer creuaments i desagregacions de dades amb un marge d'error força acceptable. Així, per exemple, si volem saber els resultats per diversos territoris (Barcelona ciutat, àrea metropolitana, comarques lleidatanes, gironines o tarragonines, posem per cas) podem fer-ho fàcilment; també és possible conèixer els resultats per grups d'edats, o per altres agrupacions bàsiques que ens interessin. També és important consultar l'enquesta DYM 1999, que reflecteix les opinions dels catalans sobre la Llei de política lingüística.

Finalment, les enquestes Fabà *et al.* són probablement les últimes d'aquesta mena que s'han portat a terme a Catalunya, fins al punt que, com hem dit, els resultats encara no han estat totalment publicats. És, també, l'única enquesta on s'ha preguntat al conjunt de la població de Catalunya sobre la seva identitat lingüística (l'Enquesta sobre condicions i hàbits de vida de la població metropolitana també ha fet la mateixa pregunta, però, òbviament, només circumscrita a aquesta àrea geogràfica) i sobre els seus hàbits lingüístics en converses bilingües, dos elements que considerem essencials per copsar la situació sociolingüística del país. D'altra banda, el mateix qüestionari s'ha repetit a tres poblacions catalanes prou diverses sociolingüísticament com per apreciar-ne el contrast dels resultats. Es tracta de l'Hospitalet de Llobregat, Sabadell i Manresa.

Objectius

Sembla obvi, però potser cal dir-ho explícitament: l'objectiu d'aquest treball és fer un **balanç sociolingüístic dels vint-i-cinc anys transcorreguts des de la mort del general Franco**, que permeté, entre altres coses, mirar de superar els llargs anys de repressió dura de la nostra llengua mitjançant la recuperació de l'ús públic del català. L'any 1975 també resultà emblemàtic, als efectes del tema que tractem, perquè va ser en aquesta data que s'efectuà la primera enquesta sociolingüística prou important com per marcar un inici d'etapa. Ens referim al padró lingüístic d'aquest any, dirigit per Modest Reixach que, això sí, només s'adreçà als ciutadans de les comarques barcelonines (Garraf, Alt Penedès, Anoia, Bages, Berguedà, Osona, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Maresme, Barcelonès i Baix Llobregat)⁶.

De balanços d'aquesta mena se n'han fet uns quants⁷, però en la majoria dels casos el tractament formal és més semblant al d'un article de revista, ja sigui

⁶ Els resultats d'aquest padró, i l'anàlisi consegüent es publicaren al primer número de la sèrie *Estudis de les Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana*, que iniciava d'aquesta manera un fructífer recorregut, clos fins ara amb el número 7 dedicat al Mapa sociolingüístic de Catalunya de l'any 1996.

⁷ STRUBELL I TRUETA, MIQUEL "Evolució de la comunitat lingüística" a *Segones jornades sobre el nacionalisme català a la fi del segle XX*. Barcelona: La Magrana i Edicions 62, 1989; LEPRÊTRE, MARC: *La llengua catalana, avui*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992; MARÍ i MAYANS,

més especialitzada o de caire més divulgatiu, independentment que el seu suport material sigui el d'un llibre que recull diversos articles. Per contra, nosaltres hem intentat concedir al material més espai, la qual cosa ens ha permès una major extensió en l'anàlisi.

Malgrat tot, per no fer encara més feixuc el treball, hem hagut de limitar alguns dels temes possibles de tractar. Així, hem concentrat els nostres esforços en la situació actual i l'evolució dels coneixements lingüístics, d'una banda, i de les identitats, els usos i les actituds lingüístiques, de l'altra, referits tots dos apartats al conjunt de la població de Catalunya. Òbviament la llengua no s'usa només per parlar amb els familiars, amb els amics, etc., sinó que també s'utilitza en un ampli ventall de situacions més vinculades a l'ús institucional. I quan parlem d'institucions ens referim a organitzacions, tant públiques com privades. La llengua dels cinemes, dels teatres, dels hospitals, de les clíniques, de les associacions, dels sindicats, etc. Hem deixat de banda aquest aspecte no perquè no el considerem important, sinó perquè sempre cal acotar l'àmbit de treball per alguna banda.

Tanmateix, per obtenir-ne informació recomanem la consulta del capítol referent a la llengua del llibre *La societat catalana*, i als resultats de l'enquesta INUSCAT 1996⁸. Afortunadament, són en procés d'elaboració dos projectes que probablement ajudaran a completar la visió d'aquest món tan complex. Ens referim al projecte *Ofercat. Indicadors sobre l'oferta territorial de català*⁹, i al treball d'elaboració d'un recull d'índexs sociolingüístics que està portant a terme l'Institut de Sociolingüística Catalana.

Finalment, cal explicar també el motiu de limitar-nos únicament al Principat de Catalunya, atès que el català també es parla en altres territoris. No serà per falta de material, ja que s'han fet diversos estudis, tant de coneixements lingüístics com d'ús i actituds, al País Valencià i a les Illes Balears i, fins i tot, encara que més escadussers, a la Franja de Ponent, a la Catalunya del Nord i a l'Alguer. Ni el temps de què disposàvem ni els nostres coneixements ens han permès realitzar una tasca de balanç, com la que hem intentat fer al Principat, a aquestes altres contrades. És ben clar, però, que només d'aquesta manera es podria tenir una visió prou àmplia de la situació sociolingüística del català. La proposta queda, doncs, sobre la taula.

Tot i això, hem intentat compensar aquesta mancança amb un capítol que ens serveixi per situar el lloc del català al Principat amb relació al que té als tres territoris de parla catalana que tenen alguna mena d'autogovern en el si de l'Estat espanyol. És a dir, hem comparat Catalunya amb el País Valencià i les Illes Balears.

ISIDOR (coord.): *La llengua als països Catalans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1992;
PRADILLA, MIQUEL ÀNGEL (coord.): *La llengua catalana al tombant del mil·lenni. Una aproximació sociolingüística*. Barcelona: Empúries, 1999.

⁸ GINER, SALVADOR (coord.): *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 1998. (p. 805-821); ARAGAY, J. M., SABATÉ, J. *Inuscat 1996* (informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1996).

⁹ Aquest projecte té com a origen l'estudi sobre l'oferta lingüística realitzat a Santa Coloma de Gramenet, i que ara s'ha estès a les poblacions de Tarragona, Tremp, Lloret de Mar, Manresa i el districte de Ciutat Vella de la ciutat de Barcelona. Se'n poden consultar les principals característiques a l'article del qual són autors Albert Fabà, Pilar López, Joan Solé i Noemí Ubach "Ofercat: indicadors sobre l'oferta de català a Santa Coloma de Gramenet" a *Revista de Llengua i Dret*, 33 (Barcelona, setembre de 2000, p. 143-169).

Continguts

Precisament, aquest és el primer capítol del treball que presentem. Per a elaborar-lo ens hem fonamentat, pel que fa a les competències lingüístiques, en el padró de 1986 i el cens de 1991, ja que en tots dos casos comptem amb dades dels tres territoris. Sobre l'ús i les actituds lingüístiques, la principal font han estat les enquestes del CIS de l'any 1978, 1993 i 1998 als territoris de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears.

El segon capítol està íntegrament dedicat a l'evolució dels coneixements lingüístics al Principat de Catalunya a partir de les dades dels padrons i censos lingüístics dels anys 1975, 1981, 1986, 1991 i 1996. Durant el darrer trimestre de l'any passat s'efectuà el cens lingüístic del 2001, però els resultats no estaran disponibles fins d'aquí a uns anys. Ens ha semblat important, en aquest capítol, concedir importància a la situació lingüística de l'any 1975, tot i que com hem dit les dades només es referien a una part del territori, perquè aquest any marca la fi d'un procés ben clar de persecució del català i l'inici d'una etapa de redreçament, de la qual encara n'hem de jutjar els èxits i fracassos, un dels objectius, precisament, d'aquest treball.

En el tercer capítol passem revista a la situació i (sempre que sigui possible) a l'evolució d'altres variables sociolingüístiques: les identitats, la llengua familiar, els hàbits lingüístics en converses bilingües, els usos i les actituds lingüístiques. Hem intentat també fer els creuaments més importants de tots aquests aspectes amb altres variables sociodemogràfiques importants, com ara l'edat.

En el capítol quart hem exposat els resultats de diverses anàlisis, prenent com a base les enquesta DYM 1997 i Fabà *et al.* 2000. Concretament, ens referim a una anàlisi factorial i de *clusters*, i una segmentació AID. D'una banda, es tracta de copsar les diverses tipologies lingüístiques que es dedueixen de les mateixes dades, i de l'altra saber quines són les variables que es correlacionen més intensament amb l'ús del català, a Catalunya.

El capítol que hem titulat *La diversitat catalana* pretén fer un recorregut territorial per algunes poblacions del Principat, tot i aprofitant la repetició de l'estudi Fabà *et al.*, del conjunt de Catalunya, a tres ciutats tan diverses des del punt de vista sociolingüístic com són l'Hospitalet del Llobregat, Sabadell i Manresa.

Per acabar, en l'apartat de conclusions hem intentar sintetitzar l'ampli cabal de dades que contenen les nou taules i els cent tres gràfics dels capítols anteriors en un llistat de pros i contres, on s'exposen les principals tendències que s'insinuen durant aquests últims vint-i-cinc anys de trajectòria lingüística al Principat de Catalunya, per cloure el llibre amb una proposta per tal d'augmentar, en el futur, l'ús del nostre idioma.

La major part del text, tret del capítol quart, coincideix, gairebé totalment, amb el contingut del treball presentat pels autors al 1r. premi Jaume Camps de sociolingüística, convocat per Òmnium Cultural de Granollers, que van guanyar *ex aequo*. La primera part del capítol quart es va presentar al 2n. Congrés Europeu de Planificació Lingüística celebrat a Andorra la Vella el novembre de l'any passat.

Agraïments

Un llibre, com aquest, que es fonamenta, en bona part, en un llarg treball d'investigació ha de tenir, a la força, una llista d'agraïments molt àmplia.

D'entrada, hem d'agrair a Albert Gadea, cap del Gabinet de Planificació de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet que ens instruís dos dels signants d'aquestes ratlles en l'apassionant món de l'anàlisi demoscòpica, en assessorar la realització d'una enquesta sociolingüística a la població d'aquesta ciutat, ara farà ja vuit anys¹⁰. Durant aquest temps, sempre ha respost amablement les nostres preguntes.

Segonament, l'estudi no hagués estat possible sense la col·laboració econòmica dels responsables de les institucions que van finançar les enquestes. En Lluís Jou, president del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL), sense el suport del qual aquest llibre no s'hauria pogut ni escriure, ni editar; Jordi Porta, l'anterior director de la Fundació Jaume Bofill, la institució que, conjuntament amb el CPNL, van finançar l'enquesta de Catalunya; Joan Francesc Marco, ponent de Cultura de la Diputació de Barcelona i regidor de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, Ramon Fontdevila, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Manresa, i la Fundació Caixa de Sabadell, que conjuntament subvencionaren el treball de camp de les ciutats de l'Hospitalet de Llobregat, Manresa i Sabadell.

No volem deixar de citar el Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat, que ens ha facilitat l'aixoplugament d'una entitat, la qual cosa ens ha alleugerit en molts casos les gestions burocràtiques que hem hagut de realitzar. Tot plegat, sense la seva col·laboració tampoc no ens n'hauriem sortit.

Finalment, volem agrair especialment la col·laboració de Modest Reixach i Jaume Farràs, que han avalat davant de diverses institucions la investigació que volíem portar a terme, els comentaris dels quals ens han resultat sempre molt profitosos. Com se sol dir, els mèrits els hem de compartir amb ells, mentre que les errades o els problemes que hom pugui trobar en aquest llibre només són responsabilitat nostra.

¹⁰ Es tracta d'Albert Fabà i Noemí Ubach. Se'n poden consultar els resultats a *De més verdes en maduren: la situació de la llengua catalana a Santa Coloma de Gramenet*: Revista de Llengua i Dret, 28. Desembre de 1997.

Capítol primer

El català als Països Catalans: una anàlisi comparada

Tot i que l'objecte del nostre estudi és la situació del català al Principat de Catalunya, sembla imprescindible emmarcar-lo en el conjunt de terres on es parla el nostre idioma.

El català s'empra en diversos territoris, situats en quatre estats diferents: el Principat d'Andorra, on l'únic idioma oficial és el català; la Catalunya estricta, el País Valencià i les Illes Balears —tots tres situats a l'Estat espanyol—, on el català és oficial juntament amb el castellà; la Franja de Ponent o d'Aragó, situada administrativament dintre del territori de la Comunitat Autònoma d'Aragó, on el català és parlat per tothom, però pràcticament fins fa ben poc no ha tingut algun reconeixement jurídic; la Catalunya del Nord, en territori de l'Estat francès, i la ciutat de l'Alguer, a l'illa de Sardenya, que depèn de l'Estat italià.

Dissortadament, els únics territoris dels quals tenim dades censals són els tres on el català és cooficial, és a dir, el Principat de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. Per aquest motiu restringirem el nostre recorregut a aquests tres territoris.

A la taula 1 podem apreciar-ne tant l'extensió territorial com l'evolució demogràfica del 1975 al 1991.

Taula 1. Evolució de la població de dret a Catalunya, País Valencià i Illes (1975-1991). En milers d'habitants.

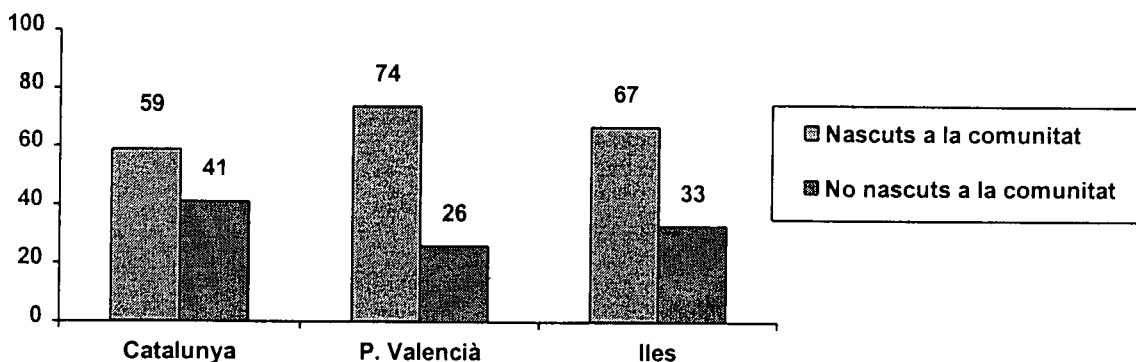
	<i>Km²</i>	1975	1981	1986	1991	<i>Hab/km²</i> 1991
Catalunya	31.895	5.660	5.956	5.979	6.059	190
Illes	4.965	598	655	680	709	143
País Valencià	23.005	3.397	3.647	3.733	3.831	166
Total	59.865	9.655	10.258	10.392	10.599	178

Font: Reixach, M. (1997)

Catalunya és la més extensa, i també la més poblada, la segueix el País Valencià i, a força distància, les Illes Balears. En total, la població dels Països Catalans depassava els 10 milions de persones l'any 1991. Durant aquests últims anys, el creixement demogràfic ha estat modest. Així, si assignem un índex 100 a la població de cadascun dels territoris durant l'any 1975, a Catalunya l'índex només assolí el 1991 un 108, mentre que al País Valencià arribava a 118 i a les Illes es produïa un increment superior, amb un 127.

Tanmateix, durant les dècades compreses entre el 1955 i el 1975, els Països Catalans van rebre nombrosos immigrants, majoritàriament de l'eix sud peninsular, gent que tenien el castellà com la seva llengua. Aquestes migracions van tenir un gran impacte sociolingüístic, especialment al Principat de Catalunya, on aquest fenomen tingué un gran desenvolupament. Ho podem apreciar ben clarament en el gràfic 1, on s'explicita, amb dades del 1993, el percentatge de la població que no havia nascut a cadascuna de les comunitats.

Gràfic 1. Distribució de les poblacions de cada comunitat segons el lloc de naixement. 1993. Percentatges.

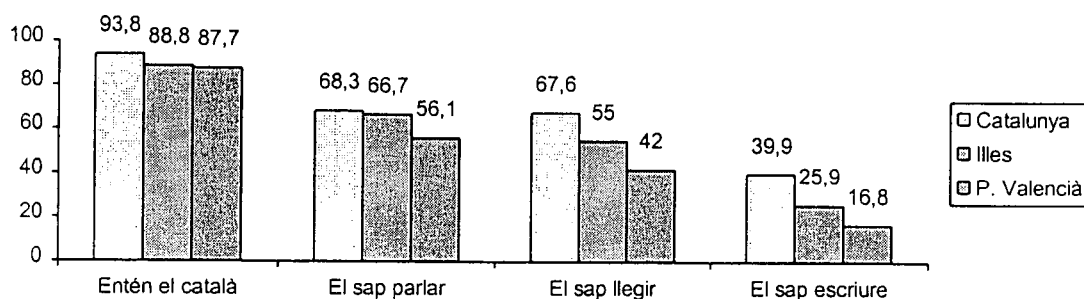
Font: CIS 1993

D'aquesta manera, la comunitat amb un índex d'immigració més alt va ser Catalunya, seguida de les Illes Balears i, en últim lloc, el País Valencià.

A. Les competències lingüístiques

Com dèiem, tenim xifres de les competències lingüístiques dels habitants dels tres països, obtingudes mitjançant mètodes censals, és a dir, preguntant a gairebé tothom sobre la seva comprensió del català (o del valencià, en el cas del País Valencià), la capacitat per parlar-lo, per llegir-lo, i per escriure'l. Dissortadament, només tenim les dades totals de dos anys, el 1986 i el 1991, ja que el 1996, en què també es va dur a terme el cens lingüístic a Catalunya, aquestes dades no es demanaren a la ciutadania de les Illes Balears i del País Valencià. Afortunadament, durant l'any 2001, que també fou un any censal, aquesta deficiència se superà i quan en tinguem les dades podrem comparar-ne altre cop els resultats.

Gràfic 2. Coneixement de català a Catalunya, Illes Balears i País Valencià¹¹ 1991. Percentatges

Font: Reixach, M. (1997). Elaboració pròpia

D'una banda, s'aprecia una estructura semblant en tots tres països: la comprensió oral obté sempre valors molt superiors a les altres tres

¹¹ Les dades del País Valencià es refereixen únicament a les comarques valencionaparlants. És important recordar que hi ha algunes comarques, situades a l'interior del país, que són tradicionalment castellanoparlants, per la qual cosa sembla lògic excloure-les de la comparació.

competències, la capacitat de parlar i de llegir se situen en valors intermedis, mentre que hi ha una minoria de les poblacions que considerin que saben escriure en català.

Aquesta estructura respon a la història sociolingüística de la comunitat: una xifra important d'immigrants, desconexors de la llengua pròpia del país d'acollida, però que, a força d'anys d'estada, van comprnent-la cada cop més (hi ajuda la proximitat lingüística del castellà i del català), tot i que encara els costa molt de parlar-la. I una població autòctona que durant molts anys, especialment durant l'època de formació escolar, no ha pogut ser escolaritzada en la seva pròpia llengua, la qual cosa explica els baixos índexs de calatanoescriptors, si se'ns permet la llicència lingüística.

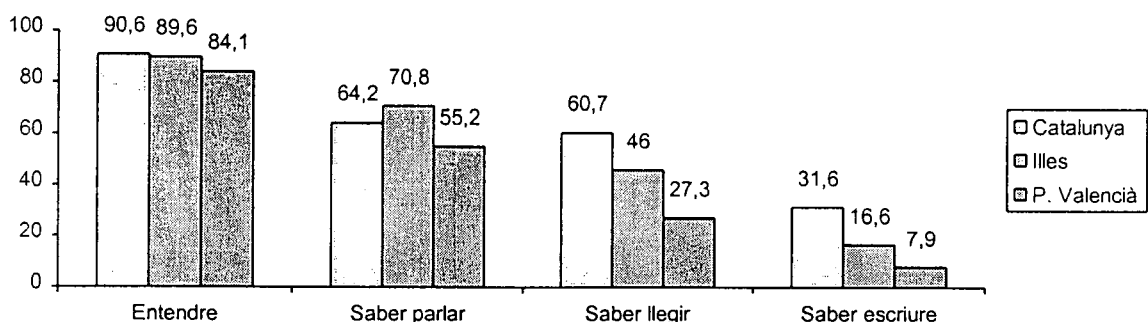
Nogensmenys, si les úniques o les principals explicacions fossin aquestes, no s'entendria que fos precisament el Principat el que comptés amb uns índexs més alts, en tots els casos: cinc punts més que les Illes i sis més que el País Valencià, en comprensió; gairebé dos més que les Illes Balears i dotze més que el País Valencià en capacitat de parlar; dotze més que les Illes i gairebé vint-i-sis més que el País Valencià en la de llegir; catorze més que les Illes Balears i vint-i-tres més que el País Valencià en capacitat d'escriure en català.

La paradoxa rau en el fet que és, precisament, el Principat el territori que ha acollit més població immigrada. El que té més gent forana és el que té millors índexs de competència!

No obstant, per poder copsar millor la qüestió és convenient referir-se a les xifres de l'any 1986, cinc anys enrere.

Vegem-ho, en el gràfic 3. Aquí, la situació és molt semblant a l'anterior, i fins i tot, en alguns casos, més marcada, excepte en el cas de la competència oral en català entre les Illes Balears i el Principat de Catalunya. Hi ha més gent que sap parlar el català a les Illes, que a Catalunya, més d'acord amb els índexs diferents d'immigració dels dos territoris. ¿Com s'entén que aquesta tendència s'hagi estrocat, cinc anys després?

Gràfic 3. Coneixements de català a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1986. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1997). Elaboració pròpia.

El millor és cedir la paraula a Modest Reixach per explicar-ne el fenomen: "Les possibles hipòtesis d'explicació d'aquest fet han estat analitzades pel director de l'Institut Balear d'Estadística, Joan Guinart, el qual s'inclina a pensar que pot

ser degut al canvi de denominació de la llengua efectuat en el qüestionari censal de 1991 respecte al de 1986. Mentre que en aquest es va demanar al censat si comprenia, sabia parlar, llegir i escriure la llengua de les Illes, el 1991 se li proposaven les mateixes preguntes, però referides a la llengua catalana, canvi que pot haver induït respostes diferents entre certes capes menys il·lustrades de la població. Aquesta mateixa opinió és compartida per Aina Moll¹²

No deixa de ser notable, tot i això, que aquesta millora de la capacitat de parlar no es manifesti també en el cas del País Valencià, produint la paradoxa que el territori que menys migració ha incorporat sigui, precisament, el que presenta els índexs de coneixement més baixos.

Però la contradicció es dissol ràpidament si recordem que ja fa un cert temps que s'han aprovat els respectius estatuts d'autonomia, on s'oficialitza la llengua pròpia del país, això sí, al costat del castellà, i que, en aquest període, s'han portat a terme polítiques lingüístiques diferents en cadascun dels territoris. I es nota que ha estat a Catalunya on s'ha avançat més, especialment en la introducció del català a l'escola.

Així, Segons Vila¹³, i referint-nos només a l'ensenyament primari, mentre al Principat de Catalunya els centres que feien l'ensenyament bàsicament en català, o evolucionaven cap a aquest sistema, representaven en el curs 1995-1996 el 95% del total, a les Illes Balears la suma dels que impartien les classes en català, totalment o parcialment, suposaven el curs 1996-1997 el 69,9% del total de centres; finalment, al País Valencià, el més endarrerit de tots, només entre un 20% i un 30% de l'alumnat de primària faria ensenyament en català durant el curs 1999-2000.

Tot i això, aquest increment de l'ensenyament del català arreu ha produït un veritable terratrèmol en els coneixements lingüístics de la població, sobretot entre els sectors més joves.

De fet, si tenim possibilitat d'observar els gràfics dels coneixements per edats de tots tres països, per exemple de l'any 1991¹⁴, es poden observar unes corbes que davallen de més a menys des de les edats més joves fins a les més granades. Aquest fet és especialment manifest en les competències de la lectoescriptura, que al cap i a la fi són fruit de l'aprenentatge escolar.

L'excepció seria la competència oral, saber parlar en català, on l'esquema només es manté al Principat de Catalunya, on una part força important dels joves no catalanoparlants han après a parlar el català a l'escola; per contra, tant al País Valencià com, especialment, a les Illes Balears les franges d'edat més madures són, encara, les que tenen més competència oral en català.

Aprofitant que tenim les dades de l'any 1986, és convenient d'apreciar si aquestes diferències s'han anat eixamplant amb el temps, o bé s'han anat reduint, tot comparant els gràfics 3 i 2.

¹² REIXACH, MODEST *El coneixement del català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1997 (p. 23)

¹³ VILA I MORENO, FRANCESC XAVIER "Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana" a *Revista de Llengua i Dret*, 34. Barcelona, 2000 (p. 169-208)

¹⁴ REIXACH, MODEST (coord.): *El coneixement del català*. Barcelona, 1977 (p. 23, 30 i 143).

La conclusió que podem extreure és que totes les competències lingüístiques han evolucionat d'una manera semblant en els tres països durant aquest quinquenni. L'únic aspecte diferent és el cas de les Illes Balears, que ja hem comentat anteriorment.

La manera en què hem observat fins ara els territoris de parla catalana ha fet abstracció de les seves diversitats. Volem esmenar aquest desenfocament, encara que sigui parcialment, referint-nos a algunes unitats menors.

Taula 2. Habilitat de saber parlar català. Comparació entre diferents territoris de parla catalana (1986). Percentatges.

<i>Territori</i>	<i>saber parlar</i>
Menorca	84.6%
Mallorca sense Palma (part forana)	80.5%
Catalunya sense província de Barcelona	78,72%
Província de Castelló	71.2%
Barcelona ciutat	67,4%
País Valencià sense ciutat de València	66.1%
Eivissa i Formentera	61.8%
Ciutat de Mallorca	61.6%
Regió I (sense Barcelona i Àrea Metropolitana)	60,2%
Província de Barcelona	59,9%
Tarragona ciutat	57,8%
Província d'Alacant	45,0%
Àrea metropolitana de Barcelona	42%%
Ciutat de València	39,7%
Alacant ciutat	22%

Font: Reixach, M. (1990 i 1997), Sanjuan, X (1999) i Idescat. Elaboració pròpia.

Pel que fa al Principat de Catalunya, hem recollit la clàssica divisió territorial dels estudis de Modest Reixach sobre els coneixements lingüístics, diferenciant entre Barcelona ciutat, l'Àrea metropolitana de Barcelona, que és el cinturó que l'envolta, formada pels municipis amb un pes superior de la immigració¹⁶, la resta de la Regió I, la província de Barcelona, i la resta de Catalunya, excepte aquest darrer agrupament territorial. Alhora, hi hem transcrit també les dades de la ciutat de Tarragona, ja que, junt amb Reus i Valls, cada cop més s'hi conforma la segona àrea metropolitana del Principat. Al País Valencià hem exclòs les comarques no catalanoparlants, i la resta de les comarques les hem agrupades per províncies, tot separant-ne la ciutat de València. També hem afegit, com en el cas anterior, la ciutat d'Alacant. Finalment, pel que fa a les Illes Balears, la divisió és per illes, excepte a Mallorca, on hem diferenciat entre la ciutat de Mallorca, i la resta.

¹⁶ L'àrea metropolitana inclou els municipis de l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà de Llobregat, el Prat de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Climent de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló, Montgat, Molins de Rei, Sant Vicenç dels Horts, Montcada i Reixac, Ripollet, Castelldefels, Gavà, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Viladecans, Cerdanyola del Vallès i Sant Boi de Llobregat.

Com es pot veure, les diferències, d'aquesta manera, són més marcades. Gairebé 63 punts separaven, l'any 1986, els dos extrems, l'illa de Menorca, on el 84,6% de la població sap parlar menorquí, i la ciutat d'Alacant, on només un 22% de la població diu que sap parlar el valencià.

Enmig, les comarques de Castelló encara es trobaven ben situades, o la ciutat de Mallorca, amb un 61,6%, tot i ser a les Balears, tenia valors intermitjos. Una llista, per cert, que tanquen les poc catalanitzades (o força descatalanitzades, com bé assenyala Brauli Montoya¹⁷) comarques alacantines, precedides per l'Àrea metropolitana de Barcelona, la ciutat de València i, com ja hem assenyalat anteriorment, la d'Alacant.

Finalment, pel que fa a les capitals, a banda dels comentaris que ja hem fet sobre les ciutats de Palma i València, és notori el bon lloc que ocupava Barcelona: amb un 67,4% de persones que diuen que saben parlar català, se situa en el cinquè lloc de la llista, només precedida per les contrades amb un índex més baix d'immigrants.

Esperem que, quan comptem amb les dades del cens del 2001, en puguem fer una comparació diacrònica i estudiar-ne, doncs, l'evolució temporal.

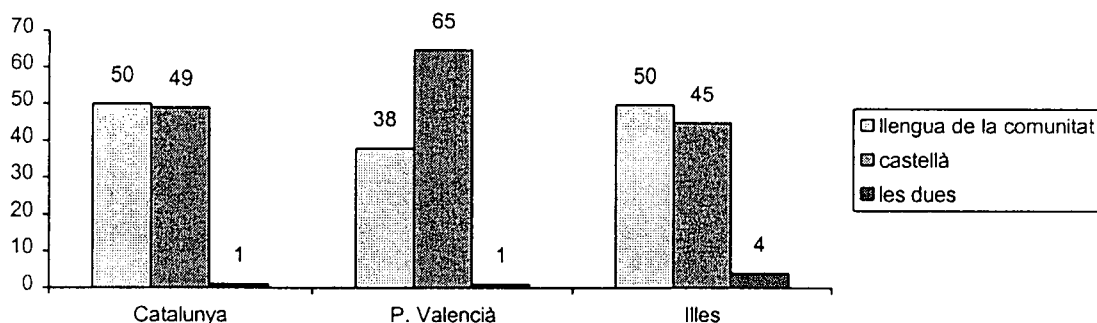
B. Altres variables sociolingüístiques

Per continuar aquest recorregut sobre la llengua catalana al Principat de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears ens valdrem ara del suport de les enquestes del CIS de l'any 1993, ja citades.

Si volem utilitzar el mateix mètode que a l'apartat anterior, un dels problemes és que aquestes enquestes, en el cas del País Valencià, s'han fet a la totalitat de la població, sense diferenciar entre les comarques castellanoparlants i les catalanoparlants. Per obviar el problema hem mirat de triar aquelles preguntes on les possibles respostes d'una persona que no conegui el català siguin clarament previsibles. Conseqüentment, hem redefinit l'univers descomptant del total de respostes possibles al País Valencià (771 enquestes) el 13,23%, que és el percentatge de valencians i valencianes que viuen a les comarques castellanoparlants: el resultat ha estat un total de 669 enquestes. Vegem-ne, doncs, els resultats.

B1. Llengua principal i llengua familiar

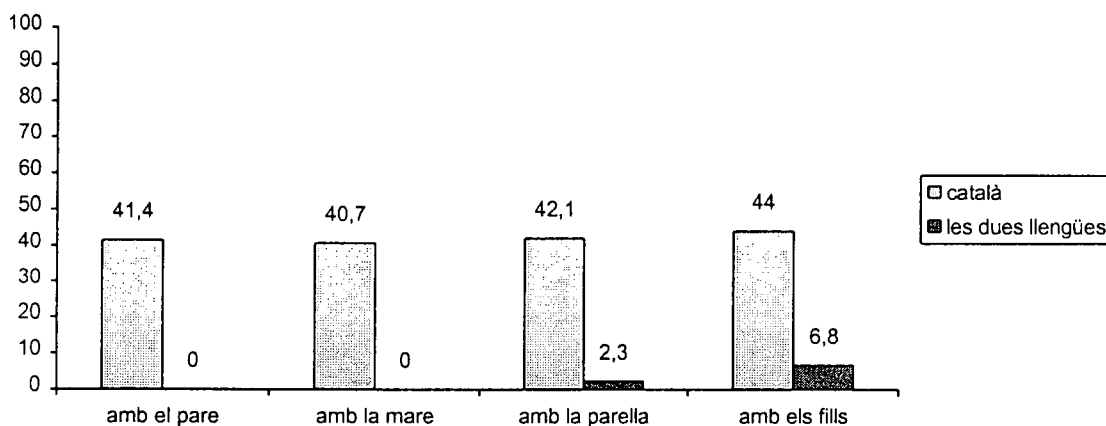
Gràfic 4. Llengua principal. 1993. Percentatges

En preguntar sobre la llengua principal dels seus habitants, el resultat és que “la llengua de la comunitat”¹⁸ és majoritària a les Illes Balears (un 54%, si sumem els que afirmen que “el català” és la seva llengua, i els que es consideren bilingües) i també, encara que en menor grau a Catalunya (un 51%, si apliquem el mateix esquema), mentre que al País Valencià aquesta xifra és força més baixa (un 39,42%, sempre sumant els “valencianolingües” i els bilingües).

Si de la llengua principal passem a la llengua familiar, el resultat es pot apreciar als gràfics 5, 6 i 7¹⁹. Aquí cal tenir en compte que els percentatges de la llengua que es parla amb la parella o amb els fills s’han recomptat, excloent-ne els que diuen que no en tenen.

Gràfic 5. Llengua familiar a Catalunya. 1993. Percentatges

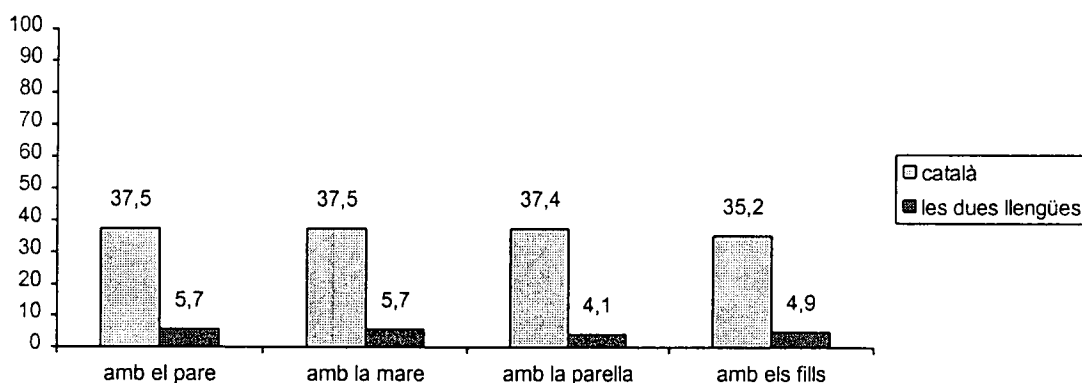
Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

¹⁷ MONTJOYA ABAD, BRAULI *Alacant, la llengua interrompuda*. Paiporta: Comercial Denes, 1996 (Col·lecció d'Investigacions Francesc Ferrer Pastor, 1).

¹⁸ Aquesta era la manera en què es feia la pregunta, possiblement per evitar el problema del nom de la llengua, especialment pel que fa al País Valencià i les Illes Balears. Només cal recordar el cas del cens del 1991 a les Illes Balears, abans ja esmentat, en passar de preguntar el coneixement de “la llengua de la comunitat”, al coneixement del “català”.

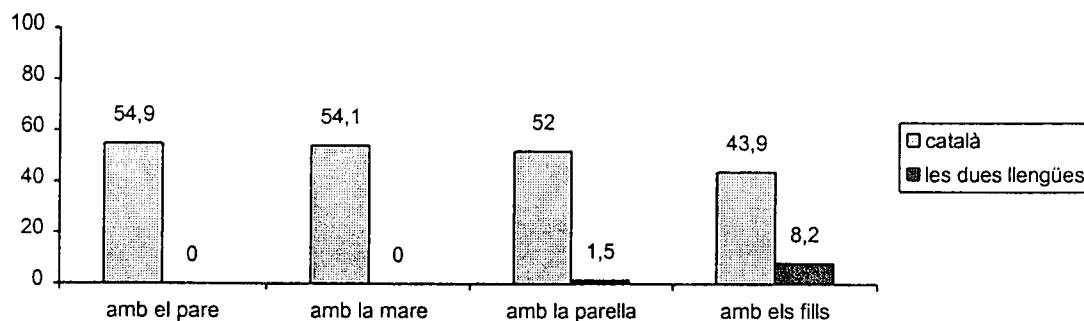
¹⁹ En comparar aquestes xifres amb les de les publicacions del CIS, es poden apreciar diferències importants. I és que la forma de presentar la majoria dels resultats del CIS es basa en la quantitat de població capaç de parlar en català, valencià, etc. mentre que nosaltres hem optat per presentar les xifres fonamentant-nos en la població total, o la de la totalitat de les comarques valencianoparlants, pel que fa al País Valencià.

Gràfic 6. Llengua familiar al País Valencià. 1993. Percentatges

Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

Gràfic 7. Llengua familiar a les Illes Balears. 1993. Percentatges

Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

Quant a la llengua que es parla o es parlava amb el pare o la mare (sempre, com és lògic, amb resultats molt semblants), destaquen les Illes Balears, aproximadament amb un 54% de la població que parlava amb els seus progenitors en mallorquí, menorquí, etc. mentre que a Catalunya el resultat és clarament inferior, al voltant del 41%; el cas del País Valencià és diferent, perquè allà, tot i que el percentatge encara és més baix, hi apareix un gruix significatiu de la població, d'un 5,7% més concretament, que afirma que, amb els seus pares i les seves mares, hi parlaven tant valencià com castellà, per la qual cosa fa de mal comparar. Sembla lògic pensar que hi influeix, en el cas del

Principat, el pes notable de la població immigrada, o amb pares procedents de la immigració, i en el del País Valencià una feble consciència lingüística.

Per contra, si comparem la llengua parlada amb els progenitors amb la que es parla amb la parella o amb els fills, especialment en aquest darrer cas, qui hi surt guanyant és el Principat, ja que s'obtenen valors més alts (molt més si tenim en compte l'aparició dels bilingües), mentre que tant al País Valencià com a les Illes el percentatge de població que parla en valencià, i en mallorquí, menorquí o eivissenc amb els fills és marcadament inferior al percentatge dels qui el parlaven amb els pares. Així, a Catalunya s'hi guanyen 3 punts²⁰, mentre que al País Valencià s'hi perden 2,22 i a les Illes 11! Si hi sumem els bilingües, la diferència es manté, tot i que els xifres són diferents. A Catalunya, entre la llengua que es parla o es parlava amb els progenitors, i amb els fills, s'hi guanyen 9,8 punts, mentre que al País Valencià s'hi perden 3,02, i a les Illes Balears 2,76 punts²¹.

Si intentem relacionar aquests resultats amb els de la llengua principal dels ciutadans dels diferents països, podem observar ben clarament que els percentatges dels que parlen o parlaven amb els progenitors en valencià, i en mallorquí, menorquí o eivissenc són molt semblants amb els que afirmen que la seva llengua principal és, respectivament, el valencià o el balear. Per contra, en el cas del Principat hi ha gairebé un 10% més de la població que diu que la seva llengua principal és el català, respecte als que la parlaven amb els seus pares. S'hi ha produït, doncs, una *integració* lingüística. El cas contrari seria el del País Valencià, on hem "perdut" els bilingües, ja que hi ha un 5,7% de la població que s'hi declara, mentre que això no fa augmentar el gruix dels qui consideren el valencià com la seva llengua principal.

En definitiva, tot i que les xifres de les dues variables (la llengua parlada amb els progenitors, i la llengua principal) són relativament semblants, en tots tres casos, sembla que s'ha produït, com hem dit, una certa integració lingüística en el cas del Principat de Catalunya, un manteniment en el de les Illes Balears i una certa pèrdua en el cas del País Valencià²².

B2. Ús social

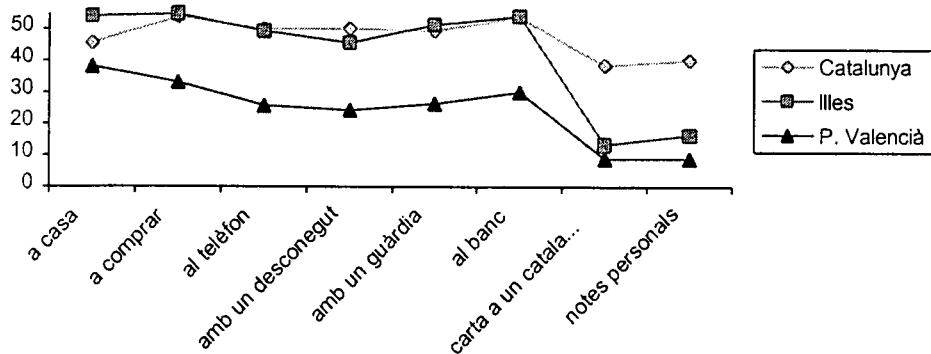
Però les llengües no es parlen només a casa, sinó que la vitalitat lingüística també depèn de l'ús social fora de la llar. Per això és ben important el gràfic 8, on es pot comparar l'ús familiar amb el de diverses situacions socials: quan es va a comprar, quan es contesta el telèfon, quan es pregunta alguna cosa a algun desconegut pel carrer, a un guàrdia urbà, quan es va al banc o s'escriu una carta a un catalanoparlant o es redacten notes d'ús particular.

²⁰ Cal tenir en compte, però, que atenent el marge d'error de l'enquesta, aquesta diferència és massa estreta com per considerar estrictament que n'hi ha, de diferència. Per contra, el cas balear seria, ara sí, més clar.

²¹ També aquí caldria recordar l'escàs marge dels dos últims, atenent a l'error de les enquestes, mentre que és clara la diferència al Principat.

²² Per assegurar-nos-en, però, caldria disposar dels creuaments d'aquestes dues variables, informació que, a hores d'ara, no disposem.

Gràfic 8. Ús del català en diferents situacions. 1993. Percentatges.

Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

Si es fa una mitjana de les diverses situacions, tret de la llengua amb què es redacten la carta i la nota (més vinculades a la capacitat d'escriure), i es compara amb l'ús de la llengua a casa, el resultat és que el català s'usa molt menys fora de casa al País Valencià (del 27,92% de la mitjana d'ús no familiar es passa al 38,27% a casa, una diferència de 10,35 punts) i a les Illes Balears (del 51,08% es passa al 54,12%, una diferència de 3,04 punts)²³, mentre que a Catalunya és ben bé a l'inrevés, ja que s'usa més fora de casa, que a les llars (del 51,48% de l'ús no familiar, es passa a un 45,78% d'ús a les llars, una diferència de 5,7 punts).

Pel que fa a les xifres en concret, les de Catalunya i les Balears són molt semblants, sempre al voltant del 50% de la població, mentre que les del País Valencià són molt més baixes.

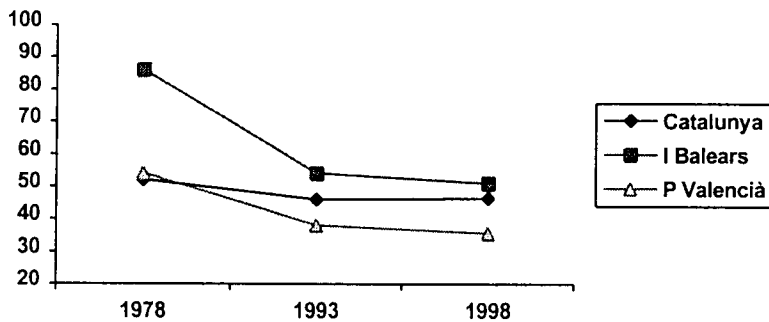
Mereixen un comentari a banda les dues situacions més vinculades a la competència escrita: l'ús de la llengua en una carta adreçada a algun amic que coneix el català i quan s'escriu alguna nota per a ús propi. En tots dos casos es pot apreciar el gran diferencial entre el Principat, on aquestes xifres baixen, però es mantenen amb uns valors prou importants, i el País Valencià i les Balears, on davallen significativament. Els comentaris fets en l'apartat anterior sobre l'ús diferencial del català en els sistemes educatius de tots tres països s'escaurien aquí com l'anell al dit.

Atès que tenim dades d'aquesta pregunta repetides regularment des de l'any 1978 fins al 1998, disfrutem d'una perspectiva temporal de vint anys per poder copsar l'evolució d'aquest ús social en els tres països de llengua catalana.

²³ Aquí s'hauria de fer un matis novament, d'acord amb el marge d'error de l'enquesta. Així, s'hauria de dir que o bé hi ha una lleugera diferència, o no n'hi ha cap.

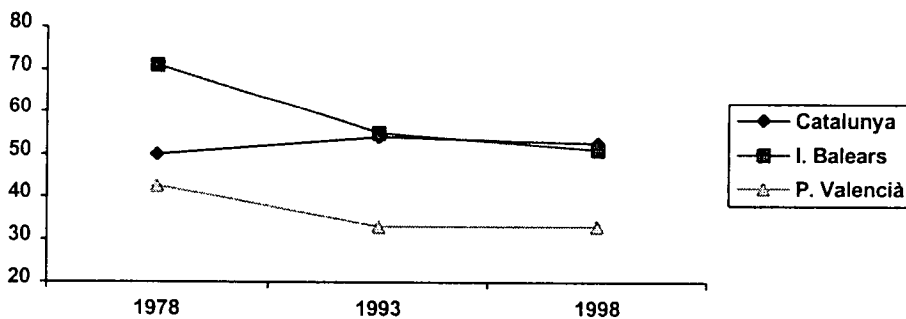
Per fer menys enfarfegats els gràfics, ens hem centrat en tres d'aquestes situacions: l'ús del català a casa, quan es va a comprar, i quan es fan notes de tipus personal. Els resultats els podem observar en els gràfics 9, 10 i 11.

Gràfic 9. Ús del català a casa. 1978,1993 i 1998. Percentatges

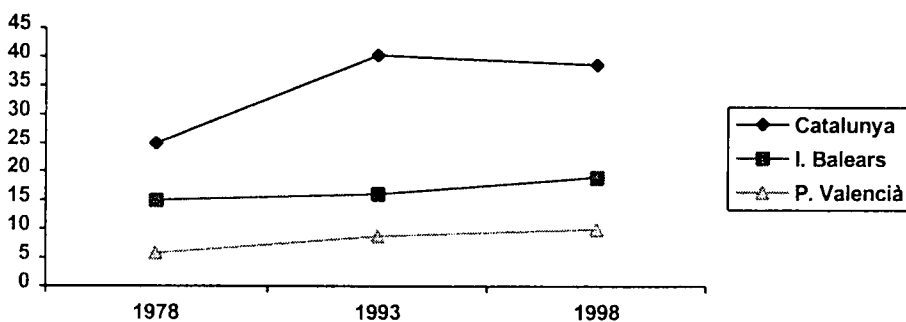
Font: CIS 1978, CIS 1993, CIS 1998. Elaboració pròpia.

Gràfic 10. Ús del català quan vas a comprar. 1978, 1993 i 1998. Percentatges

Font: CIS 1978, CIS 1993, CIS 1998. Elaboració pròpia.

Gràfic 11. Ús del català quan escrius una nota. 1978, 1993 i 1998. Percentatges

Font: CIS 1978, CIS 1993, CIS 1998. Elaboració pròpia.

Com es pot apreciar, hi ha hagut canvis significatius, que podem observar des de diverses perspectives.

Així, a l'any 1978 el català era la llengua familiar d'una ampla majoria de la població de les Illes Balears (el 86%, més concretament), mentre que al Principat i el País Valencià (probablement per motius diferents) aquest percentatge es reduïa aproximadament a la meitat dels parlants. Vint anys després, els illencs segueixen sent els que més parlen el català a la llar, però el seu percentatge s'ha reduït 35 punts!, per la qual cosa les xifres, a hores d'ara, són molt més equilibrades, tot i que el País Valencià és ja a la cua, amb un 35,6% del total.

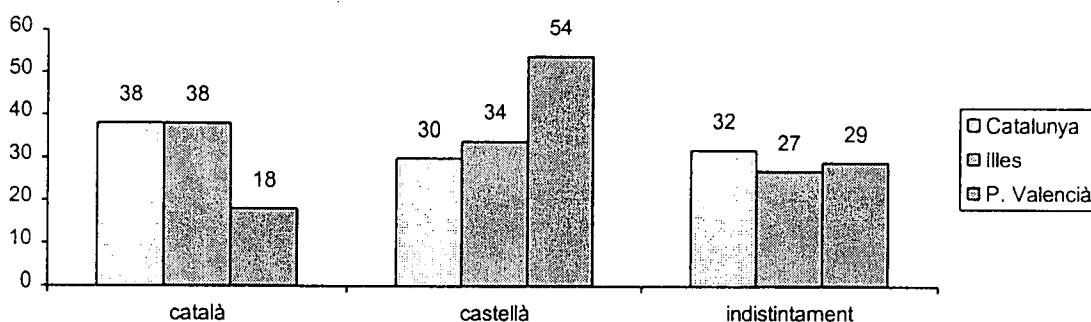
El mateix procés s'ha produït en l'ús del català a les Illes, quan es va a comprar, ja que del 71% de la població hem baixat fins al 51%, vint anys després. Per contra, al Principat la xifra s'ha mantingut al voltant del 50% de la població, i fins i tot s'hauria pogut produir un petit guany. Com sempre, el País Valencià és a la cua de la classificació, a causa, entre altres raons, d'un descens de l'ús, menys accentuat, això sí, que el cas illenc.

Contràriament, pel que fa a l'ús escrit, els guanys són significatius, en tots els casos.

B3. Actituds lingüístiques

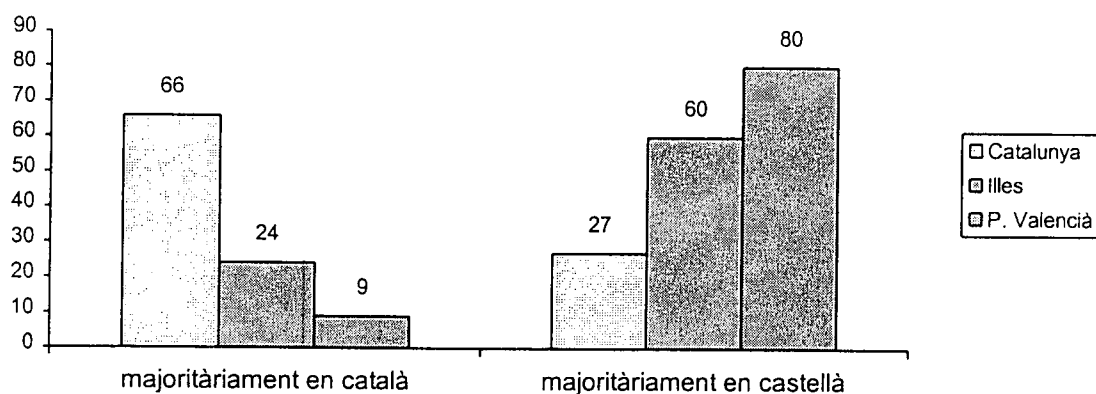
Finalment hem triat dues preguntes relacionades amb les actituds lingüístiques: "Suposant que vostè hagués d'anar a un centre oficial a fer una gestió, en quina llengua preferiria que l'atenguessin?" i "Centrem-nos ara en l'ensenyament obligatori, fins als setze anys, com creu que hauria de ser?". Els resultats els veiem als gràfics 12 i 13.

Gràfic 12. Llengua en què prefereix que l'Administració l'atengui. 1993. Percentatges

Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

Gràfic 13. Llengua preferida per a l'ensenyament obligatori. 1993. Percentatges

Font: CIS 1993. Elaboració pròpia.

En el primer gràfic, els percentatges de Catalunya i les Illes són molt semblants: en tots dos casos resulta majoritària la preferència per la llengua del país, tot i que els altres dos també obtenen valors notables. Per contra, l'opció més volguda al País Valencià és la del castellà, i la del valencià queda reduïda a un escàs 18%.

Pel que fa a la llengua de l'ensenyament, el contrast entre el Principat, d'una banda, i les Illes Balears i el País Valencià, de l'altra, és molt més marcat. A Catalunya l'opció més volguda és la del predomini del català (un 66% de la població la prefereix), mentre que a les Balears només la tria un 24% de la població i al País Valencià un 9,14%. Diferències, aquí sí, molt significatives.

C. CONCLUSIONS

Si volem obtenir una visió de conjunt dels dos apartats anteriors, el millor és fer-ne un resum numèric.

Hem triat diversos indicadors per poder fer-ne una comparació: la comprensió oral, la capacitat d'expressió oral, la de llegir, i la d'escriure en català, pel que fa a les competències lingüístiques²⁴. La llengua principal, la llengua d'ús familiar, l'ús en diverses situacions orals, d'una banda, i les dues vinculades a l'ús escrit²⁵, de l'altra. El resultat l'hem sumat, i l'hem dividit entre vuit.

Els resultats ens confirmen el que hem anat dient durant tot aquest recorregut: pel que fa als índexs mitjans, en primer lloc es troba el Principat de Catalunya amb un valor de 54,33 punts, seguit de les Illes Balears, amb 49,62, quedant el País Valencià força endarrera, amb un 36,06.

Uns resultats, com hem pogut apreciar en els gràfics 9, 10 i 11, que eren molt diferents a finals de la dècada dels setanta, ja que aleshores les Illes es

²⁴ Hem triat les dades de l'any 1986, ja que són més fiables en el cas de les Illes Balears, a causa del canvi de formulació de la pregunta que ja hem esmentat anteriorment.

²⁵ En tots aquests casos hem triat l'enquesta del CIS de l'any 1993, ja que de les dues on podíem extreure aquestes dades, la més propera a l'any 1986 era aquesta.

trobaven molt distanciades del Principat de Catalunya, especialment en les habilitats orals, i en la llengua familiar.

Retornant, però, a la dècada dels noranta i meitats dels vuitanta, si observem a la taula 3 els diferents índexs, no sempre és Catalunya la que obté millors.

Taula 3. Coneixements i usos lingüístics. 1986 i 1993. Percentatges

	Catalunya	Illes Balears	P. Valencià
Comprensió	90.6	89.6	84.1
saber parlar	64.2	70.8	55.2
saber llegir	60.7	46	27.3
saber escriure	31.6	16.6	7.9
llengua principal	51	54	39
ús oral familiar	45.7	54.1	38.2
ús oral no familiar	51.8	51	27.9
ús escrit	39.2	14.8	8.8

Font: padrons 1986 i CIS 1993. Elaboració pròpia

Així, tots aquells més relacionats amb l'ús familiar obtenen un índex superior a les Balears, mentre que els relacionats amb les competències escrites són els que fan del Principat el primer territori del rànquing. Pel que fa a l'ús social no familiar, tots dos territoris es troben en una situació similar.

Contràriament, sempre és el País Valencià el que té els índexs més baixos en tots els casos.

Capítol segon

Catalunya: competències lingüístiques

Des del 1975, any en què s'incorporen al padró algunes preguntes sobre coneixement i ús familiar del català, la resta de padrons i censos també n'inclouen, això sí, sempre referides només al coneixement. Tot i amb això, les explotacions efectuades des de 1975 fins ara no tenen ni el mateix àmbit geogràfic, ni els mateixos continguts i metodologies. Ho podem apreciar més concretament a la taula 4.

Taula 4. Reculls censals fets a Catalunya des del 1975

<i>Any</i>	<i>Àrea geogràfica</i>	<i>Contingut</i>	<i>Metodologia</i>
1975	Província de Barcelona	Ús familiar i competència: comprensió, parla, escriptura	Mostra/totalitat
1981	Catalunya	Competència: Comprensió	Població de 2 i més anys
1986	Catalunya	Competència: Comprensió parla, lectura i escriptura	Població de 2 i més anys
1991	Catalunya	Competència: Comprensió parla, lectura i escriptura	Població de 2 i més anys
1996	Catalunya	Competència: Comprensió parla, lectura i escriptura	Població de 2 i més anys

Font: Censos i padrons. Elaboració pròpia.

Amb l'excepció del padró de 1975, on es preguntava sobre la llengua parlada en família, els diversos reculls censals posteriors s'han ocupat, com ja hem dit, exclusivament del coneixement del català i no pas de l'ús.

Pel que fa a l'edat de la població estudiada, les dades sociolingüístiques de 1975 sobre coneixement i ús del català provenen de tots els talls d'edat, tant si es tracta de municipis on la informació ateny a la totalitat dels seus habitants com si es tracta dels casos en què es basa en una mostra d'habitants. En els reculls censals posteriors, s'ha partit de l'edat de dos anys.

En el cens de 1981, tot i que es fa servir la totalitat de la població a partir de dos anys, només es va preguntar sobre la comprensió del català.

Pel que fa als padrons de 1986 i 1996, i al cens de 1991, s'incorporen preguntes sobre les quatre habilitats lingüístiques: entendre el català, saber-lo parlar, saber-lo llegir i saber-lo escriure. En introduir aquestes quatre habilitats es pot plantejar un índex que en resumeix les quatre xifres, el coeficient de competència (**cc**).

El coeficient de competència es crea per tal de poder tractar les quatre habilitats conjuntament, ja que fer-ho una per una comportava limitacions per poder analitzar globalment la realitat sociolingüística. Modest Reixach en va ser el creador. Aquest coeficient s'obté aplicant la fórmula següent:

$$CC = (C + P + LI + E) / 400$$

Cada variable de la fórmula vol dir el següent:

C= percentatge de persones que entén el català

P= percentatge de persones que el sap parlar

LI= percentatge de persones que el sap llegir

E= percentatge de persones que el sap escriure

CC= Coeficient de competència

Aquest coeficient integra en un sol concepte les quatre habilitats. El coeficient va des d'1 si tothom entengués, sabés parlar, sabés llegir i sabés escriure el català, a 0 en el cas que ningú tingués cap de les quatre habilitats.

A. Les competències lingüístiques l'any 1975

El 1975 és un any important per a la història d'aquest país. Al novembre moria el general Franco, el dictador sota el règim del qual el català sofrí una implacable persecució, encara que més endavant, ja a les acaballes, l'empenta cívica i el pas del temps imposaren alguns petits espais de llibertat.

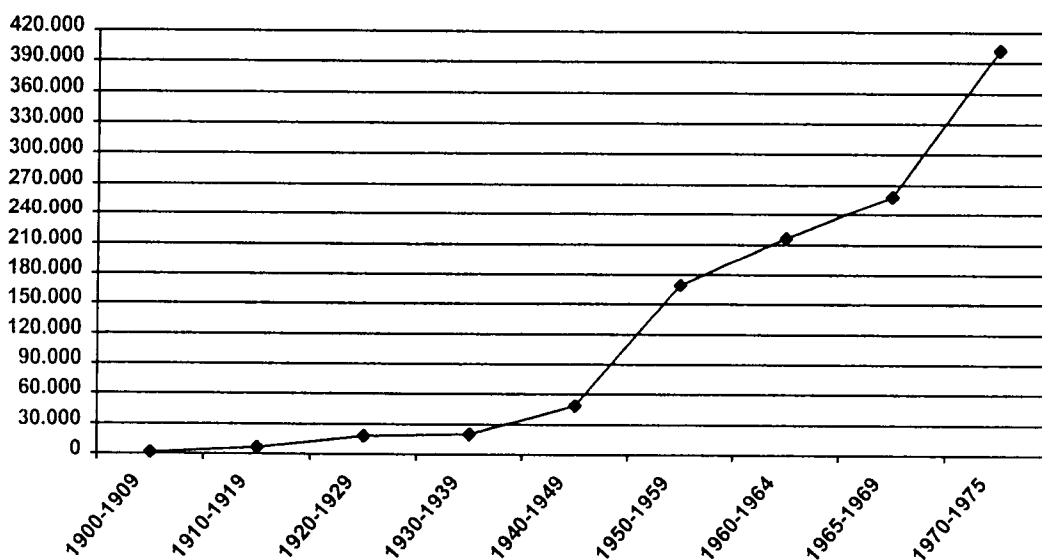
El nostre idioma estava prohibit a l'escola, a pràcticament tots els mitjans de comunicació, controlats pel règim franquista, a la vida política... El català es convertí en un idioma familiar, tot i que des dels seixanta un important moviment cultural, presidit en bona part per l'impacte de la nova cançó, recuperà part de l'espai perdut.

Des del procés de Burgos el règim franquista anava davallant a poc a poc, especialment al País Basc i a Catalunya. A Euskadi la mobilització social va aïllar totalment els representants del franquisme a aquelles contrades, i el règim només va saber respondre amb la repressió pura i dura. No és estrany que la Guàrdia Civil fos un dels cossos més odiats pels bascos. A Catalunya, tot i que les mobilitzacions no varen adquirir mai la importància de les del nord, un lent treball cívic i un esforç unitari molt interessant entre les forces d'esquerra i el catalanisme produïren un clima social força favorable a les forces democràtiques. Força favorable, doncs, a la recuperació social del català.

A1. El fenomen migratori

Per una altra banda, durant aquestes dècades s'havia produït un enorme fenomen migratori des del sud peninsular fins a les terres catalanes. Ho evidencia clarament el gràfic 14, on figuren els immigrants a la província de Barcelona, sense la capital, per any d'arribada.

Gràfic 14. Distribució d'immigrants segons l'any d'arribada. Província de Barcelona (sense la capital)

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Durant la dècada dels cinquanta es dispara aquest procés, que s'incrementa paulatinament fins esclatar en el lustre que va del 1970 al 1975. Això conduiria a una societat amb un percentatge molt gran d'immigrants, ja que aproximadament el 40% de la població havia nascut fora de Catalunya.

En una situació en què el català estava postergat, aquesta allau de persones sense un coneixement suficient de la llengua d'aquí, bé havia de tenir una incidència notable en la situació sociolingüística del país.

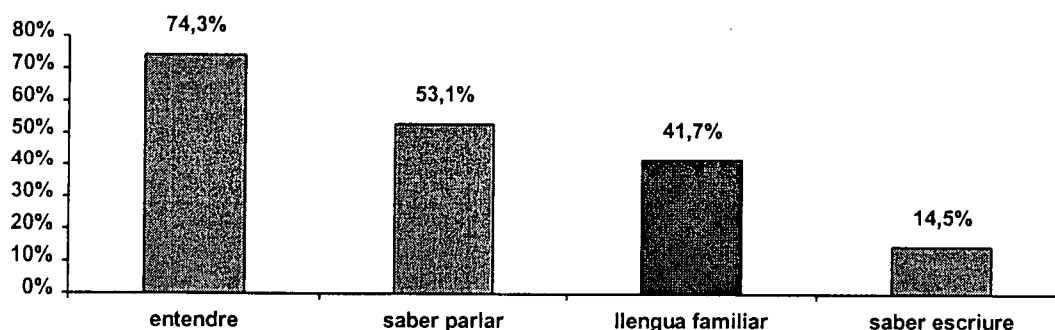
Per això és convenient de fixar-nos-hi. Des d'aleshores s'han produït dos processos que, de ben segur, han incidit en el redreçament de la llengua: l'aturada del procés migratori i el començament d'una nova etapa política en la qual la recuperació de les nostres institucions facilitaria l'establiment d'una nova política lingüística, més favorable a la llengua pròpia de Catalunya. Probablement, el 1975 representa, per tant, un dels punts més baixos de la presència social del català. Això, doncs, és el que es tracta d'intentar apreciar.

Sortosament, per fer-ho, tenim un instrument molt útil. Per aquelles estranyes coincidències de la vida, el mateix any que morí el dictador es va poder fer el primer cens lingüístic a una part important del país. El pes fonamental requeria en la Diputació de Barcelona, i no és gens causal que hi donés el tret de sortida

el desembre de l'any 1975, poc després de la data del traspàs del general Franco. El cas és que s'efectuà un recull padronal, en el qual s'incorporaren quatre preguntes lingüístiques: comprensió del català, capacitat de parlar-lo, d'escriure'l, i ús familiar. Aquesta última dada és especialment important, ja que no s'ha preguntat mai més en cap cens lingüístic. Per aquesta raó, encara que l'objectiu d'aquest capítol són únicament les competències lingüístiques, farem referència puntualment a aquestes dades sobre l'ús familiar.

Comencem, doncs. Analitzem les dades del gràfic número 15.

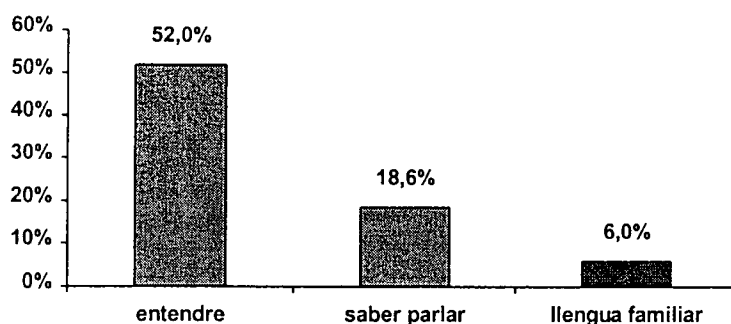
Gràfic 15. Coneixement i ús familiar de la llengua catalana a la província de Barcelona 1975. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Tot i que la majoria de la població entenia el català, només la meitat el sabia parlar i una gran majoria no estava en condicions d'escriure'l. La dada de la llengua familiar ja indica el gran pes del fenomen migratori, com hem comentat abans. I el que és més remarcable, la gran majoria de no autòctons no sabien parlar la llengua del país on arribaren, tot i que la meitat sí que l'entenien (com veurem en el gràfic 16). La llarga absència escolar del català acaba d'explicar les baixíssimes xifres del català escrit.

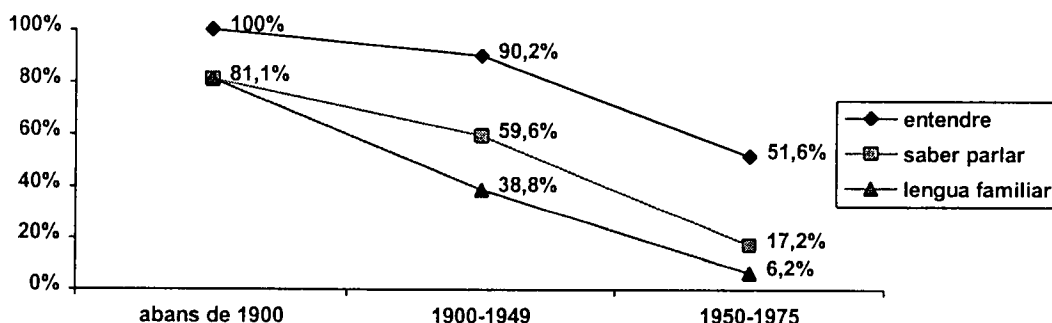
Gràfic 16. Coneixement i ús de la llengua catalana de la població immigrada a la província de Barcelona (sense la capital). 1975. Percentatges

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Abans hem vist que el procés migratori ja s'havia iniciat al començament del segle XX, tot i que amb menor intensitat. Les xifres que comentem en són un reflex. Probablement, els que van arribar més aviat, i amb menys volum de gent, van anar adoptant la llengua del país, la parlaven i, òbviament, l'entenièn. Però l'allau espectacular de la dècada que va del 1965 al 1975 no propicià cap mena d'integració. Ho veiem clarament al gràfic 17.

Gràfic 17. Coneixement i ús de la llengua catalana per part dels immigrants, per època d'arribada. Província de Barcelona (sense la capital). 1975. Percentatges

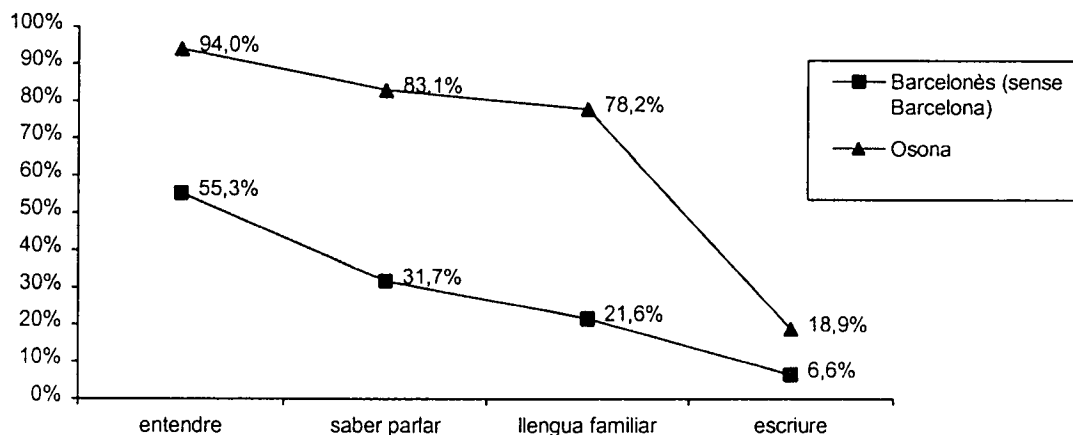

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Una desagregació encara més fina de les dades (que diferenciés entre dècades, per exemple) encara faria més clar aquest fenomen.

És per aquest motiu que les xifres mitjanes que hem vist en el gràfic 15 no expressen prou clarament el problema. Vegem-ho al gràfic 18, tot diferenciant els resultats lingüístics, contrastant les xifres de dues comarques diferents: el Barcelonès (sense la ciutat de Barcelona), on aquest procés migratori dels seixanta i els setanta fou molt intens, i Osona, on pràcticament no es produí.

Gràfic 18. Ús i coneixement del català a dues comarques de Barcelona. 1975.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

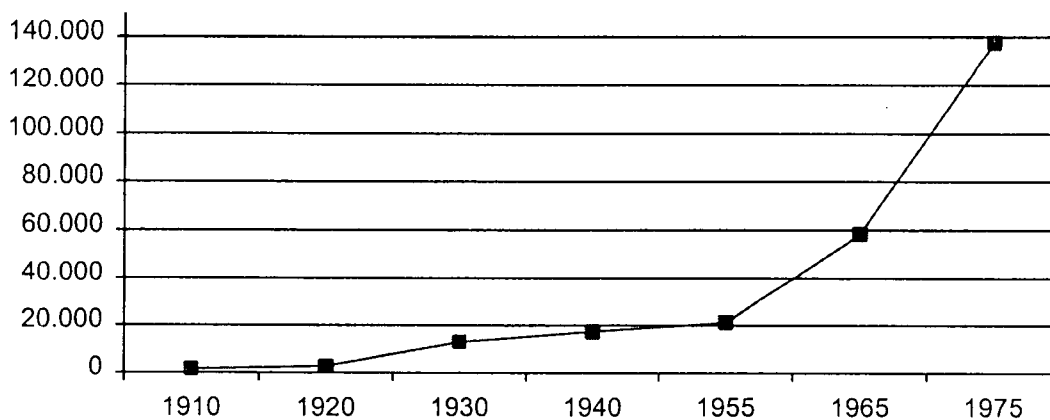
El contrast és manifest, excepte en el cas de la llengua escrita, ja que els autòctons tampoc no tingueren, majoritàriament, la possibilitat d'aprendre-la a l'escola. I és que els nousvinguts es van concentrar bàsicament en ciutats de

l'àrea metropolitana (fins i tot, diríem que en determinats barris d'aquestes ciutats), en veritables guetos lingüístics, on el contacte amb el català era pràcticament impossible. Si a això li afegim les infames condicions materials d'aquests barris, teníem un bon caldo de cultiu per a l'aparició de dues comunitats lingüístiques, separades i possiblement enfrontades, al cor del país.

Una de les mostres més aclaparadores d'aquest fenomen és la ciutat de Santa Coloma de Gramenet, per la qual cosa no hem pogut resistir la temptació de fer-hi una incursió.

En el gràfic 19 se'n pot apreciar el creixement, gairebé exponencial, de la població en la dècada 1965-1975.

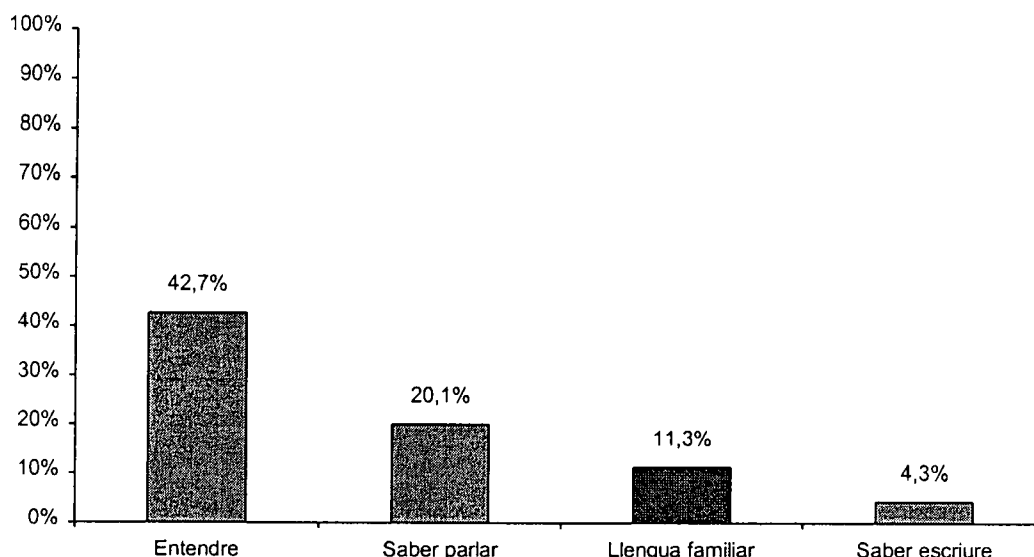
Gràfic 19. Evolució del nombre d'habitants a Santa Coloma de Gramenet

Font: López Ródenas, M. (1982). Elaboració pròpia.

Les conseqüències lingüístiques són manifestes en el gràfic 20.

Gràfic 20. Coneixements i ús del català a Santa Coloma de Gramenet. 1975. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Així, mentre que a d'altres poblacions l'existència d'un centre urbà més potent, amb una presència més notable dels catalans d'origen, fa menys intenses les xifres, en el cas colomenc el creixement desorbitat gairebé es menjà el nucli històric i els barris incipients dels anys vint i trenta, fins al punt que, l'any 1975, menys de la meitat de la població de Santa Coloma de Gramenet no entenia el català, un escàs 20% el sabia parlar i un ridícul 4% deia que el sabia escriure. I és que només una mica més del 10% de la població tenia com a llengua familiar el català!

Pel que fa a les condicions de vida, ens acollirem a un relat d'un d'aquells immigrants, que ho posà negre sobre blanc set anys més tard²⁶: *"O el caso de unos bajos-interior en la calle de Magallanes. Los habitaban unas quince personas: nueve adultos y varios niños. Todos en precarísimas condiciones de existencia y materialmente hacinados. Como era el caso de los famosos patios de vecinos. En la calle San Pascual, 27, vivían 11 familias; 66 personas que sólo disponían de un WC; en la calle Bruch, 94, lo ocupaban 7 familias, viviendas que eran auténticas barracas"* o també, una mica abans *"Si al principio es un barrio extendido por casas de planta baja luego, con la aceleración especulativa, la aparición de los pisos ofrecerá una imagen suburbial. Su entramado urbano rompe con todos los vestigios del pasado y sus calles, acequias abiertas donde el polvo y el barro son una constante para sus moradores. Avenidas largas y empinadas. Barrio sin urbanizar, olvidado y marginado como otros tantos suburbios obreros"*.

²⁶ LÓPEZ RÓDENAS, MARCELO *Historia social de la Santa Coloma moderna (1954-1979)*. Santa Coloma de Gramenet: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1982 (p. 34 i 28).

I el cas colomenc no és un cas aïllat. Modest Reixach, en el seu llibre sobre el padró del 1975, crea el concepte de **bosses de no-catalanització**: serien aquells districtes en els quals el 50% o més de la població no comprèn el català. A l'àrea metropolitana n'hi ha un bon grapat, repartits entre deu poblacions, des de Badalona al Prat de Llobregat, passant, és clar, per Santa Coloma de Gramenet.

De fet, el cas colomenc no és un dels més aclaparants (així, al districte 4 de Sant Adrià, el 65% de la població no entén el català!), excepte, això sí, per l'abundància de les bosses de no catalanització en el seu territori: només el districte I no se'n considera. En realitat, podríem dir que pràcticament tota la ciutat ho és!

Un bon resum de la situació és l'**índex general de catalanització**, un índex ponderat de les tres variables principals, en el qual multipliquem per 1 el percentatge de comprensió, per 2 el de saber parlar, i per 3 el de la llengua familiar. El resultat d'algunes ciutats barcelonines de més de 25.000 habitants el trobem indicat a la taula 5.

Taula 5. Índex de catalanització lingüística (de 0 a 600) d'algunes ciutats de més de 25.000 habitants de la província de Barcelona. 1975.

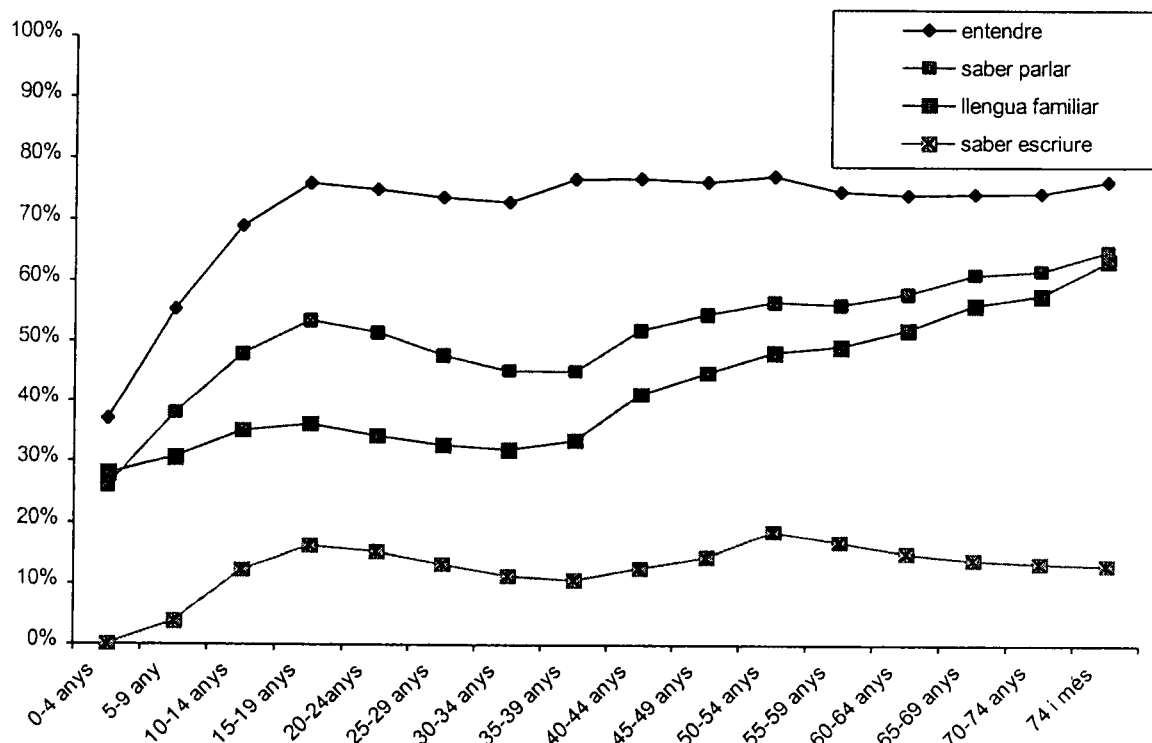
Vic	495.1
Mataró	299.9
Sabadell	272.6
Badalona	206.2
Sant. Adrià de Besòs	150.5
Santa Coloma de Gramenet	116.8

Font: Reixach, M. (1985) Elaboració pròpia.

A2. Dades sociodemogràfiques

Sempre convé, si és possible, creuar aquestes dades lingüístiques amb altres variables sociodemogràfiques. L'avantatge de les dades padronals o censals és que permet fer molts d'aquests creuaments. Nosaltres ens limitarem a l'edat i la professió. El resultat són els gràfics 21, 22 i 23.

Gràfic 21. Coneixements i ús de la llengua catalana per edats. Província de Barcelona (sense la capital). 1975. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Tradicionalment s'associa un procés de substitució lingüística a una corba d'aquesta mena, en la qual els més grans són els que tenen més competència lingüística i usen més la llengua en les relacions familiars. Aquest, però, seria un exemple, gairebé de manual, si es tractés d'una única comunitat lingüística. Així, Boix i Vila afirmen, en el seu manual universitari de sociolingüística, que *"l'edat és una variable especialment significativa per a l'estudi de la variació i el canvi en sociolingüística. D'una banda, el repertori comunicatiu de les diferents generacions en situació de contacte de llengües sol ser un indicador força clar de l'evolució que emprèn el contacte de llengües, de manera que les generacions més grans normalment representen els estadis anteriors de contacte lingüístic, mentre que les joves anuncien la direcció dels canvis"*²⁷.

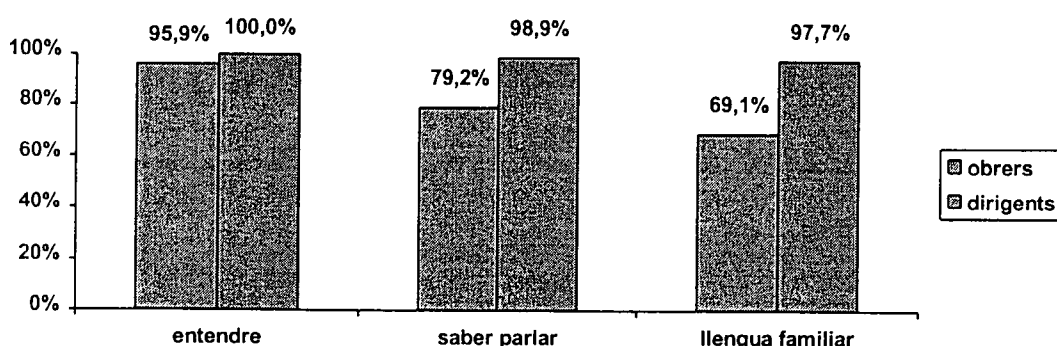
Però aquí ens trobem amb una societat fortament marcada per una immigració recent de gent forana, per la qual cosa moltes de les mancances relacionades amb les edats més joves són fruit, precisament, de la incorporació d'aquesta immigració. En qualsevol dels casos, és clar que era una situació ben difícil per al redreçament del català.

²⁷ BOIX, EMILI; VILA, FRANCESC XAVIER *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel Lingüística, 1998 (p. 76).

Caldrà, doncs, esperar uns anys per apreciar si aquest context tan negatiu comporta, finalment, un abandonament de la llengua pròpia per part dels autòctons, encara que només sigui dels més joves (un dels símbols més evidents del procés de substitució) o, per contra, ens trobem en un context d'integració lingüística dels nouvinguts.

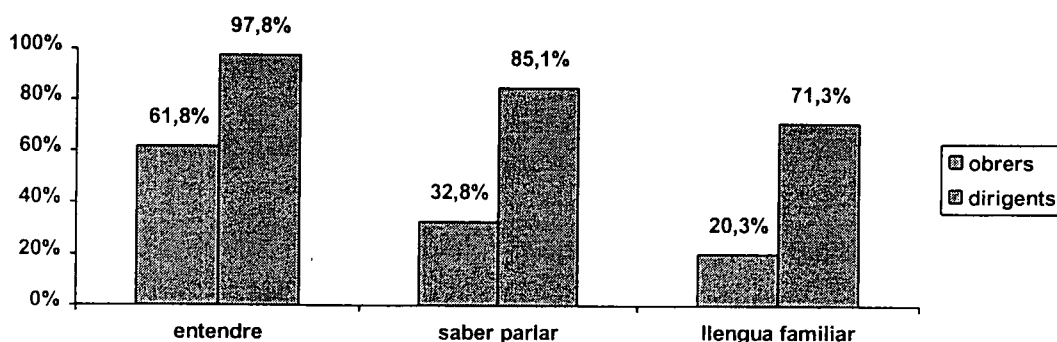
Finalment, els dos últims gràfics d'aquest apartat ens indiquen la relació entre la llengua i la classe social, tot i que amb una perspectiva territorial. Així, hem reproduït les dades de les diverses variables lingüístiques estudiades entre dos sectors socials ben diferents: els obrers, d'una banda, i els dirigents (gerents, directors de fàbrica, etc.) de dues comarques lingüísticament ben contrastades: el Baix Llobregat i Osona. El resultat és el següent:

Gràfic 22. Coneixements i ús del català segons professions a Osona. 1975. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

Gràfic 23. Coneixements i ús del català segons professions al Baix Llobregat. 1975. Percentatges.

Font: Reixach, M. (1985). Elaboració pròpia.

A Osona hi ha diferències entre els uns i els altres, pel que fa a la competència oral i a la llengua familiar, però on el contrast és francament eixordador és al Baix Llobregat, on la dissemblança fins i tot s'estén a la comprensió.

Així, és ben evident que el català era, en aquesta època, ben bé un marcador social, especialment als llocs on l'arribada d'immigració fou més intensa.

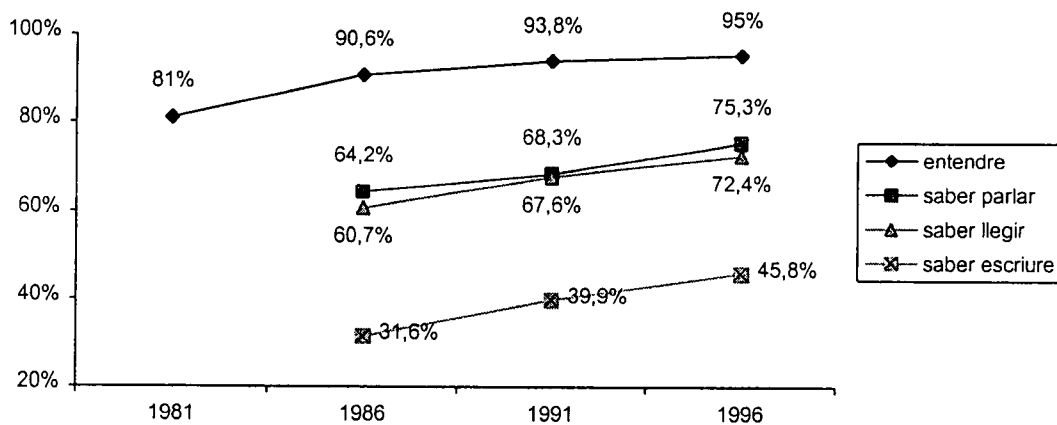
En definitiva, la situació lingüística de l'any 1975 és ben magra per al català. En el centre mateix del seu territori històric les mancances associades a la falta d'ús oficial de l'idioma, fins i tot a la seva persecució, i la gran allau migratòria,

han produït uns dèficits en el coneixement força intensos per a una part molt important de la població. Caldrà veure si la nova situació política que tot just ara a penes s'albira podrà donar-hi un tomb. Almenys, pel que fa a les competències lingüístiques, és el que es tracta d'analitzar en els propers apartats.

B. L'evolució de les competències lingüístiques

Tenim la sort que, des de l'any 1986, tant la metodologia com el nombre de variables lingüístiques que es recullen al Principat són sempre les mateixes. Així, podem disposar a hores d'ara d'una perspectiva temporal de deu anys. En el cas de la comprensió oral, ens podem remetre fins i tot a la situació de l'any 1981. Vegem-ho:

Gràfic 24. Evolució dels coneixements de llengua catalana a Catalunya. 1981-1996. Percentatges.

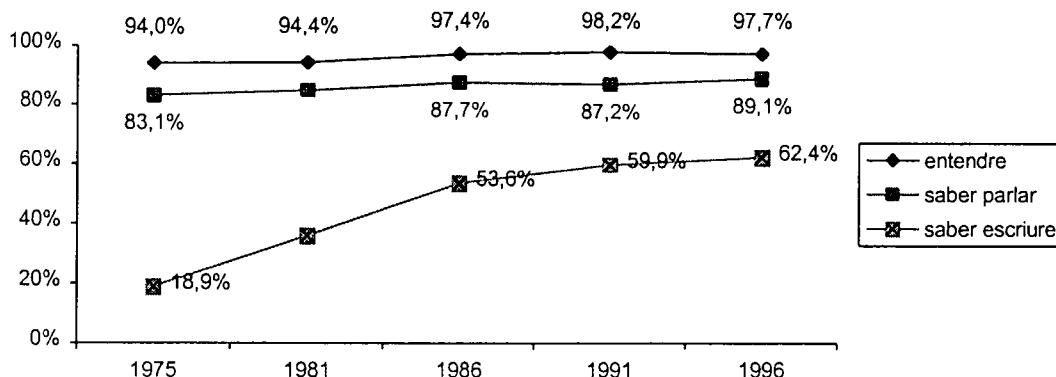

Font: Censos i padrons. Elaboració pròpia.

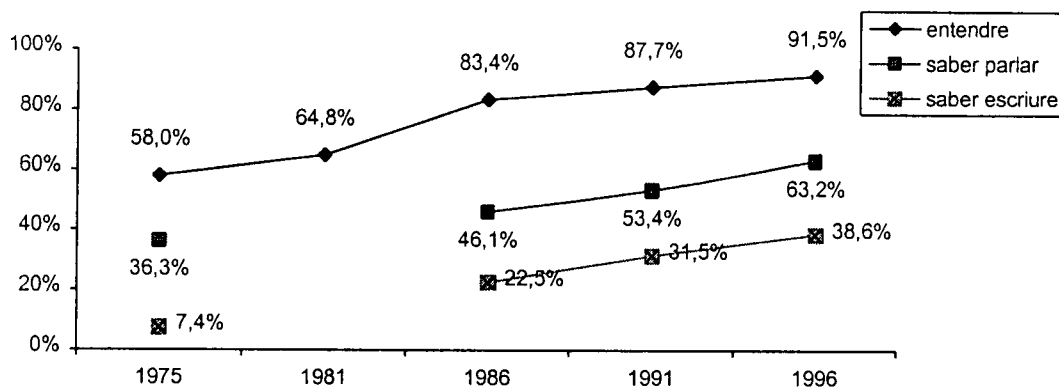
La conclusió més important és el creixement manifest de les quatre competències lingüístiques.

Però no en tindríem una imatge prou clara si ens limitéssim a aquesta dècada, tenint com tenim, en alguns casos, una sèrie més àmplia. És el que hem fet en els gràfics 25 i 26, aprofitant que tant en una comarca amb uns índexs de competència baixos (el Baix Llobregat), com en una altra que, per contra, els té alts (la comarca d'Osona), l'any 1975 es va preguntar sobre la comprensió, la competència oral i l'escripta.

Gràfic 25. Evolució dels coneixements de llengua catalana a Osona

Gràfic 26. Evolució dels coneixements de llengua catalana al Baix Llobregat. 1975-1996. Percentatges.

Font: Censos i padrons. Elaboració pròpia.

A Osona, els increments han estat molt limitats en els dos primers casos, atès que ja partíem de xifres molt considerables. D'aquesta manera, la diferència entre el 1975 i el 1996, pel que fa a la comprensió del català, és només d'una mica menys de quatre punts, i de sis punts pel que fa a la capacitat de parlar-lo.

És convenient posar de manifest, d'altra banda, el decreixement de la comprensió entre els dos últims períodes. Se l'atribueix a la incidència de les noves migracions de fora de l'Estat espanyol, més intenses que fa uns anys, que ja comencen a fer forat. És remarcable, d'aquesta manera, l'inici d'un nou procés migratori, això sí, amb uns volums de població més limitats que els viscuts en els anys seixanta i setanta. Tanmateix, és un fenomen que no es pot deixar de banda, i que, en el futur, n'estem segurs, anirà a més.

Un comentari a part mereix l'evolució de la capacitat d'escriure el català. En aquesta habilitat sí que s'ha notat un increment, fins i tot espectacular. Més de 43 punts de diferència separen els índexs osonencs d'aquests vint-i-un anys. Un fet ben remarcable, doncs.

Però allà on les xifres s'han multiplicat amb escreix és a la comarca del Baix Llobregat. Fins i tot la comprensió del català ha augmentat notablement, mentre que la capacitat de parlar-lo pràcticament s'ha doblat, i la d'escriure'l s'ha quintuplicat!

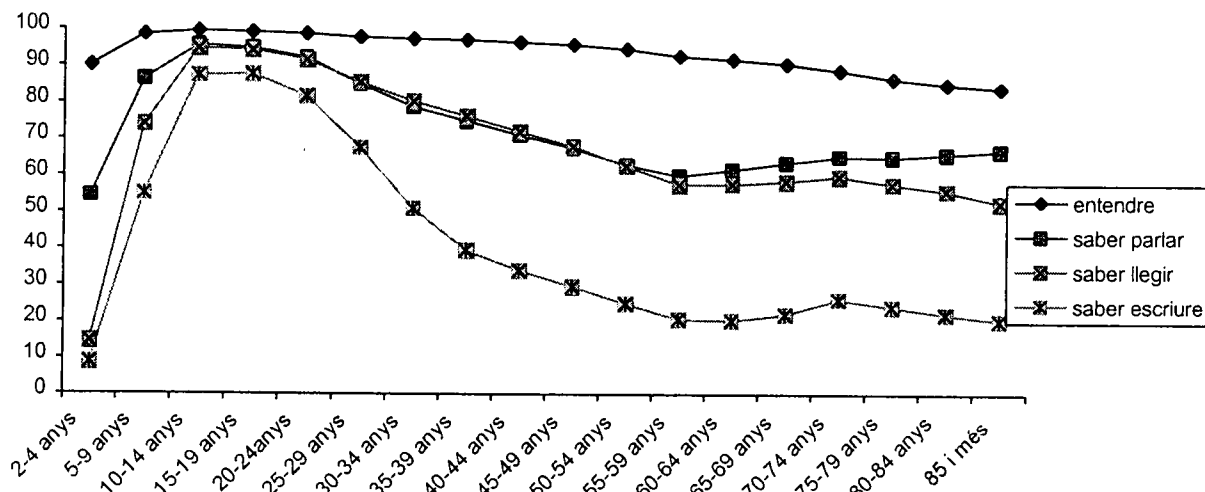
Tanmateix, no cantem victòria, encara. Abans cal analitzar-ne el procés per edats.

C. Llengua i edat

Sí, perquè fins i tot, en una època relativament propera al 1975, durant l'any 1986 en concret, aquests increments són conseqüència, en molt bona part, de l'aprenentatge escolar de la llengua de les franges més joves.

A mesura que passa el temps, aquest fenomen és encara més clar, com podem observar al gràfic 27, amb dades de les diverses competències lingüístiques de l'any 1996 per edats.

Gràfic 27. Coneixement del català per edats. 1996. Percentatges

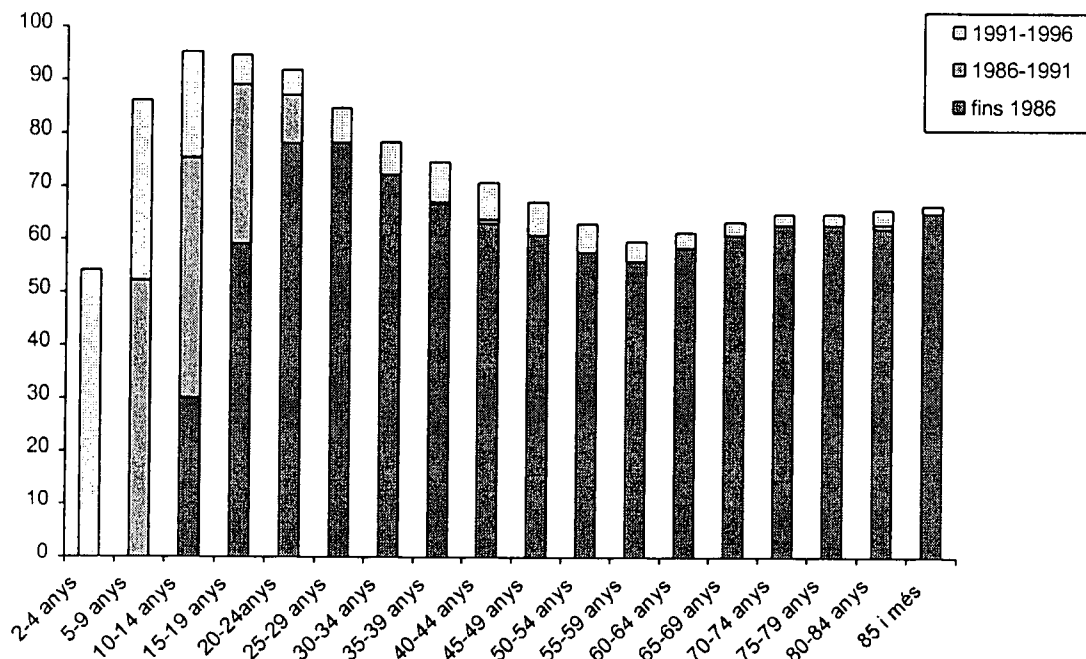
Font: Farràs, J. et al. (2000)

Els valors superiors de la majoria de les competències es troben en edats molt primerenques (entre els 10 i els 19 anys), la qual cosa indica el pes de l'aprenentatge escolar en l'adquisició d'aquestes habilitats lingüístiques. L'exemple més espectacular és el de l'aprenentatge de l'escriptura, que decau ràpidament a valors per sota del 50% de la població de la franja d'edat corresponent.

Paga la pena també assenyalar que els valors inferiors es troben a la franja d'edat entre 55 i 59 anys, probablement un dels grups d'edat amb una presència més gran dels immigrants de les dècades dels seixanta i dels setanta (aleshores tindrien entre 34 i 39 anys). A partir d'aquesta franja d'edat les corbes tornen a créixer, excepte les relacionades amb la lectoescriptura, que davalla en les edats superiors, possiblement a conseqüència de deficiències de formació.

Una altra manera de veure aquest fenomen és analitzar el moment en què els diversos grups d'edat assolixen una determinada competència lingüística. N'hem seleccionat la capacitat de parlar. Així, en una determinada franja d'edat de l'any 1996, podem saber en quin moment del passat (sempre, però, des del 1986, ja que no disposem de dades anteriors) han passat de respondre "no, no el sé parlar" a "sí, el sé parlar", per exemple. Ho podem apreciar en el gràfic 28.

Gràfic 28. Moment d'adquisició de l'habilitat de saber parlar per edats: 1986-1996. Percentatges

Font: Farràs, J. et al. (2000)

Així, posem per cas, de les 100 persones que tenien entre 25 i 29 anys l'any 1996, 85 sabien parlar català, i d'aquestes 85, 78 el van aprendre a parlar abans de l'any 1986, cap entre el 1986 i el 1991 i 7 del 1991 al 1996.

El perfil general marcat és el de la competència oral de la població per edats durant l'any 1996, que abans ja hem comentat. Ara bé, es pot apreciar clarament com els guanys que es produeixen entre el 1986 i el 1991 (marcats amb una trama més clara), d'una banda, i entre el 1991 i el 1996 (de color blanc), d'una altra, són creixements de les franges més joves (entre els 2 i els 24 anys), mentre que entre les franges d'edat superior aquests increments són més baixos. El cas més espectacular és el del quinquenni 1986-1991, en què són pràcticament inexistent. Per contra, en el lustre següent es produeix un fenomen important, encara que sigui quantitativament limitat: en la majoria de les franges d'edat tenim increments de la capacitat de parlar en català, un fet imprescindible si volem assolir uns bons nivells de coneixement del conjunt de la població, i no només dels joves escolars.

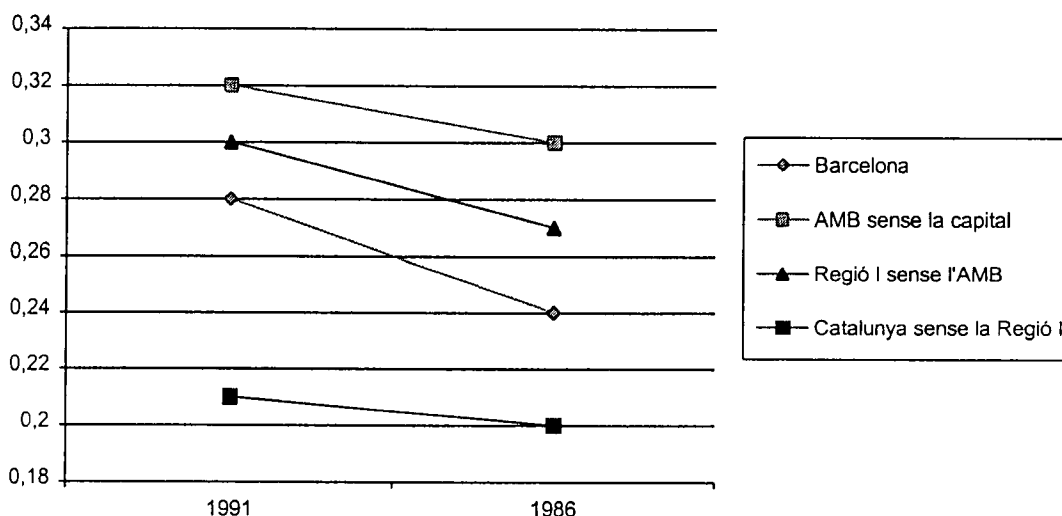
D. Llengua i classes socials

Recordem que en el primer apartat d'aquest capítol, quan ens referíem a les dades de l'any 1975, conclouíem que el català actuava com un marcador social. Doncs bé, vint-i-un anys després, encara actua de la mateixa manera? La resposta és que sí, tot i que aquest fenomen es va esmorteint amb el pas del temps.

Joaquim Torres ho ha estudiat a bastament en diversos anys, aplicant-hi un coeficient que permet estudiar la correlació entre diverses variables. Es tracta

del **coeficient d'associació V de Cramer**. Els valors obtinguts poden variar entre 0 i 1. La intensitat de l'associació és baixa si la xifra s'acosta a 0 i esdevé més alta a mesura que va allunyant-se d'aquest valor. Els resultats de la relació entre la capacitat de parlar català i els grups socioprofessionals són els que indica el gràfic 29.

Gràfic 29. Relació entre el coneixement del català i els grups professionals. 1991-1996.

Font: Farràs, J. et al. (2000). Elaboració pròpia.

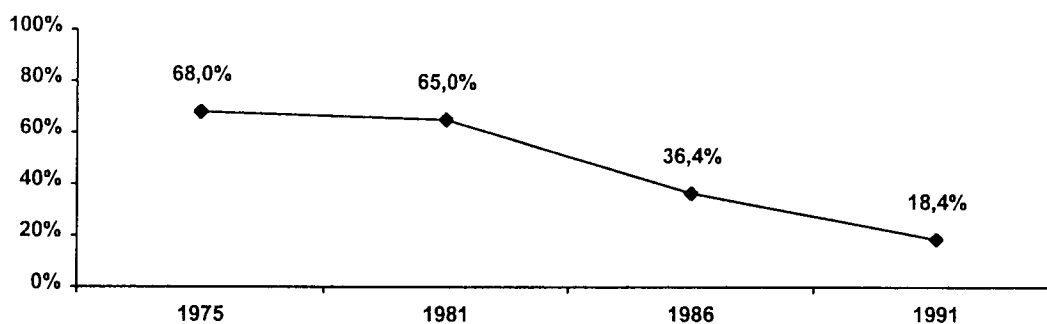
Com es pot apreciar, l'associació disminueix, i a més ho fa en totes les àrees territorials.

E. Conclusió: avenços i dèficits

En definitiva, es podria assegurar, sense por d'equivocar-se, que la situació de les competències lingüístiques ha millorat notablement en aquests darrers vint anys. Si més no, si reprenem els resultats de les bosses de no-catalanització de l'any 1975, tot sembla indicar que han desaparegut. Recordem-ho, eren els districtes en els quals més del 50% de la població no entenia el català. Vegem-ne l'evolució d'algun, el més deficitari durant l'any 1975, almenys fins al 1991²⁸, en el gràfic 30.

²⁸ Aquestes dades, del 1996, no han estat publicades.

Gràfic 30. Evolució de la no comprensió. Districte IV de Sant Adrià de Besòs. 1975-1991. Percentatges.

Font: Censos i Padrons. Elaboració pròpia.

A pesar d'això, Modest Reixach conclouïa, en el seu estudi de les dades de l'any 1991, que potser caldria fixar-se en altres índexs, atesa la davallada espectacular d'aquest de no comprensió. Així, es va passar de les bosses de no catalanització als **sectors geogràficogeneracionals d'inferior competència (sic)**. Un **sic** és una àrea territorial (municipi o districte municipal) en què un 20% o més de la població de 15 a 19 anys no sap parlar català. S'ha triat aquesta edat perquè se suposa que tot aquest jovent ja ha seguit tot l'ensenyament obligatori (i secundari, els que l'hagin fet) en català.

Doncs bé, a la llista del 1991, hi ha 71 sic, i no només a l'Àrea metropolitana barcelonina. El primer és el districte VI de Sant Adrià de Besòs, on només un 33,9% dels joves d'aquesta edat saben parlar català, però n'hi ha a molts d'altres llocs, des dels clàssics Santa Coloma de Gramenet o Viladecans, fins a alguns districtes de Tarragona, Reus, Balaguer, Girona, Vilaseca, Salou o Lloret de Mar, per esmentar-ne alguns ben dispersos pel territori.

Així, doncs, de dèficits, encara n'hi ha. El millor és cedir la paraula als autors de l'últim estudi sobre el mapa sociolingüístic de Catalunya²⁹ per poder apreciar-ne l'abast: *“Les tendències generals cap al creixement apuntades són sens dubte positives. Ara bé, només la falta de perspectiva o la precipitació irreflexiva pot fer pensar que la situació assolida pel coneixement del català al seu propi territori històric és una situació de “normalitat”, si més no en comparació amb qualsevol llengua no minoritzada del seu entorn. (...) Podem parlar de normalitat quan la majoria dels ciutadans no saben escriure en català i quan una quarta part no el sap llegir i/o parlar? Podem definir com a normalitat lingüística una situació en què més del 13% dels infants i adolescents que estan acabant l'ensenyament obligatori no saben escriure el català, i més del 5% d'aquests infants i adolescents declaren no saber-lo parlar? Resulta satisfactori que, durant la darrera dècada, el creixement de la capacitat d'escriure en català hagi augmentat de menys d'un punt per any entre els que el 1996 tenien 25 o més anys, quan només sap escriure'l un terç d'aquesta*

²⁹ Es tracta de Francesc Xavier Vila, Joaquim Torres i Jaume Farràs.

*població? Aquestes i moltes altres dades constitueixen dèficits objectius que poden enfrontar-se adequadament*³⁰

Uns dèficits que, sense obviar-ne els avenços, caldrà continuar afrontant, doncs, en el futur.

³⁰ FARRÁS FARRÁS, JAUME ET AL. *El coneixement del català*. 1996. *Mapa sociolingüístic de Catalunya* (p. 157).

Capítol tercer

Catalunya: identitats, usos i actituds lingüístiques

En el capítol anterior hem repassat exhaustivament l'evolució de les competències lingüístiques. Una evolució que, tot i la presència encara d'uns dèficits importants, ha estat globalment positiva.

Tanmateix, allò que marca més clarament les perspectives de futur d'una llengua no són les capacitats d'usar-la de la població, sinó el seu ús efectiu. És clar que difícilment podrem usar el català si no el sabem parlar o escriure'l, però que ho sapiguem fer no vol dir necessàriament que ho fem. Per això és molt important intentar conèixer les dades que exposarem en aquest capítol, referents a altres variables sociolingüístiques: la identitat, l'ús familiar, l'ús fora de la llar, els hàbits dels diversos parlants en les converses bilingües i les actituds lingüístiques. Només així la panoràmica que intentem presentar serà completa.

A. Identitats lingüístiques

Si en el capítol de les competències lingüístiques, hem pogut disposar d'unes dades sòlides a partir de l'any 1986, ja que de cinc anys en cinc anys sempre s'ha fet la mateixa pregunta a la ciutadania, pel que fa a les identitats lingüístiques el principal problema és el *maremàgnum* de formulacions emprades, gairebé totes diferents. La conseqüència és la dificultat de fer comparacions mínimament rigoroses, com podem apreciar a la taula 5.

Taula 6. Tipus de preguntes en diferents enquestes

Enquesta	Pregunta
Line Staff 1992	Llengua d'origen
CIS 1993	Llengua principal
CIS 1998	És més aviat castellanoparlant o catalanoparlant?
DYM 1999	Llengua habitual
Fabà <i>et al.</i> 2000	Quina considera que és la seva llengua?
CIS 2001	Llengua materna

Font: Elaboració pròpia

És ben clar que aquests redactats es podrien dividir en tres grups: fórmules més vinculades a la identitat lingüística (CIS 1993, Fabà *et al.* 2000), d'altres més pròpies de l'anàlisi de l'ús lingüístic (CIS 1998, DYM 1997³¹), i finalment les més relacionades amb la llengua familiar (CIS 2001).

³¹ Tanmateix, en aquest cas, com veurem més endavant, aquest rètol està més relacionat amb la identitat lingüística que amb l'ús. La pregunta d'aquesta enquesta que reflecteix millor l'ús interpersonal del català és "en quin percentatge utilitza el català?". Per escatir millor aquest fet, veure la pàgina 61 d'aquest llibre.

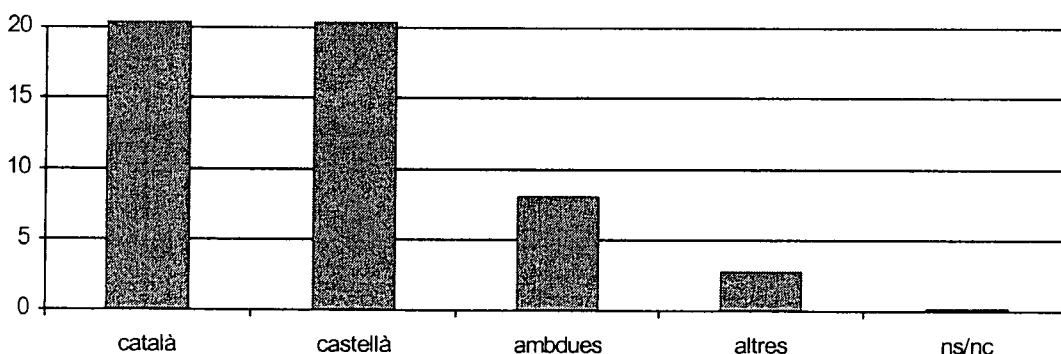
Per als nostres objectius, ens interessa triar les enquestes del primer grup. Concretament, nosaltres hem optat per recollir les dades de l'enquesta Fabà *et al.* Per diverses raons.

La primera, que hem pogut, com és lògic, accedir directament al protocol de l'enquesta, i en formular la pregunta no s'han llegit les diverses opcions de resposta, la qual cosa no predisposa en un sentit o en un altre.

La segona, i potser més important, que la formulació de la "llengua principal" exclou, pel mateix plantejament de la pregunta, l'opció "ambdues llengües", una tria que s'hauria d'admetre sense cap mena de problema, sempre que respongui a una realitat sociolingüística ben clara.

Feta la tria, doncs, vegem-ne els resultats, al gràfic 31.

Gràfic 31. Quina considera que és la seva llengua?

Font: Fabà *et al.* 2000

Es destaquen dos grups majoritaris, el dels catalanolingües³² i el dels castellanolingües, mentre que s'insinua l'aparició d'un grup bilingüe, de dimensions més modestes, però prou significatiu, i un grup d'"altres", on se situen un ampli ventall d'identitats lingüístiques, que atenent la seva escassa representació i la mida de la mostra no ens permet una anàlisi més profunda.

Aquesta aparició del grup bilingüe ja es feia manifesta en les diverses edicions de l'enquesta metropolitana, especialment en les de l'any 1990 i 1995, atès que en la del 1986 la pregunta formulada va ser diferent ("quina és la seva llengua principal?").

Precisament entre les enquestes del 1986 i del 1990 es va produir un canvi significatiu: sorgia aquest nou grup, que aparentment feia minvar el dels que consideraven que la seva llengua era únicament el castellà.

Això ha portat alguns analistes a creure que el canvi reflectia una tendència real, tot i que no deixaven d'assenyalar que el canvi de formulació de la pregunta també podia jugar un paper important. Des del nostre punt de vista,

³² Utilitzem la terminologia del *Diccionari de Sociolingüística* (Ruiz, Sanz i Solé, 2001), tot diferenciant entre catalanoparlants i catalanolingües: els primers serien les persones que parlen, en la majoria dels seus contextos lingüístics, en català, tant si la consideren la seva llengua com si no, mentre que reservariem el segon concepte als que afirmen que la seva llengua pròpia és el català.

és aquest canvi de formulació, com ja hem argumentat anteriorment, el principal factor que produí el contrast de les dades.

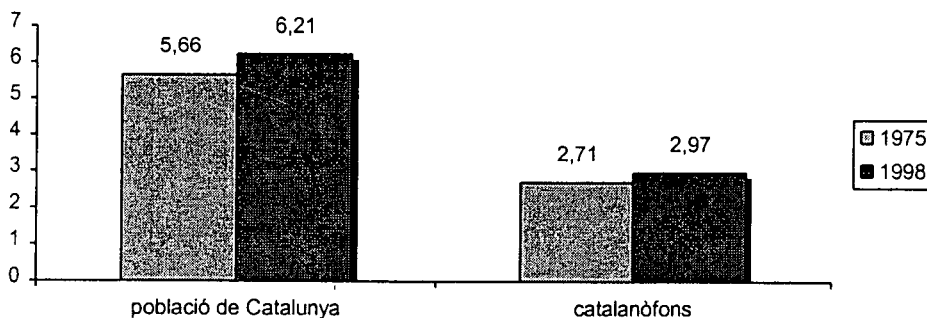
Tanmateix, es pot pensar que s'ha produït en els últims vint-i-cinc anys un fenomen sociolingüístic d'aquesta mena: un descens de la població que només es considerava castellanolingüea i, per contra, l'aparició d'un petit sector bilingüe, mentre que s'hauria mantingut el percentatge dels catalanolingües. Parlem-ne.

Pel que fa a aquest últim aspecte (el manteniment dels catalanolingües), ens en podria facilitar una certa indicació, atesa la situació sociolingüística de les acaballes del franquisme, la pregunta sobre la llengua familiar que s'efectuà el 1975, tot i que únicament a la província de Barcelona, a càrrec d'un equip encapçalat per Modest Reixach.

Una extrapolació d'aquestes dades efectuada per Miquel Strubell per al conjunt de Catalunya situava en un 47,87%³³ el nombre de ciutadans de Catalunya que consideraven el català com la seva llengua familiar. Una dada molt semblant a aquest 52% de la població que, a hores d'ara, afirma que la seva llengua és el català. Així, si acceptem els pressupòsits en els quals es fonamenta la comparança, en aquest últim quart de segle el nombre de catalanolingües s'hauria mantingut força estable.

De tota manera, no ens deixem portar pels percentatges i estudiem aquesta hipòtesi amb dades absolutes. Ens hi ajudarem amb el gràfic 32.

Gràfic 32. Habitants de Catalunya. 1975 i 1998. Identitat lingüística 1975 i hipòtesi amb

natalitat equilibrada 1998. Milions d'habitants

Font: La societat catalana. Elaboració pròpia.

³³ STRUBELL, MIQUEL *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: La Magrana, 1982 (p. 91). Si el que prenem com a referència és el percentatge de persones que parlaven en català a casa, segons les dades del CIS 1978, el resultat és molt semblant, concretament d'un 52% de la població.

L'any 1975 hi havia a Catalunya 5,66 milions de persones, mentre que vint anys després, el 1998, ja n'érem 6,21. Si s'hagués mantingut la relació entre catalanolingües i no catalanolingües durant aquests anys, és a dir, si s'haguessin reproduït els dos grups amb el mateix ritme, a hores d'ara els primers serien 2,97 milions, una mica menys dels que correspondrien, segons l'enquesta Fabà *et al.* Però el cas és que l'índex de natalitat dels dos grups, en aquestes dècades, no ha estat el mateix, tal com indica la taula 7.

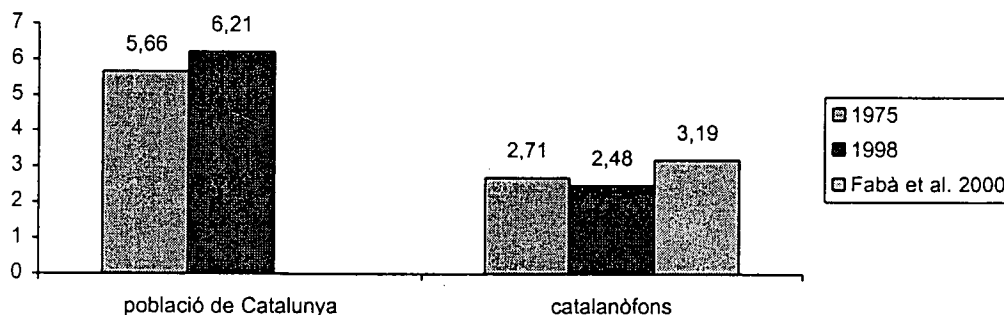
Taula 7. Nombre de germans de la població catalanoparlant i castellanoparlant a Catalunya. 1997

	<i>mitjana</i>
Nombre de germans de la població catalanoparlant	2,05
Nombre de germans de la població castellanoparlant	3,00

Font: DYM 1997

Així, mentre els que tenen el català com a llengua habitual tenien una mitjana de dos germans, els que habitualment usen el castellà en tenien tres. D'aquesta manera, podríem dir que la relació entre uns i altres, sempre si considerem que no hi ha un traspàs important d'un grup a un altre, hauria de ser d'1 a 1,5. Un senzill càlcul ens condueix del gràfic 32 al 33.

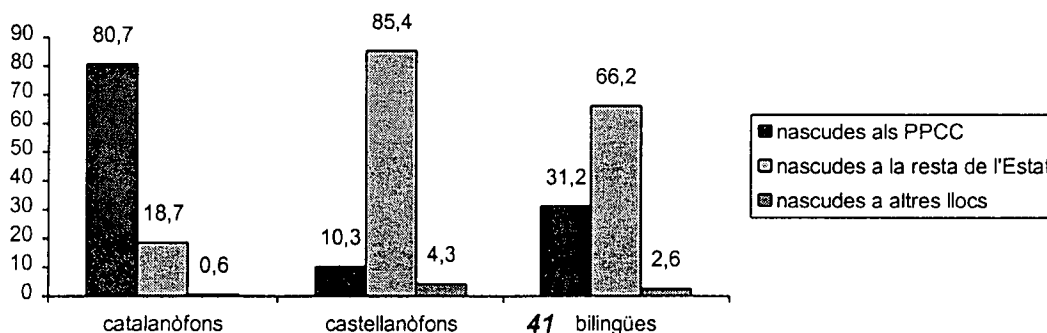
Gràfic 33. Habitants de Catalunya. 1975 i 1998. Identitat lingüística (1975) i hipòtesi amb natalitat diferencial (1998). Milions d'habitants

Font: La societat catalana. Elaboració pròpia

Aquí la diferència, entre el que és i el que hauria de ser, és més substancial. Hem guanyat uns quants milers de catalanolingües pel camí, si ens creiem aquestes dades? Doncs, sí, tot sembla indicar això, com podem veure en el gràfic 34.

Gràfic 34. Identitat lingüística i lloc de naixement de la mare. 2000. Percentatges

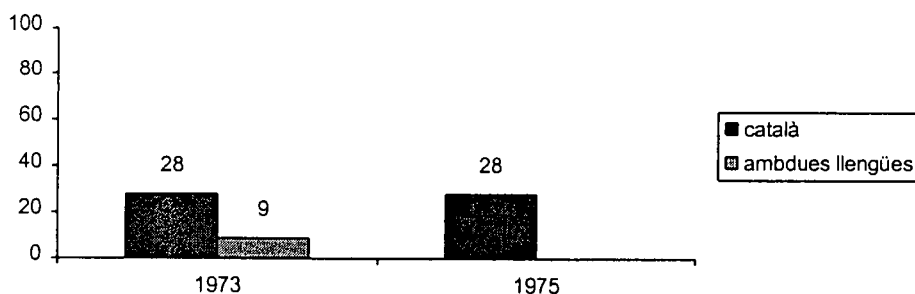
Vet aquí que un 18,7% dels catalanolingües eren fills o filles de mares no nascudes als Països Catalans i que, probablement, no devien tenir com a llengua familiar el català. Els nostres càlculs indicarien un percentatge d'un 22%, una xifra força semblant.

Òbviament, no pretenem amb aquest exercici numèric sentar càtedra sobre aquestes xifres. Sí que ens sembla clar, però, que hi ha hagut un procés d'integració lingüística, un procés limitat, certament, que abraçaria entre un 15% a un 20% de la població amb uns orígens familiars vinculats a la llengua castellana. Un procés, tanmateix, que és convenient remarcar.

També parlàvem, però, dels bilingües. És un fenomen nou, o ja hi era ben present, al 1975? Malauradament, no podem fer la mateixa comparació que hem establert amb els catalanolingües, ja que a l'enquesta Reixach 1975, segons els protocols publicats, només es consideraven les opcions del castellà, el català i altres llengües, mentre que no es comptabilitzaven els que podien considerar com a llengua familiar tant el català com el castellà.

Sí que tenim, afortunadament, la possibilitat de comparar alguns resultats de l'enquesta Reixach 1975 amb d'altres enquestes que sí que aleshores acceptaven l'opció bilingüe, segons Torres 1985. És el gràfic 35.

Gràfic 35. Llengua familiar dels homes nascuts entre 1946 i 1950. Àrea metropolitana de Barcelona sense la capital. Percentatges

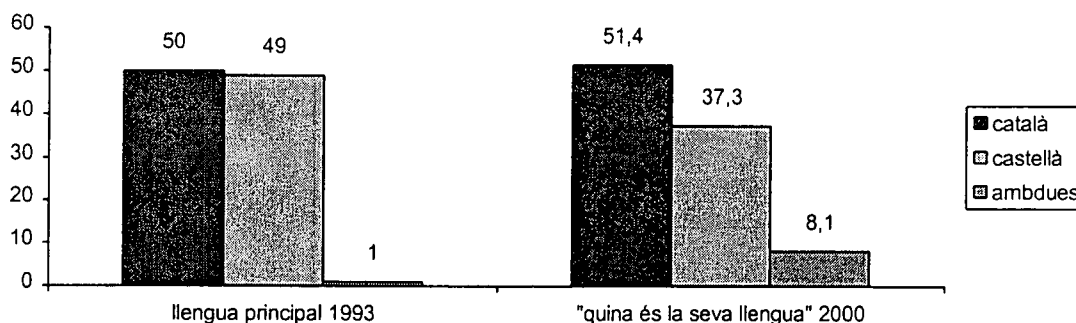

Font: Torres (1985)

Segons el padró de 1975, entre els homes nascuts entre 1946 i 1950 de l'àrea metropolitana de Barcelona, el 28% afirmaven que la seva llengua familiar era el català, mentre a l'enquesta Pinilla³⁴ de 1973, que admetia l'opció bilingüe, també el 28% contestaven que el català, però el 9% admetien que usaven ambdues llengües. Sembla, doncs, com si, forçats a triar, aquests bilingües optessin pel castellà, mentre que en un context més "lliure" mantindrien la seva opció. És un cas molt semblant al que va passar a l'enquesta metropolitana, ja comentada, o al que es pot apreciar en comparar enquestes on es fan aquestes dues preguntes, precisament, la "llengua principal", i "quina és la seva llengua". Vegem-ho en el gràfic 36.

³⁴ Aquestes dades provenen del capítol elaborat per Joaquim Torres "Les dades lingüístiques del padró del 1975 i les enquestes coetànies" dintre de Reixach, M: *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona*. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1985.

Gràfic 36. Llengua principal i identitat lingüística. 1993 i 2000. Percentatges

Font: CIS 1993 i Fabà *et al.* 2000

Es pot pensar que aquest darrer sector bilingüe és un fenomen poc significatiu sociolingüísticament, especialment pel que fa a l'ús del català. Molt més, si recordem que és una identitat poc afermada. Segons les nostres dades no és així: en efectuar el creuament de les preguntes sobre ús lingüístic i les d'identitat lingüística, hi ha importants diferències entre els castellanolingües i els bilingües en l'ús de les llengües a Catalunya, com es podrà veure més endavant.

En conclusió, la meitat de la població de Catalunya considera el català com la seva llengua, i aquest fet és fruit, majoritàriament, de la reproducció del grup catalanolingüe, però també de la integració lingüística d'una part (entre un 15% i un 20%) dels no catalanolingües.

Hi ha, també, un petit grup, al voltant del 10%, que s'identifica com a bilingüe, un grup que tot sembla indicar que ja existia anys enrere, i que, a hores d'ara, utilitza el català més que el darrer grup, els dels castellanolingües.

Aquests, els castellanolingües, representarien aproximadament un 37% de la població.

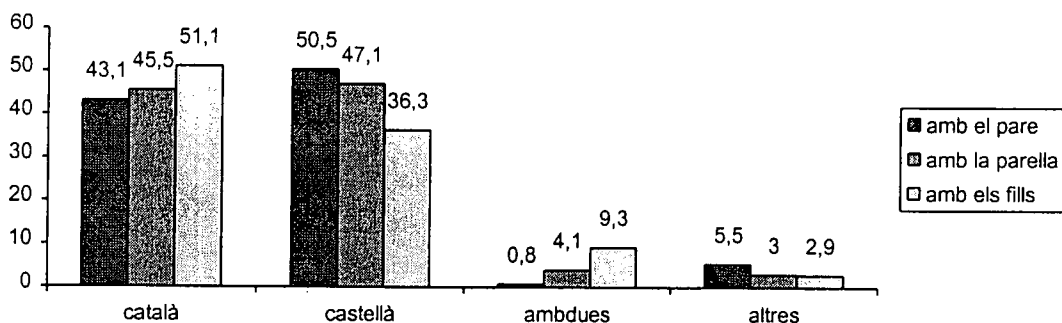
Finalment, hi ha un grup d'"altres", petit, d'un 3% de la població, però significatiu, la migradesa del qual, però, no ens permet fer una explotació més acurada de les dades, atès l'escàs nombre d'enquestes efectuades.

B. Llengua familiar

Si en l'apartat anterior ens lamentàvem de les dificultats d'aconseguir dades prou sòlides, pel que fa a la llengua familiar la situació és, per contra, ben ufanosa. Hi ha força dades, i totes molt coherents. Per això, farem un ús abundant de les tres enquestes que considerem més fiables: CIS 1993 i 1998, DYM 1997 i Fabà *et al.* 2000.

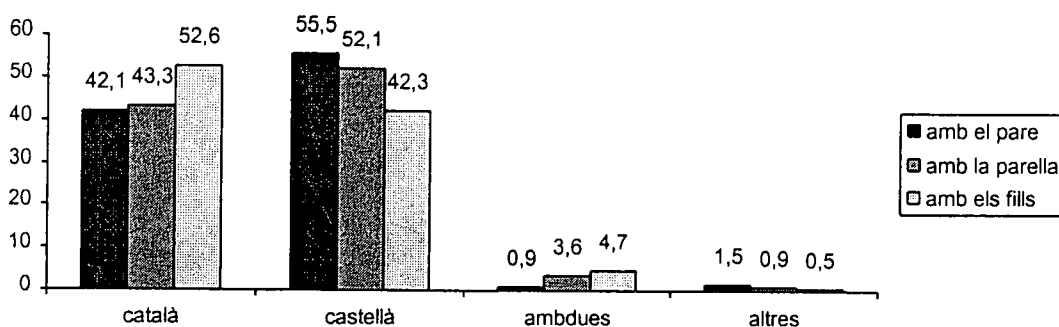
Començarem amb una panoràmica general mitjançant els gràfics 37 i 38.

Gràfic 37. Llengua parlada amb el pare, la parella i els fills. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

Gràfic 38. Llengua parlada amb el pare, la parella i els fills. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997

Els dos gràfics són molt semblants, excepte pel pes que concedeixen als altres. Ara bé, atès que aquest no és un dels temes centrals del nostre estudi, com ja hem indicat, no li concedirem gaire importància. Comentarem, això sí, la resta dels resultats.

Sovint no som prou conscients del pes transcendental que han tingut les migracions en la història recent de Catalunya. Aquestes xifres no fan sinó recordar-nos-ho. Que a Catalunya el grup majoritari, pel que fa a la llengua de relació tant amb la mare com el pare, sigui el dels ciutadans i les ciutadanes que hi parlaven en castellà n'és la mostra més clara. Parlem del 50% de la població, o fins i tot una mica més, amb deu punts de diferència, aproximadament, envers els que s'hi comunicaven en català. Una altra mostra fefaent d'aquest fenomen és la davallada del nombre de persones que tenen el català com la seva llengua familiar, que ha passat del 52% al 1978 (CIS 1978) al 43% al 2000 (Fabà *et al.* 2000). Encara que la resta de les xifres que comentarem siguin relativament positives, la qual cosa ens indica que durant les últimes dècades hem progressat, la situació de l'ús del català és encara molt limitada i no podem, en absolut, donar-nos per satisfets.

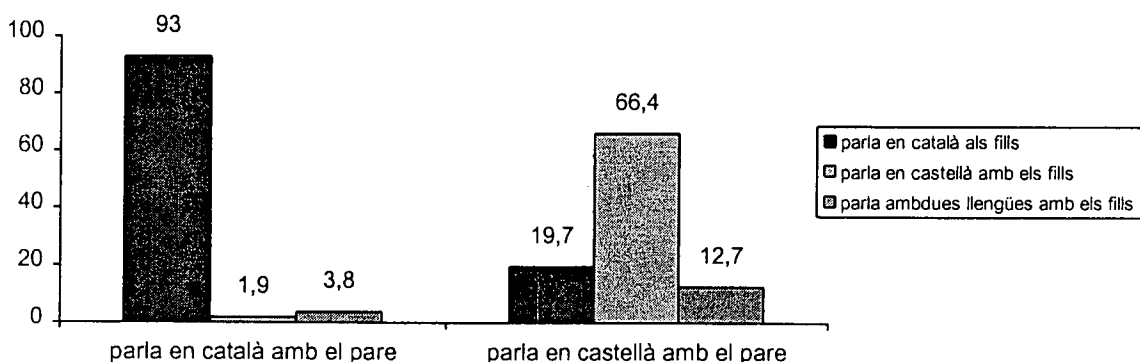
En l'esglaó següent, la llengua parlada amb la parella, no es produeixen canvis especialment remarcables, excepte un lleuger augment de les opcions bilingües. Tanmateix, el pes gairebé inexistent de l'opció bilingüe amb cadascú dels progenitors per separat, amaga l'existència de les famílies lingüísticament mixtes, que són un 6% aproximadament, del total dels casos.

Hem d'esperar, doncs, a baixar un tercer esglaó, la llengua parlada amb els fills, per poder apreciar canvis importants en la llengua familiar.

Aquí és, finalment, el català la llengua que s'avança i passa a ser l'opció més triada. Pel que fa a l'opció bilingüe, segueix prenent proporcionalment més importància que en els altres dos casos, tot i que aquí apreciem una diferència significativa entre ambdues enquestes: mentre a Fabà *et al.* es guanyen 5,2 punts (entre la llengua parlada amb la parella i l'emprada amb els fills, sempre referint-nos al català), en el DYM el marge és més magre, pràcticament d'un punt. Hi pot influir que la forma de plantejar les opcions és diferent en ambdues enquestes³⁵. Tanmateix, independentment de la magnitud que tingui o deixi de tenir, la tendència és clara.

Així, doncs, igual que en l'apartat anterior, sembla que s'ha produït amb el pas del temps un cert guany lingüístic. Confirmem-ho mitjançant alguns creuaments, que exposem en el gràfic 39, entre la llengua que les persones enquestades parlaven amb el pare, amb la que parlen amb els seus fills i filles (sempre, és clar, que en tinguin).

Gràfic 39. Evolució generacional de l'ús de la llengua: llengua parlada amb el pare i llengua parlada amb els fills. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

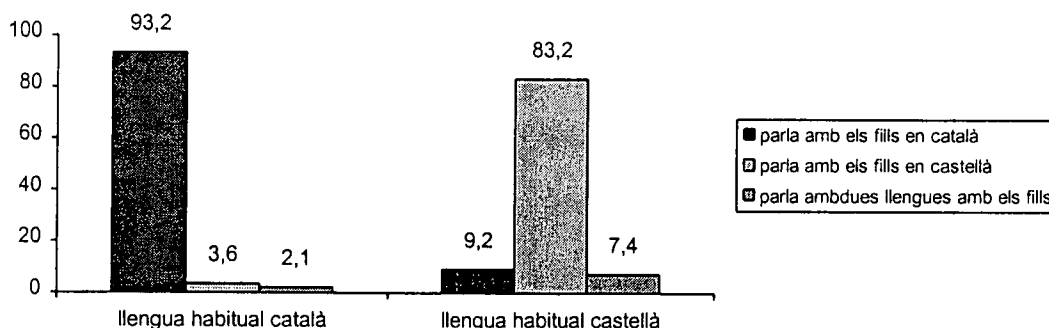
Podem apreciar diàfanament que el grup dels que tenien el català (o ambdues llengües) com a llengua inicial, ha mantingut la transmissió intergeneracional de

³⁵ A Fabà *et al.* no es llegien les opcions, i aquestes podien ser "català", "castellà", "ambdues llengües" i "altres", mentre que al DYM sí que es llegien les opcions, i aquestes eren "només català", "majoritàriament en català", "català i castellà per igual", "majoritàriament en castellà", "només en castellà" i "en una altra llengua". Òbviament, per presentar les dades, en aquest últim cas, hem ajuntat els casos "només en..." i "majoritàriament en..." per facilitar les comparacions.

la llengua: un 93% és un índex molt elevat. Per contra, en els castellanolingües s'ha produït un cert canvi lingüístic, tant cap al català com a l'opció bilingüe.

Aquest fenomen el podem observar, també, considerant altres fonts, com l'enquesta DYM.

Gràfic 40. Llengua habitual i llengua amb els fills. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997

La situació és molt semblant. Cal tenir en compte que aquestes darreres xifres, més limitades que en gràfic anterior, pel que fa al procés d'integració lingüística, són fruit del canvi de pregunta: una part dels que consideren actualment que la seva llengua habitual és el català, parlaven amb els seus progenitors en castellà, un 16,8% del total, per a ser més exactes.

S'imposa, arribats a aquest punt, retornar a la reflexió que fèiem anteriorment sobre els processos de substitució lingüística³⁶. Recordem-ho breument. En comentar la competència i l'ús familiar de la població de la província de Barcelona (excepte a la capital) a l'any 1975 dèiem que la corba del gràfic era, a primer cop d'ull, la típica d'un procés de substitució lingüística: les edats més joves tenien menys competència en català i menys ús familiar d'aquesta llengua, que les més granades. Tanmateix, també advertíem que aquest fet era prototípic d'un grup lingüístic recessiu, però, en el nostre cas, més que d'una comunitat lingüística estàvem parlant pràcticament de dues comunitats que ocupaven un mateix territori: la comunitat autòctona i la immigrada. La substitució lingüística es produiria, si de cas, si aquesta fos la corba de coneixements i usos de la comunitat autòctona, i no ho és. Deixem, però, que Boix i Vila ens il·lustrin sobre què és la substitució lingüística.

*“El cessament de l'ús d'una varietat en uns àmbits o de forma general és el que coneixem per substitució lingüística. En un sentit lax, qualsevol canvi d'una llengua per una altra (...) implica d'alguna manera una substitució. **Vista la diversitat de casos implicats, resulta aconsellable de limitar el terme al reemplaçament que afecta la llengua pròpia d'un grup, és a dir, la llengua tradicionalment adquirida espontàniament en l'àmbit familiar, en alguna de les seves varietats. Així, entenem per substitució lingüística el procés de reemplaçament de la primera llengua (la llengua transmesa en família) d'un grup humà per una altra llengua**”³⁷. I més endavant: “Entre totes les reparticions funcionals possibles, hi ha un àmbit crucial per al manteniment de*

³⁶ Concretament, a la pàgina 29 d'aquest text.

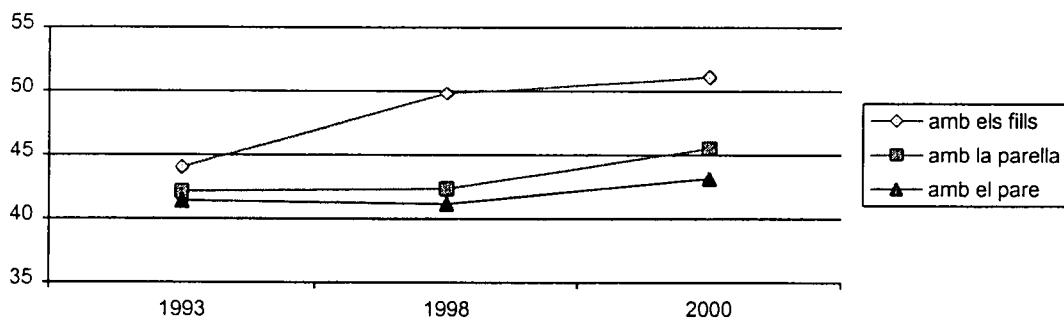
³⁷ Op. cit. p. 187.

la llengua Lx: la transmissió de la primera llengua o llengua familiar. L'adopció generalitzada de la llengua substituent com a llengua familiar o trencament de la transmissió lingüística familiar sol indicar el moment decisiu de la substitució lingüística³⁸

Si acceptem aquesta terminologia, és ben clar, pel que hem vist fins ara, que entre els catalanolingües no s'ha produït en aquests vint-i-cinc anys cap procés de substitució lingüística, ans al contrari, la transmissió del català entre les generacions ha estat molt alta. Per contra, ha estat entre els no catalanolingües on s'ha produït un pas cap al català. Semblaria exagerat, de tota manera, afirmar que estem en un procés de recuperació lingüística clar i ferm a favor del català per part d'aquest grup lingüístic. D'una banda, pel caràcter minoritari, almenys fins ara, d'aquest fet. I de l'altra, perquè el pes demogràfic dels no catalanolingües a la societat catalana és importantíssim, fins al punt que un canvi en el futur d'aquesta tendència que hem apuntat podria capgirar-ne totalment la situació.

Reprenem, però, el fil que hem deixat abans de fer aquest petit *excursus*. Podem apreciar quina ha estat l'evolució d'aquestes xifres de llengua familiar en els últims anys? Afortunadament, sí. Vegem-ho en els gràfics 41 i 42.

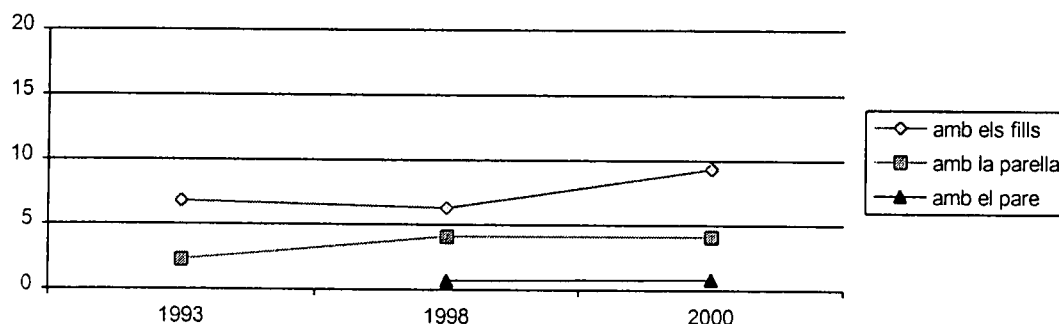
Gràfic 41. Evolució del català en l'ús familiar. 1993, 1998 i 2000. Percentatges

Font: CIS 1993, CIS 1998 i Fabà *et al.* 2000. Elaboració pròpia.

³⁸ Op. cit. p. 191.

Gràfic 42. Evolució de l'ús d'ambdues llengües en l'àmbit familiar. 1993, 1998 i 2000. Percentatges

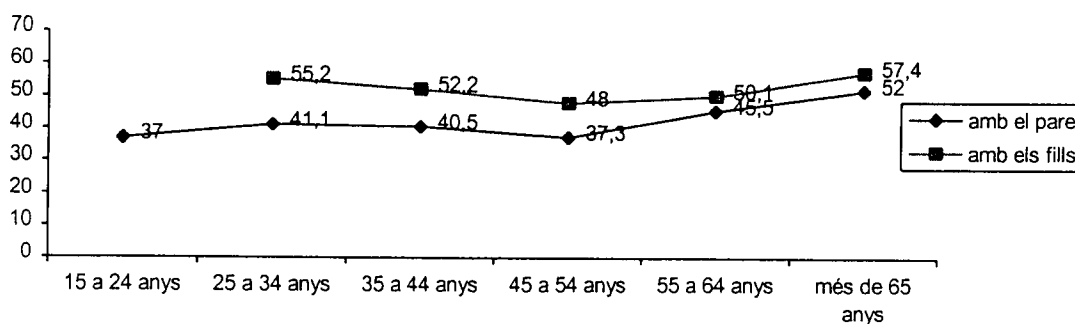

Font: CIS 1993, CIS 1998 i Fabà et al. 2000. Elaboració pròpia.

Les xifres, set anys després del 1993, l'inici de la sèrie, són molt semblants. I és que aquestes variables, si canvien, ho fan molt lentament. Tot i això, sembla apreciar-se, en la línia del que ja hem comentat, una lleugera tendència a l'increment de l'ús del català (i d'ambdues llengües) entre les parelles i, de forma més clara, entre els pares i els fills, a mesura que passa el temps.

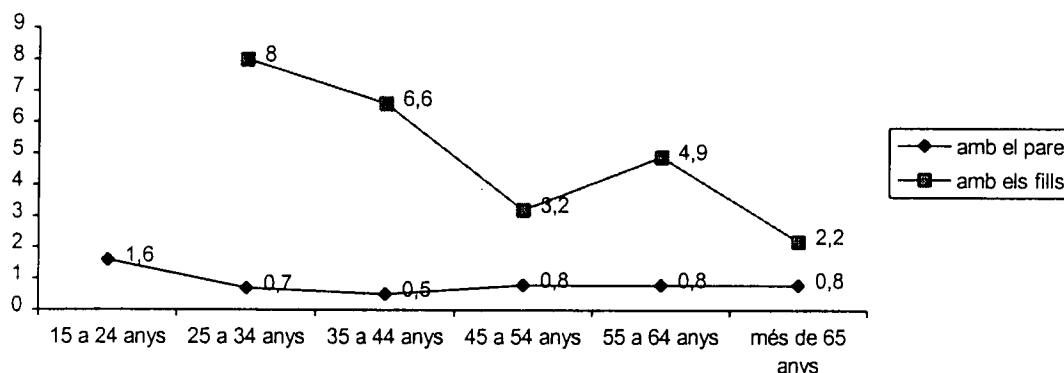
Finalment, i per acabar, observem el mateix fenomen, creuat amb la variable edat, als gràfics 43, 44 i 45.

Gràfic 43. Individus que parlen en català amb el pare i amb els fills, per edats. 1997. Percentatges

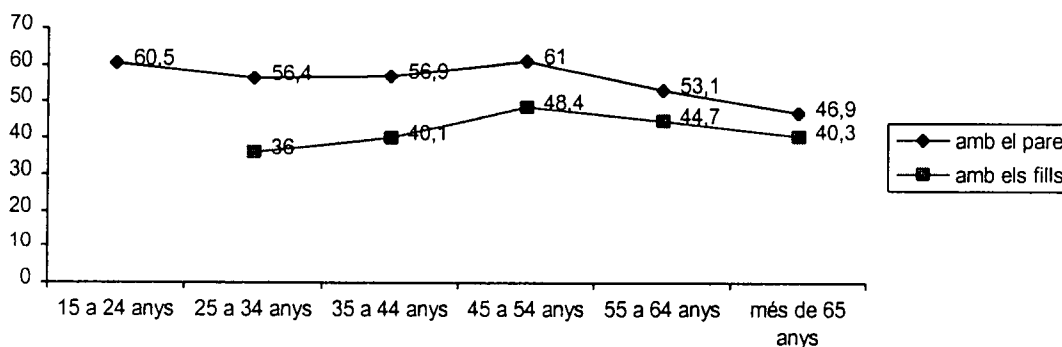
Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Gràfic 44. Individus que parlen ambdues llengües amb el pare i amb els fills, per edats. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Gràfic 45. Individus que parlen en castellà amb els fills i amb els pares, per edats. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

La complexitat d'aquests gràfics exigeix diversos comentaris.

En primer lloc, pel que fa a la llengua parlada amb el pare, és evident el pes més gran del castellà en les franges joves i intermèdies, mentre que el català només és majoritari entre les persones de 65 anys o més. Destaquen les puntes dels que tenen de 45 a 54 anys i de 15 a 24 anys, un fet generacional, sense cap mena de dubte.

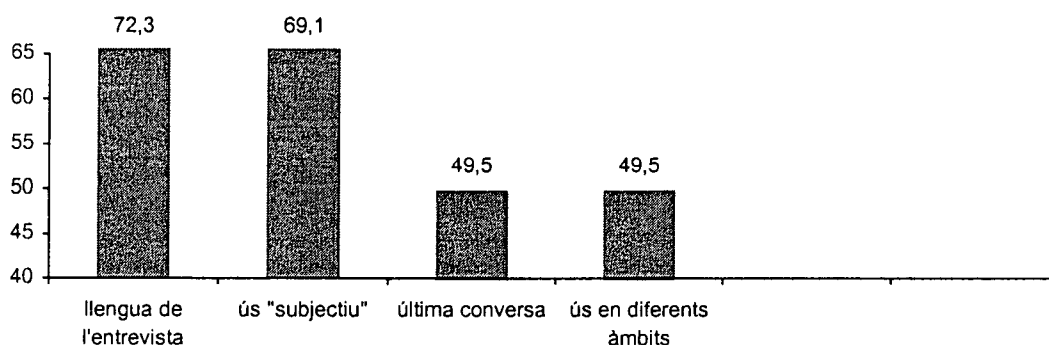
En segon lloc, en el cas de la llengua que es parla amb els fills, el resultat és el contrari en totes les franges analitzades excepte en l'esmentada dels 45 als 54 anys: el grup majoritari és el dels que parlen català amb els fills, amb una tendència a la baixa del castellà, reforçada, d'altra banda, per l'increment de l'opció bilingüe. Caldrà esperar el pas d'un lustre o d'una dècada per poder saber què passa amb els que ara tenen entre 15 i 24 anys, encara sense fills pràcticament, i, per tant, sense possibilitats de tenir en compte les xifres actuals. Cal recordar que aquests són els fills i les filles del sector d'edat amb menys ús familiar del català. Si el resultat fos el manteniment del català amb xifres del 55% o més, ja podríem afirmar que hem superat un bon entrebanc i que l'opció de la integració lingüística té tendència a consolidar-se. En el cas contrari, caldria esperar més, i veure què passa amb les generacions següents.

Finalment, convé fixar-se en l'apropament o l'allunyament de les dues línies a mesura que passa el temps. Aquí, contràriament, la tendència és marcadament positiva, i augmenta de més grans a més joves. I és, precisament, la franja d'edat que hem considerat més "difícil", la que marca el tomb: així es passa d'una diferència de 4,6 punts a favor dels que parlen català amb els fills en el grup d'edat entre els 55 i els 64 anys, a una de 11 punts en el grup d'edat anterior.

C. USOS LINGÜÍSTICS NO FAMILIARS

La primera pregunta que ens hem de fer és a què ens referim, exactament, quan parlem d'ús no familiar? De fet, en les enquestes que hem utilitzat hi ha diverses formes d'obtenir informació sobre aquest aspecte. Conseqüentment, el millor és fer-ne un repàs. Atès que l'enquesta Fabà *et al.* 2000 és la que compta amb una gamma més àmplia de preguntes l'esmentarem en primer lloc. Així, en el gràfic 46 farem una panoràmica de diverses preguntes relacionades amb l'ús lingüístic.

Gràfic 46. Panoràmica lingüística: ús del català. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

Teòricament, totes les preguntes estan relacionades amb l'ús lingüístic, però, com es pot veure, els resultats són prou diferents: entre el que obté uns resultats més favorables a l'ús del català (la llengua de l'entrevista, amb un índex del 72,3%) i el més *mal situat* (la llengua de l'última conversa, amb un 49,5%), hi ha una diferència de gairebé 23 punts! Fins i tot, entre dues preguntes relativament semblants (o, almenys que, aparentment, voldrien mesurar el mateix) com la llengua de l'última conversa i si s'usa molt o bastant el català, hi ha diferències significatives: del 49,5% es passa al 69,1%, pràcticament 20 punts. Es dirà que l'enquesta està mal feta, però en realitat, el que passa és que són preguntes sobre diverses realitats.

Així, quan es pregunta "vostè usa el català molt, bastant, poc o gens?" es busca saber coses sobre l'apreciació **subjectiva** que té l'individu sobre el seu ús del català. D'altra banda, la utilització de termes com *molt, bastant, poc o gens* encara facilita menys a l'entrevistat un cert procés d'"objectivació", sempre difícil. Només cal comparar aquests resultats amb els de l'enquesta DYM, que pregunta el mateix, però d'una altra manera ("en quin tant per cent

utilitza el català?”), per adonar-se'n. En DYM la mitjana de les respostes és d'un 50,09%, prou allunyat del 69,1% ja esmentat.

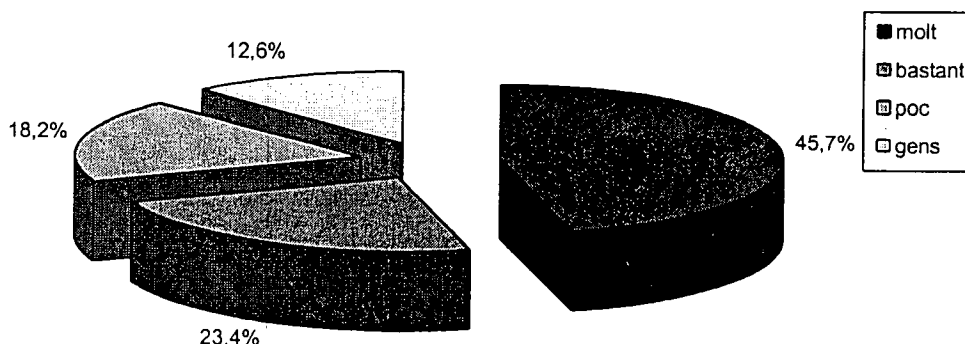
De fet, a mesura que ens apropem a preguntes més concretes sobre l'ús de la llengua, aquest índex baixa progressivament. Per aquest motiu, hem anomenat aquest índex **ús subjectiu** del català. Independentment dels problemes que pugui comportar aquesta categoria, l'emprarem, a títol orientatiu, tot i que l'escriurem entre cometes. Conseqüentment, aquelles preguntes que considerem més fàcilment identificables amb l'ús real dels entrevistats les deixarem per a l'apartat d'ús "objectiu"³⁹, també així, entre cometes.

Així, doncs, dividirem aquest apartat, per facilitar-ne la presentació de les dades, en quatre subapartats: ús "subjectiu", ús en diverses situacions, ús "objectiu" i llengua de les enquestes, per acabar amb unes conclusions.

C1. Ús "subjectiu"

Com hem dit, a Fabà *et al.* 2000 es preguntava "vostè usa el català, molt, bastant, poc o gens?" Els resultats, al gràfic 47, no són fàcils d'interpretar.

Gràfic 47. Vostè parla català? 2000. Percentatges

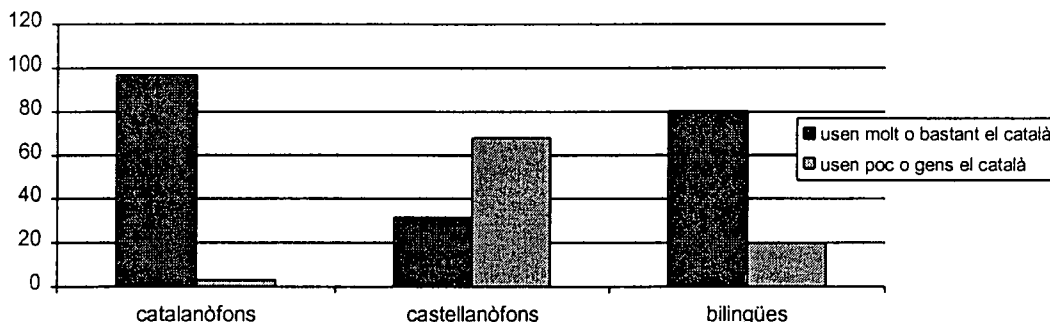
Font: Fabà *et al.* 2000

La dificultat d'interpretació rau en l'ambigüitat dels conceptes, especialment *bastant* i *poc*, mentre que *molt* i *gens* potser són més clars. Tanmateix, a l'hora d'agrupar-los el més raonable sembla el que hem fet abans, sumar *molt* amb *bastant* i *poc* amb *gens*, que ens proporciona el 69,1% ja esmentat d'ús del català.

³⁹ D'ençà que es va posar en qüestió la imatge, aparentment idíl·lica, d'una ciència que estudiava "objectivament" la realitat enfront d'altres representacions "subjectives", la utilització d'aquests mots "objectiu" i "subjectiu" sempre s'ha de fer amb molta prudència. Fins i tot en el nucli dur de les ciències, en el de la física, més concretament, després de la revolució dels inicis del segle XX, amb la irrupció de teories com la relativitat i la quàntica que s'adeien tan poc amb conceptes tan aparentment "objectius" com l'espai euclidià de tres dimensions i la causalitat física, cada cop més s'interpreta la ciència com una activitat que construeix "models". El model que funcioni millor, serà el més acceptat per la comunitat científica, que al cap i a la fi, no deixa de ser un conjunt de "subjectivitats".

Resulta més interessant creuar aquestes dades amb la identitat lingüística. És el gràfic 48.

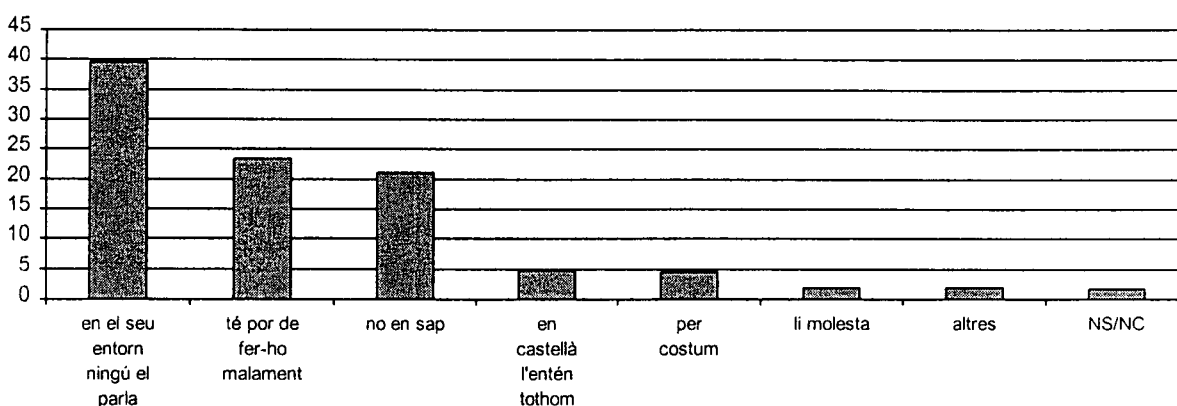
Gràfic 48. Ús i identitat lingüística. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000.

Hi ha, doncs, una marcada desproporció entre l'apreciació d'ús dels tres grups etnolingüístics: mentre pràcticament tots els catalanolingües **diuen** que usen el català molt o bastant, tres quartes parts dels bilingües estan en aquesta situació, i només un terç dels castellanolingües. Tot i això, és remarcable aquesta diferència entre els primers i els últims: gairebé cap catalanolingüe afirma no usar gens o usar poc el català, mentre que hi ha (encara que sigui una minoria) castellanolingües que afirmen usar-lo molt o bastant⁴⁰. Finalment, com ja hem remarcat anteriorment, és important assenyalar la percepció diferent que tenen els bilingües i els castellanolingües sobre l'ús del català. Però, per què no utilitzen el català els que afirmen que no l'usen gens o bé l'empren poc? Ho sabrem, en repassar el gràfic 49.

Gràfic 49. Si vostè no parla català és perquè... (2000). Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

⁴⁰ Aquest darrer cas abona la diferenciació entre el concepte de *catalanoparlant* i *catalanolingüe*. Així, segons aquestes dades, tindriem un gruix significatiu de *castellanolingües* que serien *catalanoparlants*, mentre que serien molt escassos els *catalanolingües* no *catalanoparlants*.

Els resultats majoritaris no sembla que tinguin a veure amb actituds especialment reticents, almenys entre els qui potser podrien tenir capacitat de fer-ho. Entre aquest grup l'opció més triada és “en el meu àmbit quasi ningú el parla”, la qual cosa indica una limitació important de la vida social de certs àmbits o territoris. Caldria investigar més profundament els llocs i els motius d'aquest fenomen.

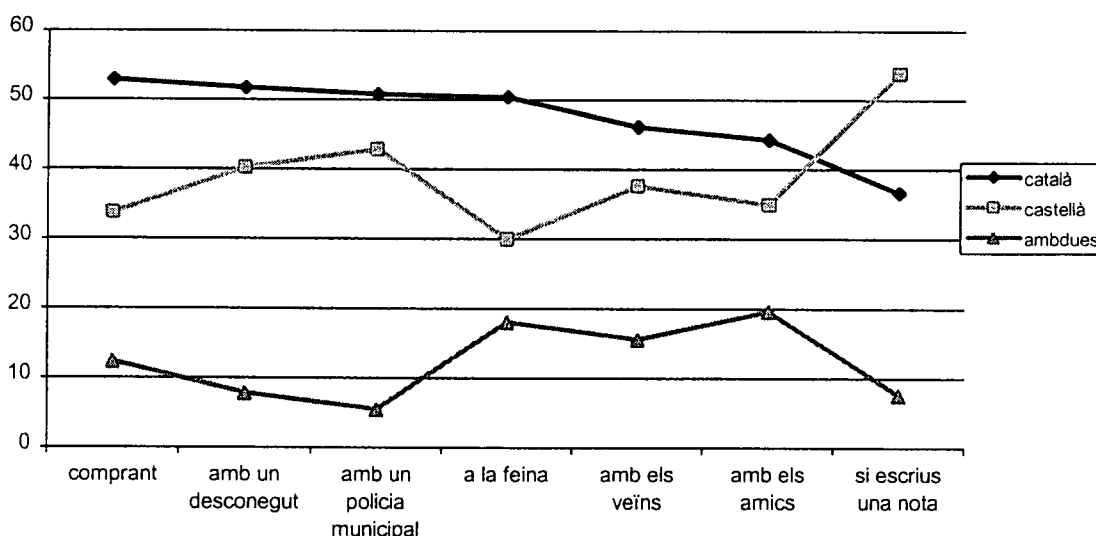
Finalment, els altres dos grups estan relacionats amb mancances de competència lingüística.

C2. Ús en diverses situacions

Quan passem a fer preguntes més concretes, els resultats són diferents, i els índexs, com hem dit, fan una baixada remarcable. Tot i això, ens sorgeix una qüestió nova, la de les persones que ens contesten que empren tant el català com el castellà en aquella situació determinada. La cosa s'acaba d'entortolligar quan en algunes enquestes, com veurem, el percentatge d'aquests “bilingües” té una certa importància, i en d'altres no. Per contra, sobre aquest epígraf tenim una bona quantitat de dades, i el que és millor encara, de diverses fonts, la qual cosa ens en garanteix la fiabilitat i ens en proporciona més possibilitats d'explotació.

Començarem el recorregut per l'enquesta Fabà *et al.*, amb el gràfic 50.

Gràfic 50. Ús lingüístic en diverses situacions. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

La pregunta que es va fer era “quina llengua parla majoritàriament quan...: va a comprar, ha de demanar informació a una persona desconeguda, parla amb un policia municipal, a la feina, amb els veïns, amb els amics i quan escriu una nota”. No es van llegir les diverses opcions de resposta i, tot i així, una part dels enquestats responien “tant el català com el castellà”, sense inclinar-se prioritàriament per cap de les dues llengües.

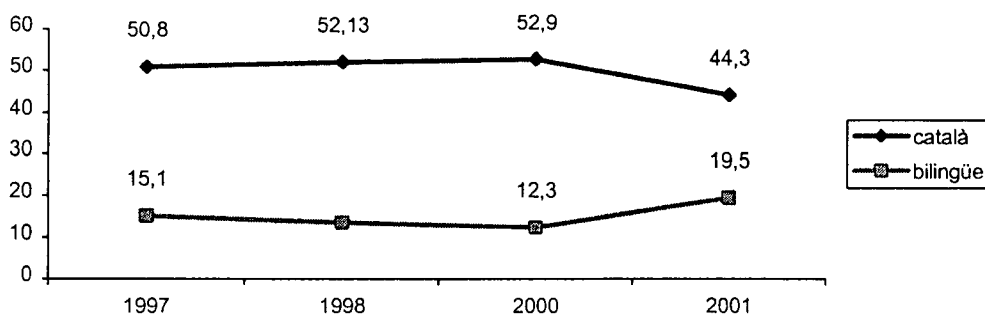
La primera observació és la diferència entre els casos orals i l'única situació que exigeix un cert domini de l'escriptura. Mentre en els sis primers la llengua d'ús majoritari és el català, sempre al voltant del 50%, la majoria escriuen les seves notes en castellà, el 53,8% més concretament. Aquest fet s'addiu amb l'important percentatge de persones que encara no sap escriure en la llengua pròpia del país, un 54,2% segons les dades del cens de l'any 1996.

En segon lloc, sembla que, tot i que sense oscil·lacions exagerades, que van del 52,9% de l'ús a les botigues al 44,3% amb els veïns (aproximadament, uns nou punts de diferència) el català s'usa més en situacions més impersonals i més "oficials", mentre que té un ús més baix en les que implica un grau de coneixement personal més alt. Aquest fet sembla que està associat, alhora, amb un ús més intens d'ambdues llengües en els darrers casos. Probablement, això no vol dir que amb un mateix veí s'utilitzen, barrejats, tant el català com el castellà, sinó que hom parla amb alguns veïns en castellà, i amb d'altres en català. Igual a la feina, o amb els amics. Tot depenent, també, de com els hagi conegut, d'entrada. És sabut que és molt difícil canviar de llengua de relació quan has conegut a alguna persona en una determinada llengua. Un canvi molt més difícil com més gran sigui la intensitat emotiva de la relació.

Finalment, la segona opció sempre és el castellà, que es mou entre el 30% i el 40%, tot depenent de l'oscil·lació de la tercera, la *d'ambdues llengües*, ja que les dues línies són marcadament asimètriques: quan l'una puja, l'altra baixa, i a l'inrevés, excepte en les situacions més "personalitzades" (amb els veïns i les amics), on el creixement d'ambdues llengües es fa a costa del català, i no del castellà, que es manté.

Convé intentar esbrinar com ha evolucionat aquest ús durant els últims anys. Ho podem fer, ja que tenim resultats de diversos anys, pràcticament amb les mateixes preguntes (1993 i 1998, amb les enquestes del CIS; 2000, amb la Fabà *et al.*, i altre cop amb el CIS, del 2001). Dissortadament, l'aparició i desaparició de les opcions "bilingües" ens en dificulten la interpretació. Hem intentat obviar aquest problema comparant les dades de les tres enquestes que utilitzem (DYM, CIS i Fabà *et al.*) només pel que fa a la llengua emprada quan es va a comprar. Vegem-ho al gràfic 51.

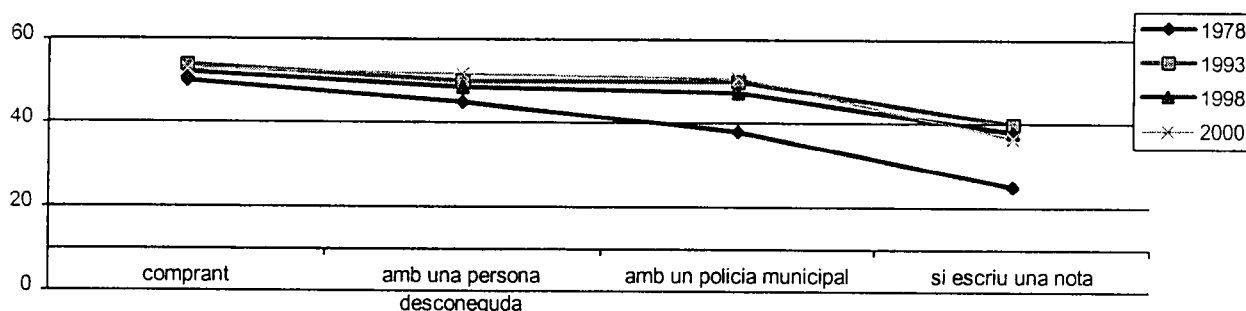
Gràfic 51. Evolució de l'ús lingüístic quan es va a comprar. DYM 1997, CIS 1998, Fabà *et al.* 2000 i CIS 2001. Percentatges

Font: DYM 1997, CIS 1998, Fabà *et al.* 2000 i CIS 2001. Elaboració pròpia.

Tot sembla indicar, d'una banda, que les opcions "ambdues llengües" del DYM i Fabà *et al.* han optat en el CIS 98 per afegir-se al "castellà" i, de l'altra, que quan el CIS ha inclòs aquesta opció n'ha exagerat la importància. Així, des del nostre punt de vista, la davallada que es produeix entre el 1998 i el 2001 de l'opció "català" (es passa del 52,13% al 44,3%) es deu més a canvis metodològics de l'enquesta que a un fet real⁴¹. Per aquests motius, la comparança la farem entre els CIS 1993, 1998, i l'opció "català" de Fabà *et al.* 2000, tot i que també hi hem afegit les dades del CIS 1978. Comparació que podrem apreciar al gràfic 52.

Gràfic 52. Individus que utilitzen majoritàriament el català en diferents contextos. 1993, 1998 i 2000. Percentatges

Font: CIS 1978, 1993 i 1998, Fabà *et al.* 2000

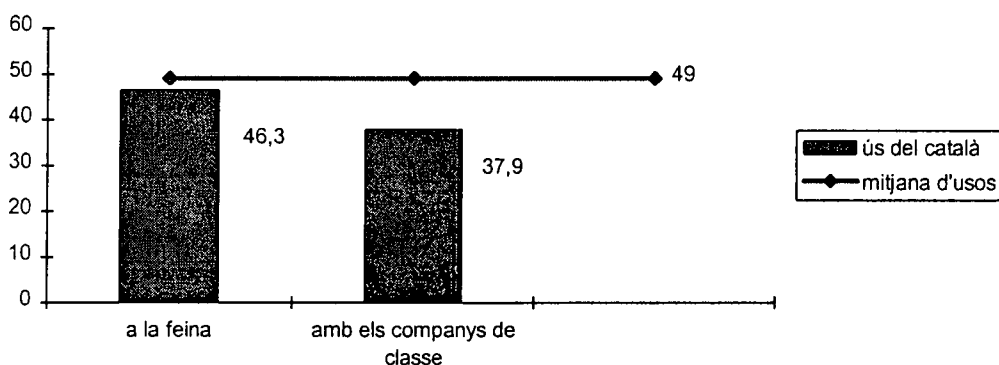
Com es pot veure, els resultats són molt semblants durant l'última dècada, ja que les diferències es produeixen a conseqüència de les diverses situacions i no tant perquè s'hagi produït un augment o un descens de l'ús social del català. No obstant, entre el 1978 i el 1993 sí que hi ha contrastos importants, especialment en els dos darrers casos, on s'ha produït un augment significatiu de l'ús.

Així, darrerament, tot i que hi ha un augment de les persones que diuen que tenen capacitat de parlar català, els que afirmen usar-lo es mantenen amb el pas dels anys. No sembla, doncs, que les potencialitats que proporciona aquest increment de possibles catalanoparlants es facin efectives. Tot un tema prou interessant d'estudiar, els motius d'aquest fenomen sociolingüístic.

Finalment, sembla interessant poder comparar l'ús passat i present dels enquestats amb els companys de feina, d'una banda, i amb els d'estudis, per l'altra. És important remarcar que no ens estem referint als que treballen o estudien actualment, sinó com "parla o parlava amb els companys respectius". Les respostes, doncs, són de la gran majoria de la població que ha treballat o ha estudiat en algun moment de la seva vida, tot i que ara no ho facin. És el gràfic 53.

⁴¹ No coneixem els protocols de les enquestes del CIS, però tot sembla indicar que s'hi ha produït un canvi entre les enquestes del 1993 i el 1998, d'una banda, i la del 2001, de l'altra. Mentre que en les primeres sembla que s'intentava evitar les opcions "bilingües", en la del 2001 les afavoria.

Gràfic 53. Ús del català a la feina i amb els companys de classe. Comparació amb la mitjana d'usos lingüístics en diferents situacions. 1997. Percentatges

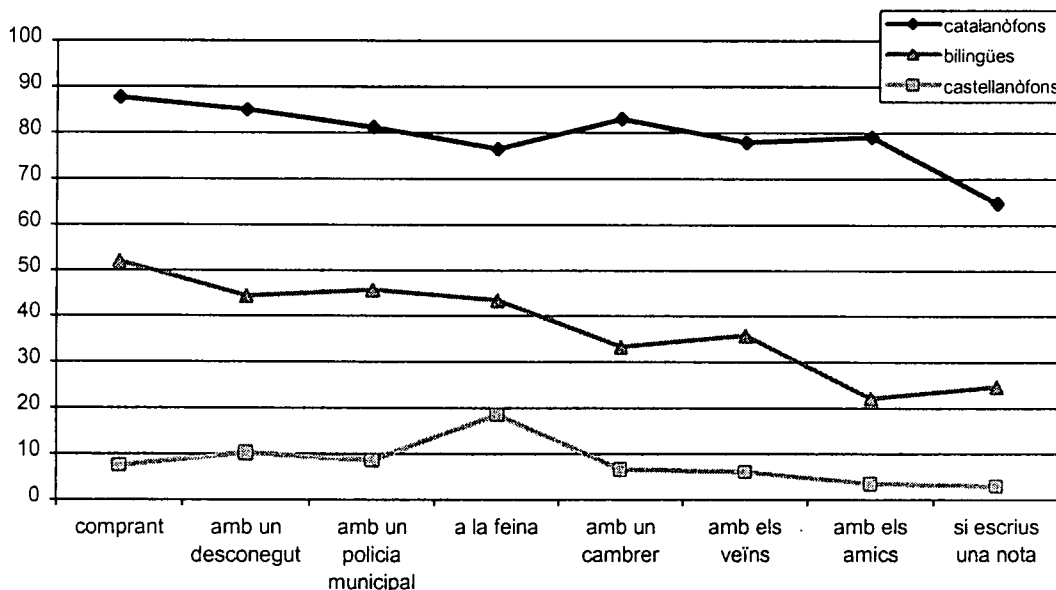

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

El resultat és clar: la gent utilitzava o ha utilitzat més el català a la feina que amb els companys de classe. Caldrà, però, creuar aquestes dades amb l'edat per treure'n tot el suc. Esperem, doncs.

I ja que parlem de creuaments, ara és l'hora d'exposar-los. Començarem amb la identitat lingüística, al gràfic 5.

Gràfic 54. Ús del català en diferents situacions i identitat lingüística. 2000. Percentatges

Font: Fabà et al. 2000

Cal tenir en compte per interpretar bé el gràfic que les dades es refereixen només a les persones que afirmen usar el català, ni el castellà ni ambdues llengües. És a dir quin percentatge de catalanolingües, bilingües i castellanolingües afirmen que usen el català en aquests contextos, per dir-ho d'una altra manera.

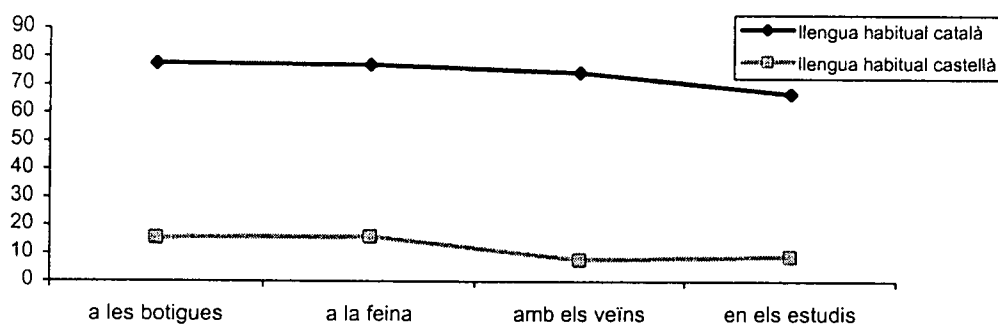
Primerament, l'estructura de les línies és molt semblant a la de les dades generals: sempre s'usa més en situacions més impersonals i oficials que en d'altres on el contacte és més personal. L'únic cas que potser cal comentar per separat és el de l'ús a la feina. Aquí, d'una banda, és on els castellanolingües tenen els seus valors més alts i, per contra, paradoxalment, els catalanolingües els més baixos. No estarà de més recordar que els primers, com veurem més endavant, són els que consideren que sabent català és més fàcil trobar feina. Encara que només sigui en algunes feines determinades (les relacionades amb l'administració, l'ensenyament, la sanitat, etc.) sembla que aquest és el context més favorable pels que no consideren el català com la seva llengua per utilitzar-la.

En segon lloc, és ben clar que, també aquí, la identitat lingüística és un dels elements fonamentals que expliquen l'ús lingüístic. Valors dels catalanolingües entre el 76,5% i el 87,6% (sempre al voltant del 80%), mentre que els bilingües oscil·len entre el 22,2% i el 51,9% (una oscil·lació, per cert, molt important, gairebé de 30 punts) i els castellanolingües sempre es queden amb índexs molt baixos, entre el 3% i el 6% (exceptuant la "punta" de la feina, amb un 18,5%).

Finalment, l'ús escrit, sempre per sota de les altres dades (excepte, però, el cas dels bilingües, tot i que la diferència és tan petita que no és significativa). Tanmateix, la caiguda és molt més notable entre els catalanolingües que els altres dos grups, la qual cosa indica que els índexs dels dos últims grups són el resultat tant de la falta de competència, com del context en què viuen.

Una altra manera de veure aquesta relació és amb el creuament d'algunes d'aquestes situacions⁴² amb la llengua habitual dels entrevistats, tal com podem veure en el gràfic 55.

Gràfic 55. Ús del català en diferents situacions i llengua habitual. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

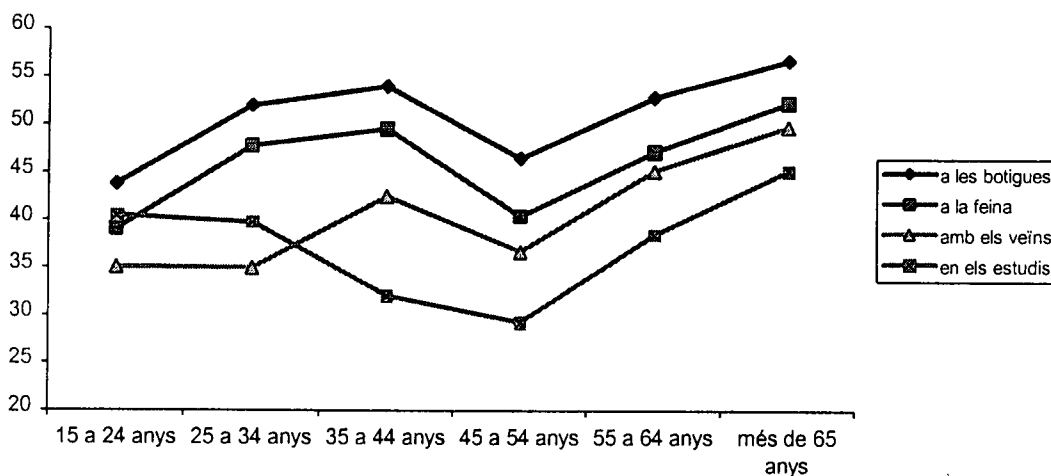
D'una banda s'hi mantenen les grans diferències, tot i que un percentatge significatiu dels entrevistats que tenen com a llengua habitual el castellà afirmen que usen majoritàriament el català en aquestes situacions. Pel que fa a la feina i als estudis, sempre segueixen obtenint valors més alts els contextos

⁴² Cal dir que en aquest cas hem sumat les opcions de resposta "només en català" i "majoritàriament en català" per obtenir les xifres que exposem.

laborals que els formatius; d'altra banda, entre les botigues, una situació més impersonal, i els veïns, sempre els primers valors són més importants.

Finalment, estudiarem aquestes mateixes situacions de l'enquesta DYM, fent-ne un creuament per edats, al gràfic 56.

Gràfic 56. Ús del català en diferents contextos i edat. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

No representa cap novetat que les situacions més "impersonals" estiguin per sobre de les més "directes". Ja ho hem vist anteriorment. També segueixen sent les franges d'edat de 45 a 54 anys, i la dels seus "fills", de 15 a 24 anys, les menys actives en l'ús del català.

L'únic aspecte, doncs, que ens mereix una atenció especial és el recorregut de la corba de l'ús amb els companys de classe. Aquí, contràriament a les anteriors, l'ús es recupera en les franges d'edat més joves. Possiblement és un fenomen relacionat amb l'increment de l'ús del català com a idioma escolar, tot i que molts estudis assenyalen les dificultats perquè aquest canvi es transmeti efectivament en un augment de l'ús del català fora de la relació directa amb els professors, malgrat que afavoreix el manteniment de l'idioma amb les converses entre els catalanolingües⁴³ Tanmateix, les deficiències de les franges anteriors d'edat devien ser tan grans, que ha permès aquesta lleugera recuperació. Tot i això, els valors assolits són encara molt baixos, deu punts per sota del 50%, i no aconsegueixen igualar encara els de la generació dels "avis".

C3. Ús "objectiu"

De les diverses preguntes realitzades en les tres enquestes que analitzem sobre ús, les que considerem que s'apropen més a les possibilitats "objectivadores" (de distanciament en fi, que són les pròpies d'aquest apartat) són dues.

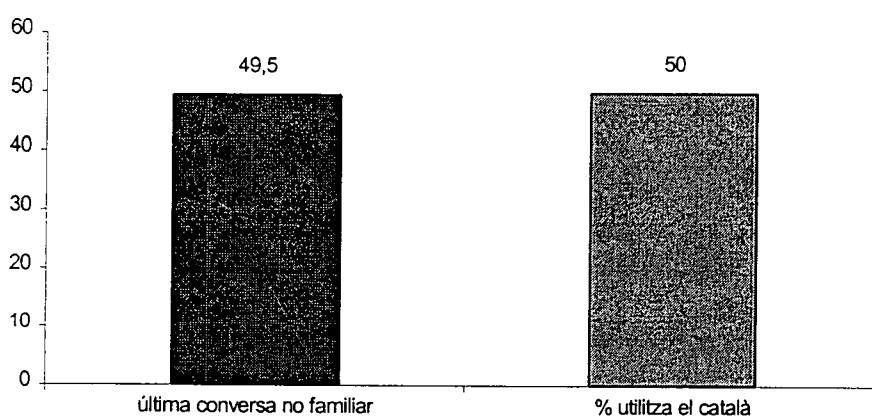
⁴³ Vila i Moreno, Francesc Xavier: "Escola i promoció de l'ús: el paper del 'model de conjunció en català'" a *Llengua i ús*, 11, 1998 (p. 65).

La primera pregunta és de l'enquesta Fabà *et al.* 2000 i preguntava sobre la llengua de l'última conversa no familiar. Segons les persones que n'han fet el treball de camp, els enquestats es paraven un moment a pensar i responien. Sembla, clar, doncs, que és una dada més relacionada amb els fets "reals" que amb les opinions dels subjectes sobre el seu ús del català.

La segona és del DYM 97 i preguntava sobre percentatge d'ús del català de l'entrevistat. En lloc d'utilitzar conceptes com "*l'usa molt*", "*l'usa poc*", etc., s'empren índexs numèrics, per la qual cosa els resultats semblen molt més "ajustats". S'obvia, així, d'altra banda, el problema de les respostes "*tant en català com en castellà*", que són, com hem vist, difícils d'interpretar.

Els resultats els podem veure en el gràfic 57.

Gràfic. 57. Ús del català en l'última conversa i percentatge d'ús. 1997 i 2000. Percentatges

Font: DYM 1997 i Fabà *et al.* 2000. Elaboració pròpia.

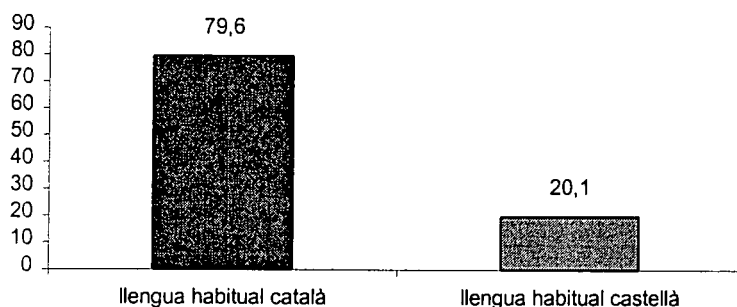
La conclusió és prou contundent: l'ús no familiar del català se situa a Catalunya al voltant del 50%.

Fem-ne els creuaments corresponents.

Convé, primerament, veure quina relació té l'autoqualificació com a catalanoparlant (els que consideren que la seva llengua habitual és el català) amb l'ús que se'n fa. És el gràfic 58.

Aquest gràfic indica que les qualificacions com a catalanoparlant i castellanoparlant responen prou bé a la realitat, tot i que això no vol dir un ús exclusiu d'un idioma i de l'altre. Així, que els primers tinguin un índex del 79,64 vol dir que usen el castellà en una bona colla d'ocasions, mentre que els castellanoparlants usen el català, com és lògic, més escadusserament, però l'usen.

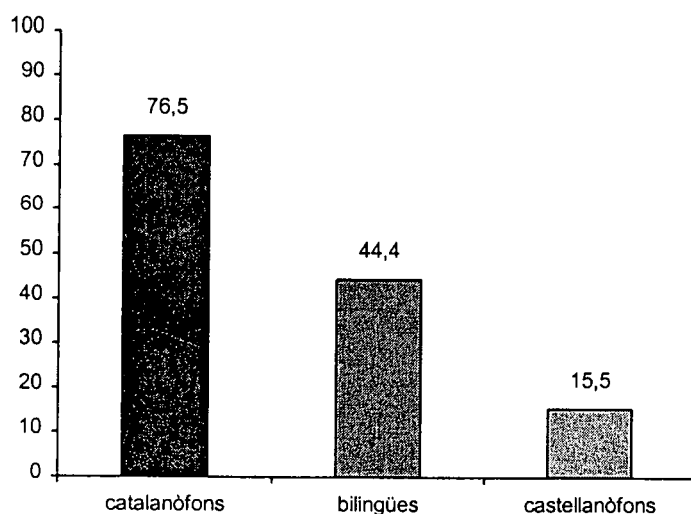
Gràfic 58. Llengua habitual i percentatge d'ús del català. 1997. Percentatges.

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Vet aquí que aquestes dades són molt semblants a les del gràfic següent, el número 59, on el creuament es fa entre l'última conversa no familiar dels parlants i la seva identitat lingüística.

Gràfic 59. Última conversa en català i identitat lingüística. 2000. Percentatges

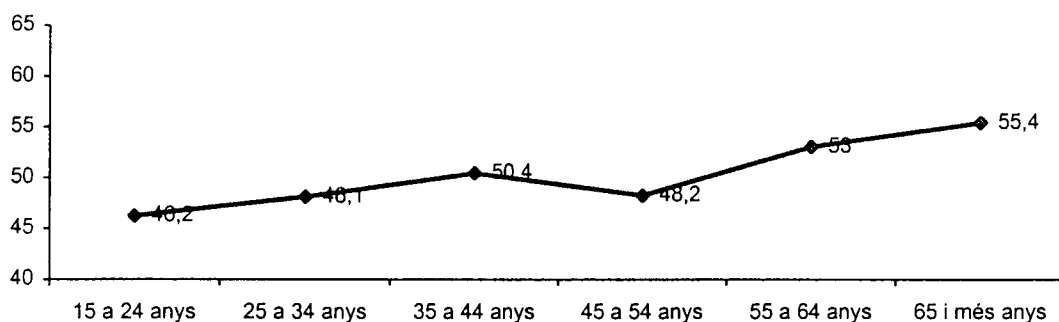

Font: Fabà et al. 2000

Aquesta remarcable similitud ens indica, en bona part, que la marca "*llengua habitual*" és més una marca identitària que un reflex "perfecte" de l'ús del català. Només cal revisar el gràfic 55 on es reflecteix l'ús del català en diverses situacions d'acord amb la llengua habitual dels parlants. En general la marca s'ajusta a la realitat, però hi ha entre un 8% i un 15% de les persones que s'autodefineixen com castellanoparlants que en aquelles situacions (quan van a comprar, a la feina, amb els veïns, amb els companys d'estudis) afirmen que usen, per contra, majoritàriament... el català.

Finalment, analitzem l'ús lingüístic per edats. Ho farem en el gràfic 60, en el qual es pot observar l'autoavaluació del percentatge d'ús del català per edats.

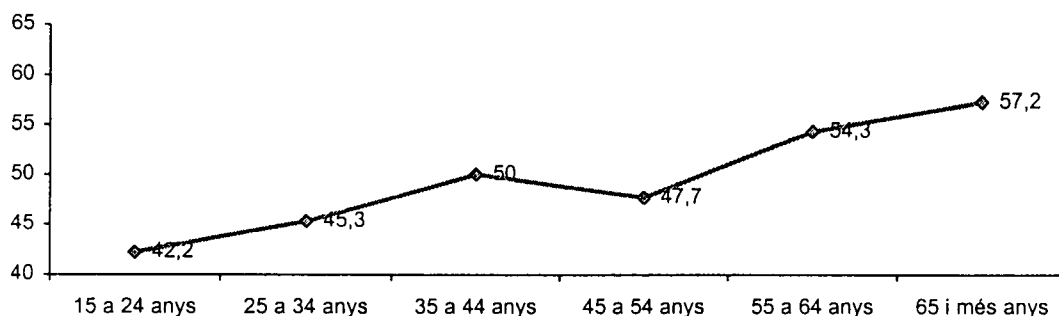
Gràfic 60. Percentatge d'ús del català i edat. 1997. Percentatges.

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

No resulta cap novetat que les dues franges més grans usin més el català. Però sí que ho és que les franges "fatídiques", les dels 45 a 55 anys, i la dels més joves, no presentin, en aquest cas, una marcada davallada. Fins i tot, si considerem els marges d'error que corresponen a les enquestes realitzades en cada cas (aproximadament d'uns 600 casos, un marge del ± 4), no podem afirmar amb tota rotunditat que l'usin menys que les adjacents. Un fenomen, doncs, contrari a determinades proclamacions sobre l'ús clarament inferior dels sectors més joves. Sí que hi ha una tendència a la baixa, en el cas de la llengua habitual (català), com indica el gràfic 61.

Gràfic 61. Llengua habitual i edat. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Tanmateix, hem de recordar que ens estem referint més a una marca d'identificació grupal que al reflex de l'ús "real".

C4. Llengua de les enquestes

Acabem aquest recorregut sobre l'ús lingüístic amb les dades de la llengua de les enquestes Fabà *et al.* i DYM. En tots dos casos, els protocols eren molt clars. En el primer cas, els entrevistadors s'adreçaven d'entrada a la persona entrevistada en català, i només canviaven d'idioma si l'entrevistat ho feia. Pel que fa al DYM, es preguntava explícitament a l'enquestat com volia que es fes la conversa. Les opcions de resposta eren *en català*, *en castellà*, o *indiferent*.

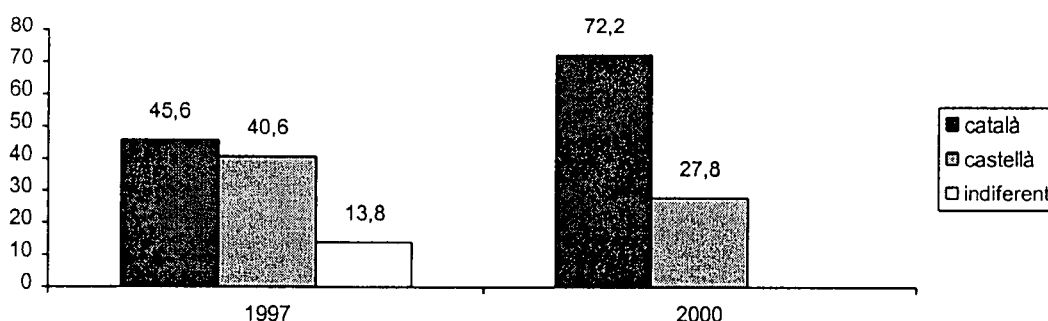
Són, doncs, dos plantejaments molt diferents que també provocaran, com veurem, resultats diferents.

La primera situació ens pot indicar quin seria l'ús del català en un context favorable, totalment hipotètic, això sí. Si tots els parlants establissin el contacte lingüístic amb una persona que els parlés, d'entrada, en català, la conseqüència, pel que fa al nombre de converses en català, seria aquesta xifra.

Per contra, el segon cas reflecteix la voluntat subjectiva dels parlants per tal que les converses es desenvolupin en català. És, com si diguéssim, un índex de lleialtat etnolingüística.

Tot plegat, és lògic que les xifres de les dues situacions siguin diferents. Ens les indica el gràfic 62.

Gràfic 62. Llengua de l'entrevista. 1997 i 2000. Percentatges

Font: DYM 1997 i Fabà *et al.* 2000. Elaboració pròpia.

És ben manifest que la inèrcia, el deixar-se portar, sempre que el context sigui favorable per al català, pot fer augmentar-ne moltíssim els índexs d'ús. Per contra, a l'hora de triar preferències, tot i que la llengua majoritària sigui el català, ho és per un marge molt escàs. Però no reduïm l'anàlisi a aquestes dades, i continuem el nostre recorregut.

Si creuem la llengua en què s'ha fet l'entrevista (Fabà *et al.* 2000, recordem-ho), amb la identitat lingüística, el resultat és el gràfic 63.

Gràfic 63. Llengua de l'entrevista i identitat lingüística. 2000. Percentatges

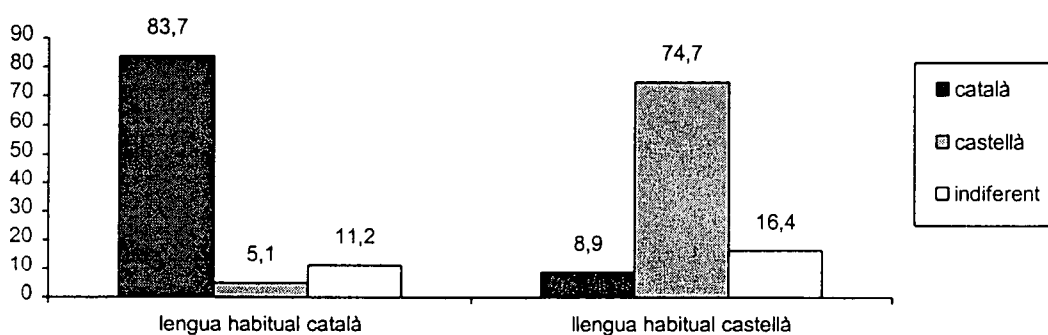

Font: Fabà *et al.* 2000

Així, mentre pràcticament tots els catalanolingües han fet la seva entrevista en català, no tots els castellanolingües l'han feta en castellà: un percentatge important, el 36,5%, s'ha desenvolupat en català. Vol dir que el saben parlar i que en un context favorable el parlen. Els bilingües, com ja és habitual, encara s'hi afegeixen més, a aquesta tendència.

El resultat de la tria de llengua a DYM 1997 ja no és tan contundent, com veiem en el gràfic 64.

Gràfic 64. Preferències de llengua per fer l'entrevista segons la llengua habitual. 1997. Percentatges

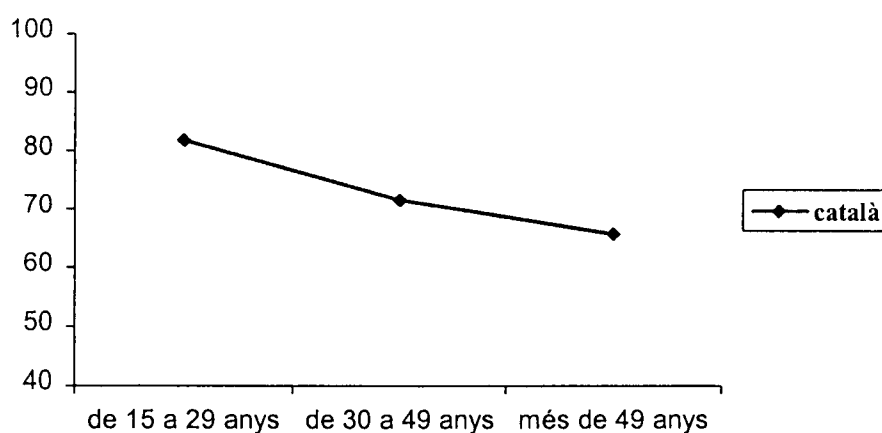

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Entre els catalanolingües⁴⁴, tot i que majoritàriament són fidels al seu idioma, hi ha una minoria que trien el castellà, i un 11,2% són indiferents. Passa el mateix, en el cas dels castellanolingües, tot i que a l'inrevés, i amb xifres una mica més favorables cap al català.

Per acabar, creuarem ambdues situacions amb l'edat, en les gràfics 65 i 66.

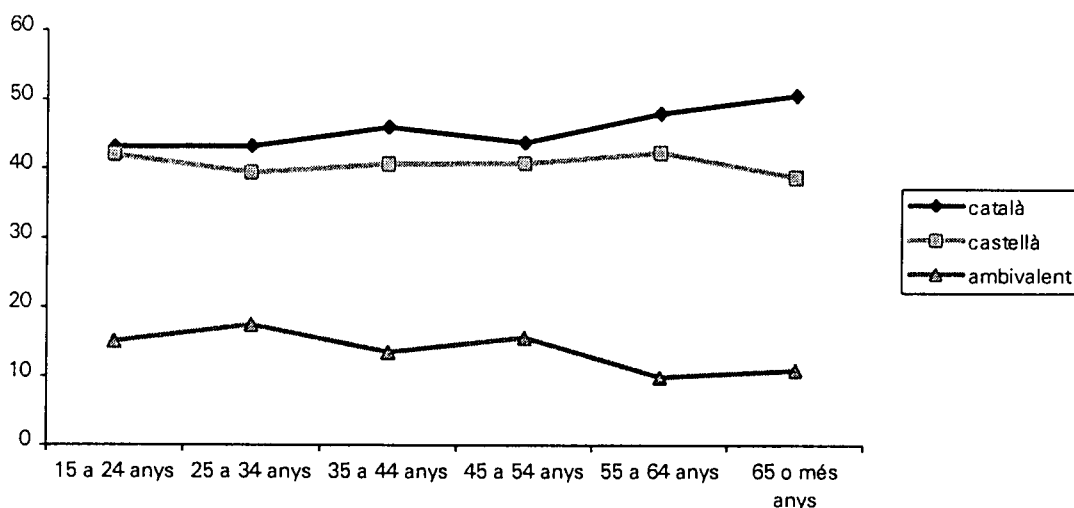
Gràfic 65. Llengua de l'entrevista i edat. 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

⁴⁴ Atès que hem arribat a la conclusió que la resposta a quina és la seva llengua habitual és més una marca identificativa que una expressió fidel de l'ús del català, sembla lògic referir-s'hi d'aquesta manera, com a catalanolingües.

Gràfic 66. Llengua preferida per a l'entrevista i edat. 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Contràriament al que hem vist fins ara, que l'ús es manté o decreix amb l'edat, al gràfic 65 passa just a l'inrevés, creix. És el reflex de l'increment de la capacitat per parlar català de les franges d'edat més joves, afegit amb una actitud positiva o indiferent cap al seu ús. Tot plegat, en deixar-se portar, n'augmenten els índexs.

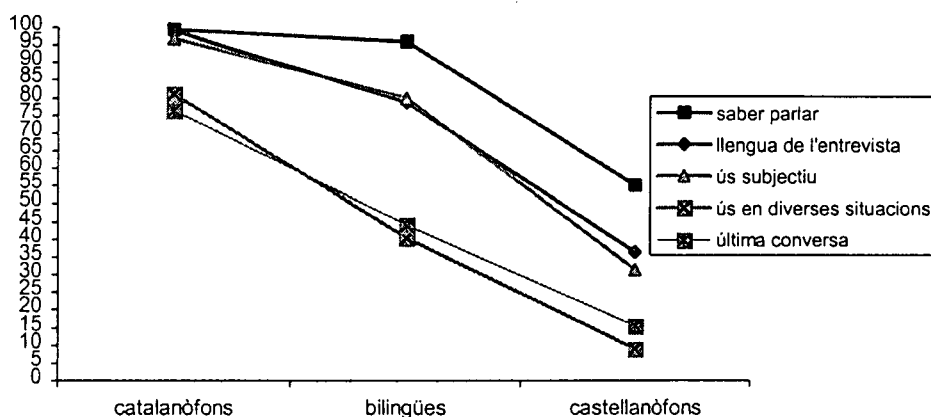
Finalment, no sembla que l'edat sigui un factor especialment determinant a l'hora de fer la tria de la llengua de l'entrevista, excepte en el cas de les franges d'edat més elevades, en què s'incrementa l'opció del català i baixen els indiferents.

C5. Conclusions

És convenient, després de l'allau de dades que hem utilitzat, fer-ne un resum. Ens ajudarem de dos gràfics, que resseguiran els principals resultats d'aquest apartat referent a l'ús no familiar, d'acord a dues de les variables que més hem utilitzat per fer-ne creuaments.

En primer lloc, la **identitat lingüística**, segonament, **l'edat**.

Gràfic 67. Competència, ús i identitat lingüística. 2000. Percentatges

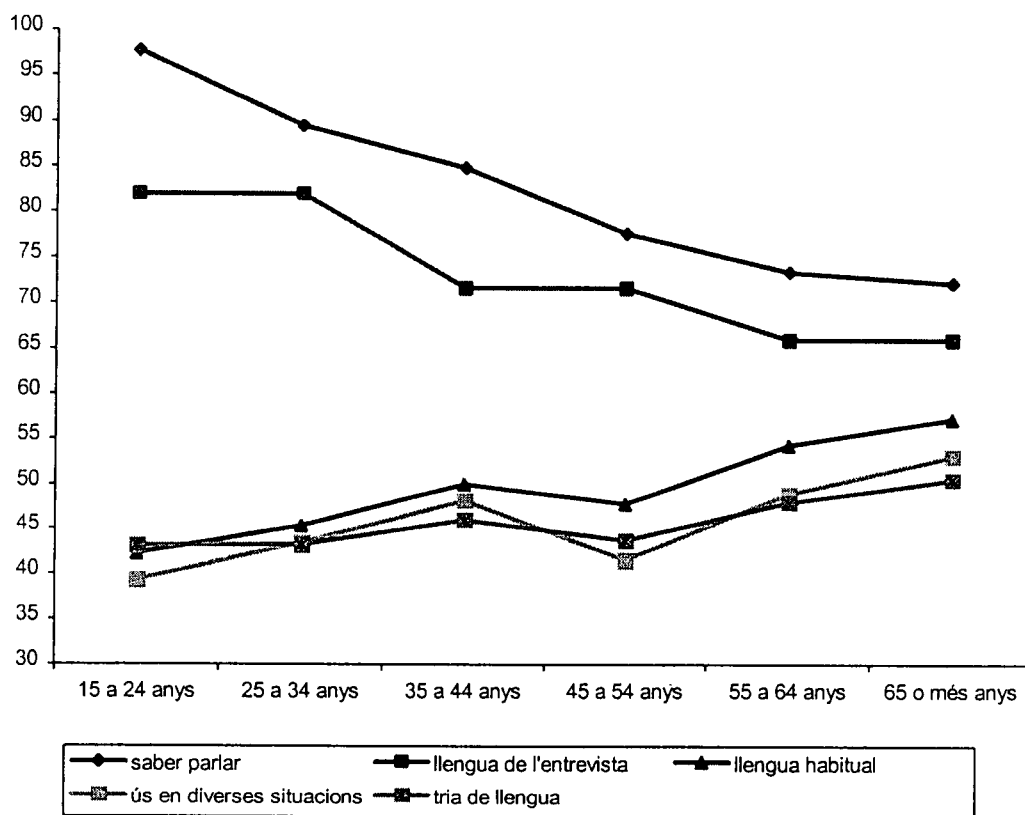
Font: Fabà et al. 2000

Passem als comentaris.

1. És ben marcada la diferència d'ús, segons la identitat lingüística, en tots els casos: tant en la competència, com en l'ús "subjectiu", com en l'ús en diverses situacions, en la llengua de l'última conversa o la de l'entrevista. Els catalanolingües sempre es troben en els primers llocs, els segueixen els bilingües i tanquen la classificació els castellanolingües.
2. Excepte en el cas dels catalanolingües (en els quals tant la competència, com l'ús "subjectiu", com la llengua de l'entrevista estan plenament equiparats), les dades s'agrupen en tres blocs. Els índexs més alts els proporciona la competència lingüística, els segueixen l'ús "subjectiu" i la llengua de l'entrevista, amb uns valors similars, i finalment hi ha l'ús en diverses situacions i la llengua de l'última conversa.
3. És especialment remarcable aquest darrer cas, allò que hem anomenat ús "objectiu". La diferència amb l'apreciació subjectiva de l'ús és sempre molt remarcable, en primer lloc per part dels bilingües, amb gairebé 36 punts; els segueixen els catalanolingües, amb 22,5 punts, i acaben els castellanolingües, també amb 20 punts.
4. En fi, **si haguéssim de triar un índex d'ús del català, el millor indicador seria la mitjana dels dos últims valors, amb un valor aproximat de 5 punts, si ens inclinéssim per un barem entre 0 i 10.**
5. Un índex que, tot i que molt determinat per la identitat lingüística, com hem dit, no ho està totalment. Així, aproximadament un 20% dels catalanolingües no utilitzen majoritàriament el català en les seves converses, mentre que sí que ho fan entre un 10% i un 15% dels castellanolingües. Esbrinar el perquè d'aquestes dissonàncies seria un tema important d'investigació.
6. És interessant fer notar també la relació entre la competència lingüística i la llengua de l'entrevista. Si tothom ha respost correctament la pregunta "vostè sap parlar català", sembla que ambdues xifres s'haurien de correspondre. Certament, en el cas dels catalanolingües és així, una correspondència gairebé perfecta. Però en els altres dos casos, l'índex de competència supera notablement el de la llengua de l'entrevista: 17,5 punts pel que fa als bilingües i 18,8 punts en el dels castellanolingües. Tot sembla indicar, doncs, que el prestigi social del català fa sobrevalorar, en aquests casos, el seu coneixement del català.
7. Finalment, és convenient comparar l'ús "objectiu" amb la llengua de l'entrevista. Cal recordar que hem caracteritzat aquest índex com el que es podria donar en el cas que tots els que saben parlar en català es trobessin en un context molt favorable al seu ús. Se'l podria anomenar "ús potencial". Fixem-nos l'increment que es podria produir en **l'índex d'ús del català** si es produís una situació d'aquesta mena. Fins i tot, encara que els catalanolingües no rebaixessin substancialment el seu, d'índex, la mitjana **podria passar de 5 punts a 6,5 aproximadament**. Sembla que paga la pena escarrassar-s'hi.

Passem, ara, a l'edat, amb el gràfic 68.

Gràfic 68. Coneixements, ús i identitat lingüística per edats. 1997 i 2000. Percentatges

Font: DYM 1997 i Fabà *et al.* 2000. Elaboració pròpia

La primera constatació és la inclinació de les corbes: mentre que tant la competència lingüística com "l'ús potencial" decreixen a mesura que augmenta l'edat dels parlants, per contra, tant la llengua habitual (identitat lingüística), com l'ús lingüístic i la "lleialtat lingüística (envers el català)" decreixen, de forma més o menys intensa, a mesura que baixa l'edat dels parlants. Tot un símptoma d'unes potencialitats desaprovechades.

La segona qüestió remarcable és que reapareixen, un altre cop, les edats més febles, tant pel que fa a l'ús del català com a la identitat lingüística: les de les persones que tenen de 45 a 54 anys, i els seus fills, els de 15 a 24 anys.

Finalment, pel que fa a la "lleialtat lingüística", no hi ha gaires diferències dels 54 anys cap avall. Fins i tot, en els grups d'edat més joves aquesta variable obté valors una mica més alts que les dues anteriors.

D. Hàbits lingüístics en converses bilingües

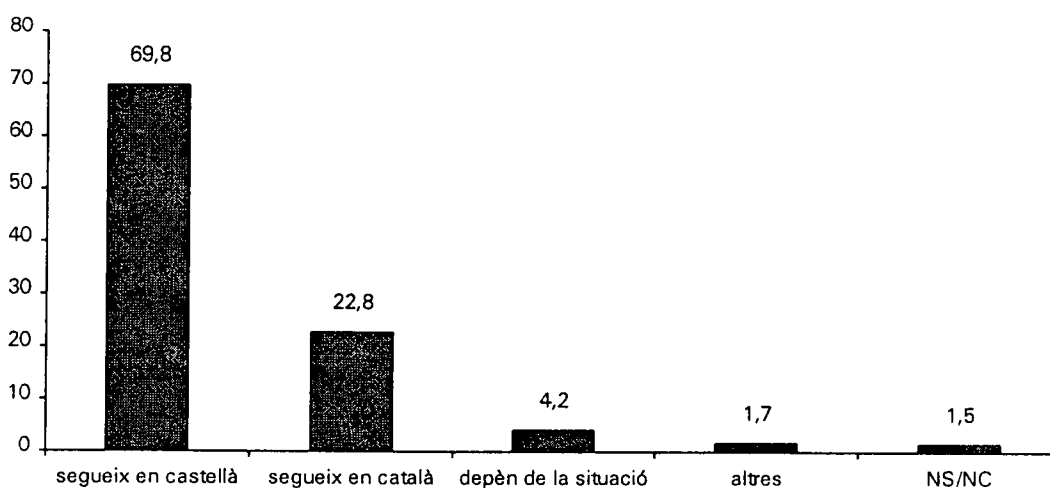
En aquest apartat estudiarem quins són els costums, els hàbits lingüístics dels catalanolingües i els no catalanolingües en les converses en les quals alguns dels parlants són d'un grup i d'altres d'un altre grup.

Segons el *Diccionari de Sociolingüística* d'Enciclopèdia Catalana els hàbits lingüístics són “*disposicions prèvies amb què els parlants intervenen en la interacció. Aquestes disposicions o habitus, modelen socialment la interacció en qüestió: restringeixen què percep, què aprecia i com actua cada parlant; fan que aquest parlant digui les coses d'una manera determinada, sempre amb relació a les característiques d'un camp social ben determinat*”⁴⁵ A nosaltres ens interessa centrar-nos en la tria de llengües i, més secundàriament, en les opinions sobre aquestes situacions, en les contextos que hem comentat.

Començarem per estudiar aquest fet basant-nos en l'enquesta Fabà *et al.* 2000.

S'han formulat dues preguntes als catalanolingües⁴⁶, sempre fent referència a una situació d'interacció entre dues persones parlant diferents llengües. La primera, els resultats de la qual figuren al gràfic 69, sobre “què fa si comença una conversa en català i li responen en castellà?”

Gràfic 69. Què fa si vostè parla en català i li contesten en castellà? (pregunta formulada únicament als catalanolingües). 2000. Percentatges

Font: Fabà *et al.* 2000

La segona pregunta que se'ls ha formulat fa referència a la seva opinió en aquesta situació.

S'hi destaquen dues respostes molt clares. La primera (gairebé amb un 60% de les respostes), que cadascú parli amb la llengua que domina més. En canvi, la

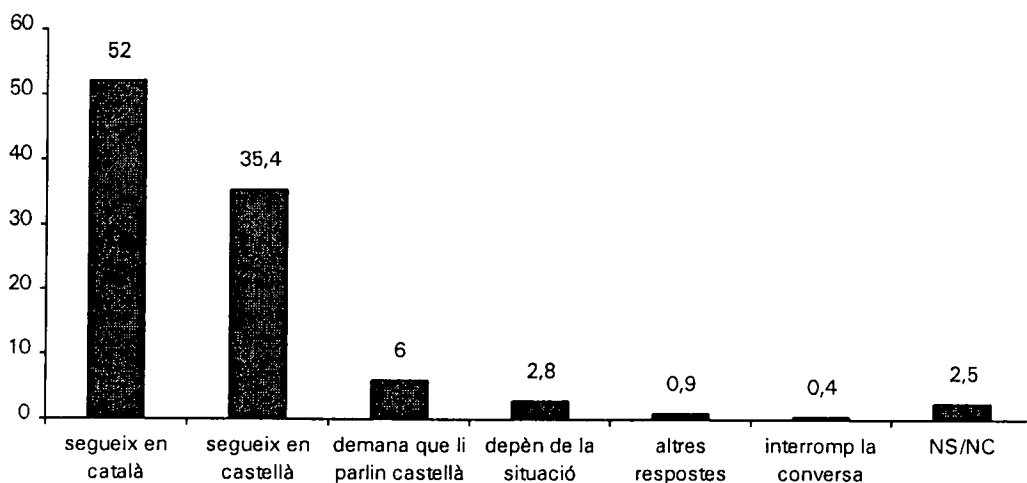
⁴⁵ RUIZ SAN PASCUAL, FRANCESC; SANZ RIBELLES, ROSA; SOLÉ I CAMARDONS, JORDI: *Diccionari de Sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001 (p. 137).

⁴⁶ Hem considerat catalanolingües tant als que consideren que la seva llengua és el català, com tant el català com el castellà.

segona (amb un 30%) reflecteix l'opinió que hi ha un sector de la població que no té interès a aprendre el català pels motius que siguin.

També s'han formulat als castellanolingües⁴⁷ dues preguntes paral·leles a les formulades als catalanolingües, que fan referència als usos de les persones en diverses situacions que es poden donar habitualment. A la primera, en el gràfic 70, hi destaquen dos grans grups de respostes. La primera, canviar de llengua, "passar-se al català", i la segona continuar parlant en castellà. Tot i que el percentatge d'adaptació lingüística és inferior en els castellanolingües (aproximadament de 18 punts percentuals menys), és a dir, hi ha un grau més alt de, diguem-ho així, *lleialtat lingüística*, cal tenir en compte que els catalanolingües són totalment bilingües, mentre que una part important de castellanolingües no saben parlar el català.

Gràfic 70. *Si vostè parla en castellà i li contesten en català, què fa? (pregunta formulada únicament als no catalanolingües). 2000. Percentatges.*

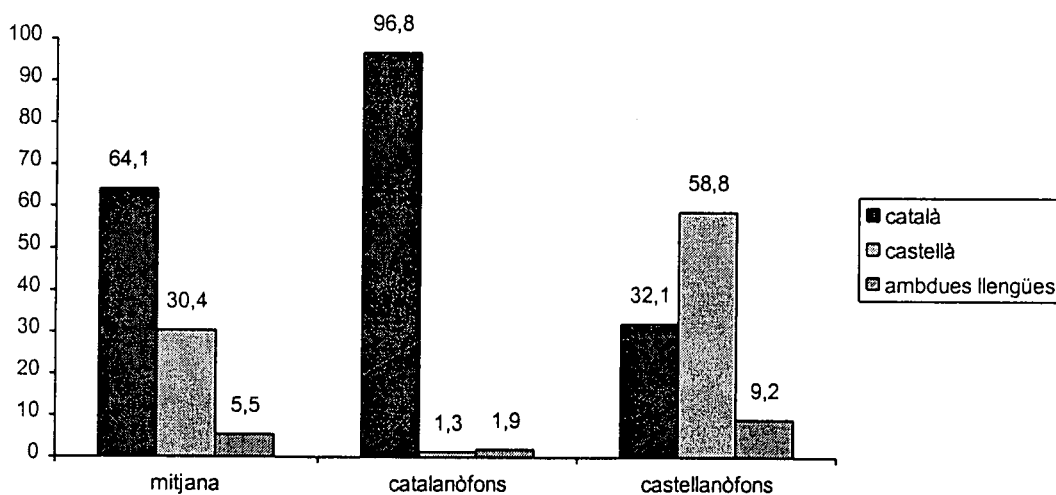
Font: Fabà *et al.* 2000

Quant a la segona pregunta hi ha dues opinions importants. La primera, i majoritària (amb un 75% de les respostes), és la dels que perceben com un fet normal continuar parlant en català; però hi ha una segon grup de persones (el 15%) que ho consideren com una demostració de mala educació.

També l'enquesta DYM tenia unes preguntes on la totalitat de la població contestava a les preguntes: "quina llengua utilitza o utilitzava amb els seus amics de parla catalana?" i la mateixa, però "... amb els amics de parla castellana?". A banda de reproduir els resultats totals, els hem creuat amb la llengua habitual (gràfics 71 i 72), d'una banda, i l'edat (gràfics 73 i 74), de l'altra.

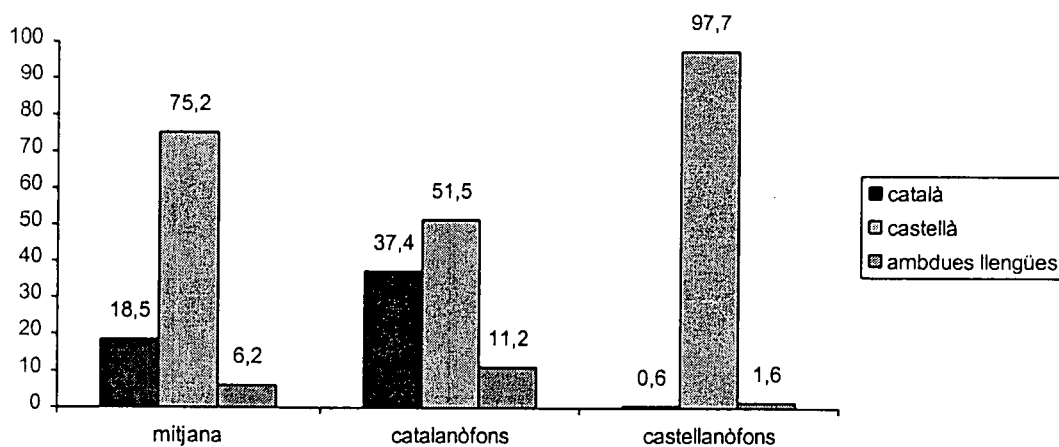
⁴⁷ S'ha considerat castellanolingües tant als que consideren que el castellà és la seva llengua, com tant el castellà com el català.

Gràfic 71. Amb els seus amics de parla catalana, quina llengua parla? 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Gràfic 72. Amb els seus amics de parla castellana, quina llengua parla? 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Tant els catalanolingües com els castellanolingües mantenen la majoria de les converses, amb els amics de la seva pròpia llengua, conservant-la, com sembla ben natural.

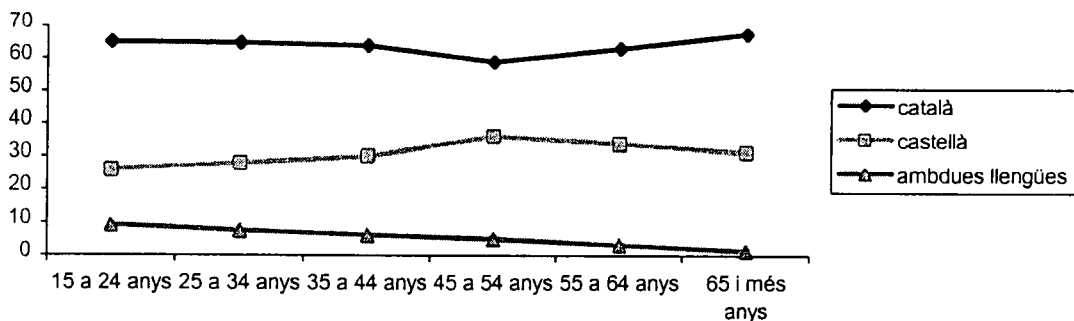
Però quan les converses són creuades, la llengua prioritària és el castellà. Així, la gran majoria dels castellanolingües (un 58,8%) parlen en castellà, encara que els seus amics siguin catalanoparlants. Igualment, però, els

catalanolingües utilitzen majoritàriament (un 51,5%) el castellà amb les seves converses amb castellanoparlants. Una situació, doncs, ben asimètrica que abona les dades de l'enquesta Fabà *et al.*

I és que la gran majoria dels catalanolingües (el 70% aproximadament) es passen al castellà quan els parlen en aquesta llengua. És com si es rebutgessin, gairebé instintivament, les converses bilingües, i es produís una adaptació a una de les dues llengües.

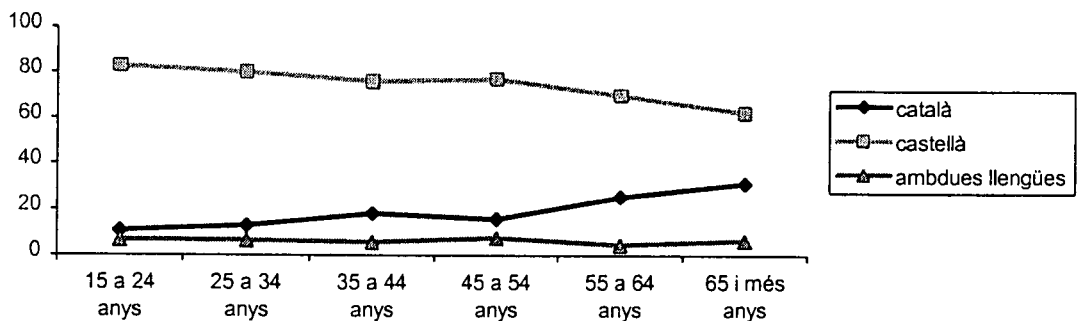
Però l'adaptació podria ser al català, atenent que, a poc a poc, també els no catalanolingües van adquirint aquesta competència. Un cas especialment clar pel que fa a la gent jove. És així, però, o no ho és? Vegem-ho en els gràfics 73 i 74.

Gràfic 73. Amb els amics de parla catalana, quina llengua parla? 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

Gràfic 74. Amb els amics de parla castellana, quina llengua parla? 1997. Percentatges

Font: DYM 1997. Elaboració pròpia.

La situació és ambivalent. Mentre que, amb els amics de parla catalana, no sembla que es produeixi una davallada especialment significativa de l'ús del català, en disminuir l'edat dels parlants, sí que augmenta, per contra, l'ús d'ambdues llengües, la qual cosa fa davallar lleugerament l'ús del castellà en les generacions més joves. Una davallada, però, ben magra, atès l'espectacular avenç de la seva competència oral.

Contràriament, es produeix el fenomen invers, quan es parla amb els amics de parla castellana. Aquí augmenta molt espectacularment l'ús del castellà, a

mesura que avancem cap a les franges d'edat més joves, a l'hora que reula el del català. Tot sembla indicar, doncs, que el fenomen d'adaptació al castellà en converses "bilingües" s'ha reforçat amb el pas del temps. Una conclusió, d'altra banda, ben preocupant.

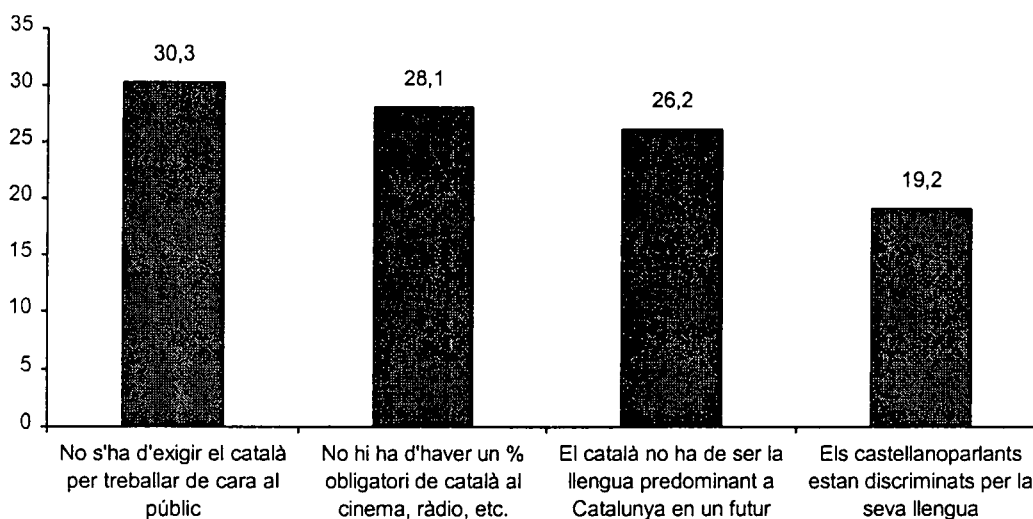
E. Actituds lingüístiques

En aquest apartat analitzarem les opinions que es manifesten quan es formulen preguntes referides a l'ús del català. Utilitzarem també dades de l'enquesta Fabà *et al.* 2000, tot i que aquest cop les completarem amb l'enquesta DYM 1999.

En la primera enquesta es va fer una bateria de preguntes de l'estil: "*sabent català és més fàcil trobar feina?*", "*hi ha d'haver un percentatge obligatori de català al cinema, la ràdio, etc.?*", "*en un futur el català ha de ser la llengua predominant de Catalunya?*"... Calia dir si hi estaves d'acord o no, sense matisos, tot i que s'admetia l'opció "*no sap, no contesta*". Així doncs, en la majoria de les preguntes, les persones que optaven per l'acord indicaven una actitud favorable envers l'ús del català, mentre que la resta eren reticents a un increment dels àmbits d'ús del català.

Aquest percentatge de reticents són els que es poden observar en el gràfic 75.

Gràfic 75. Posicionaments reticents envers l'ús del català. 2000. Percentatges

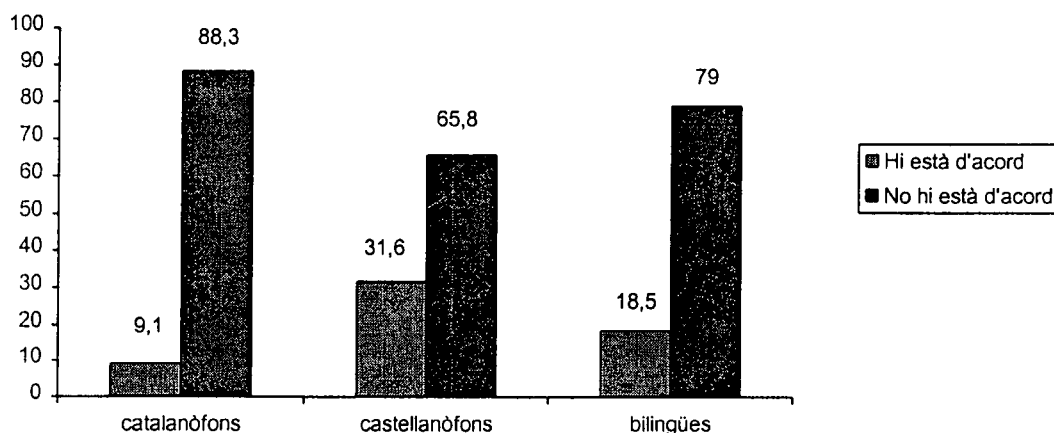

Font: Fabà *et al.* 2000

Excepte l'afirmació "*els castellanoparlants estan discriminats per la seva llengua*" (com es pot veure, una formulació ben contundent, sense gaires matisos), la resta de preguntes generen un percentatge de reticents envers l'ús del català que oscil·la entre el 25% i el 30%; contràriament la resta de la ciutadania, doncs, hi està a favor, entre un 70% i un 75%. Uns percentatges importants, en qualsevol dels casos, atesa la contundència de les preguntes.

Tanmateix, és important creuar, tal com hem fet amb altres variables, aquests resultats amb la identitat lingüística. N'hem triat dos casos: "els castellanoparlants estan discriminats per la seva llengua" i "el català ha de ser en el futur la llengua predominant". Són els gràfics 76 i 77.

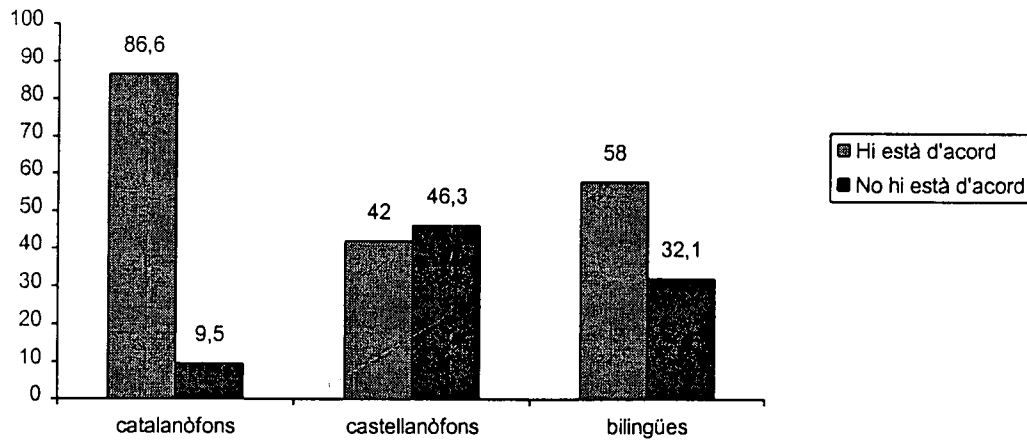
Gràfic 76. Creença de discriminació dels castellanoparlants segons la identitat lingüística. 2000. Percentatges.

Font: Fabà et al. 2000

Aquest resultat és especialment alligador sobre aquesta suposada discriminació, proclamada per alguns mitjans d'opinió i altres intel·lectuals *forobabelians*. Doncs, bé, ni els mateixos parlants objecte de la pregunta ho veuen clar, això de la discriminació. No hem d'oblidar que de les diverses preguntes consultades, aquesta era la que ofería un percentatge de reticents més baix! Pel que fa al creuament per identitats lingüístiques, el desacord és majoritari entre els tres grups etnolingüístics. És aclaparadorament majoritari entre els catalanolingües, és l'opció més triada pels bilingües i majoritària a seques entre els castellanolingües; hi ha un percentatge significatiu, encara que minoritari, entre els castellanolingües, d'un 30% aproximadament, que opinen que hi ha discriminació envers el castellà.

Gràfic 77. El català ha de ser la llengua predominant en un futur, segons la identitat lingüística. 2000. Percentatges

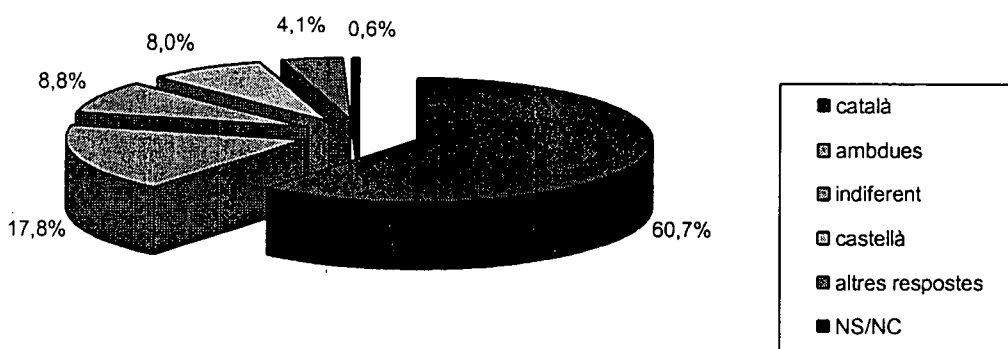

Font: Fabà *et al.* 2000

En aquest cas, les xifres són una mica diferents. El català ha de ser, en el futur, la llengua predominant en opinió d'una majoria ampla dels catalanolingües i pel percentatge més gran dels bilingües; però els castellanolingües estan ben dividits, gairebé a parts iguals, pel que fa a aquesta afirmació. Caldria estudiar més acuradament les característiques dels dos subgrups, especialment pel que fa a la seva competència oral en català. Probablement, en les qüestions que podrien influir més directament en el seu futur és on s'expressen més clarament les opinions i preferències; les persones que no saben parlar català, posem per cas, poden veure amb moltes més reticències un panorama d'aquest tipus que els que ja el dominen. Una tasca pendent, doncs, la realització d'aquesta anàlisi més acurada.

Un altre dels temes que han motivat més d'una polèmica ha estat l'ús del català a l'ensenyament. Què en pensem els catalans? Ho podem veure en el gràfic 78.

Gràfic 78. Quina llengua prefereix per a l'escola dels seus fills? 2000. Percentatges

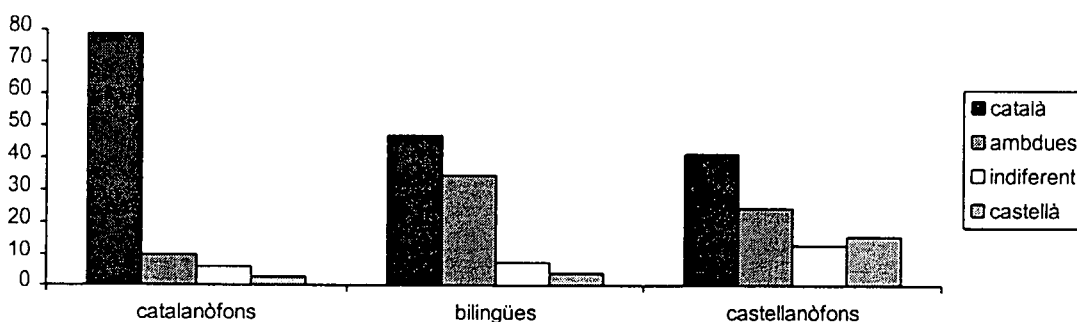
Font: Fabà *et al.* 2000

És important fer notar que la pregunta s'ha fet a la totalitat de la població mitjançant aquesta formulació: "quina llengua prefereix principalment (o preferiria, en cas que en tingués) per a l'escola dels seus fills?". Les opcions de resposta no es van llegir. L'amplíssima resposta a favor del català desmenteix qualsevol plantejament d'imposició obligatòria de l'actual ordenació lingüística a l'ensenyament, un sistema, certament, que afavoreix el català. Després, a molta distància, s'hi tria "ambdues llengües", mentre que les opcions "indiferent" i "castellà" es troben aparellades.

També paga la pena creuar-ne les dades amb la identitat lingüística (gràfic 79).

L'opció més triada és sempre el català, a força distància de la següent. I és que, posem per cas, l'opció de la immersió lingüística ha facilitat decisivament l'aprenentatge del català per a la majoria dels escolars, especialment en els llocs amb un percentatge més gran de no catalanolingües.

Gràfic 79. Llengua preferida a l'escola segons la identitat lingüística. 2000. Percentatges

Font: Fabà et al. 2000

Recordem, ni que sigui molt sumàriament, en què consisteix aquest mètode pedagògic. A principis de la dècada dels vuitanta, quan el català ja començava a tenir una certa presència generalitzada a l'escola, especialment a la pública, es produí un debat important a les àrees on l'ambient social estava molt poc catalanitzat. ¿Aconseguirem, només amb tres hores de català a la setmana, que els escolars acabin el seu ensenyament bàsic dominant correctament les quatre habilitats lingüístiques del català i el castellà, els dos idiomes oficials a Catalunya? Els dubtes raonables en el cas del català es deduïen de l'escàs contacte social que alguns d'aquests escolars hi tenien, en la seva vida social quotidiana, i que si no hi posàvem remei, els que sí que en podien tenir, de contacte, acabarien amb un nivell de català superior.

Una font de discriminació social, doncs, que podria reblar el clau d'altres elements sociològics que diferencien, posem per cas, els joves estudiants de les ciutats metropolitanas de les d'altres urbs catalanes amb una presència més gran de població de classe mitjana. La conclusió va ser implantar de forma més o menys generalitzada l'ensenyament no *del* català, sinó *en* català. Fariem les matemàtiques, la ciència o les socials en català, excloent-ne, és clar, tant la llengua castellana com un tercer idioma. I això d'una manera molt precoç, quan la plasticitat cerebral de la canalla permet un aprenentatge lingüístic ràpid i

eficaç. I sense menystenir en cap cas, òbviament, la seva llengua primera, normalment el castellà.

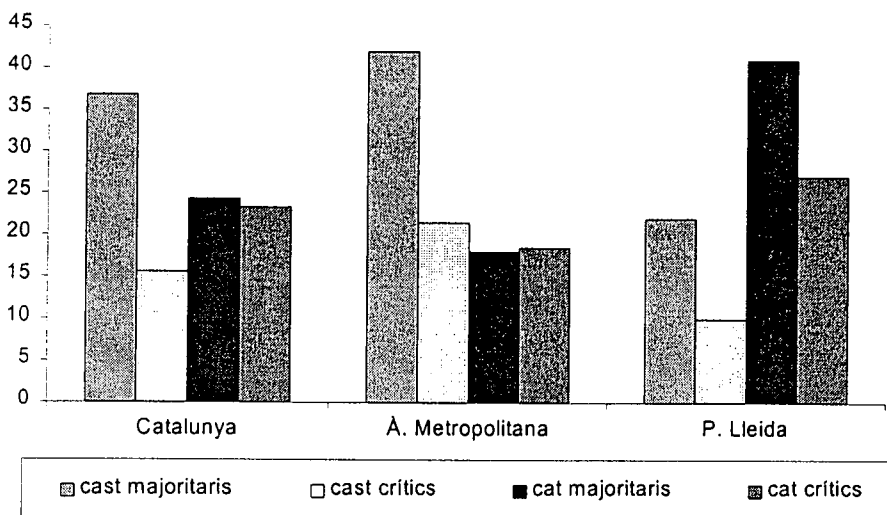
Doncs bé, els resultats han estat magnífics, com ja hem apuntat en el capítol de les competències lingüístiques.

No abandonem, però, el nostre fil d'argumentació, Reprenem-lo, tot i que canviant d'escenari. Marxem ara cap a una nova enquesta, el DYM 1999. Fins ara, sempre hem fet referència a l'enquesta DYM de l'any 1997. Dos anys després, la Generalitat també encarregà a la mateixa empresa una nova consulta demoscòpica, però aquest cop centrada en l'opinió de la població sobre la nova llei de política lingüística. Es van incloure una sèrie de preguntes sobre actituds semblants a les que hem comentat anteriorment.

Tanmateix, la formulació de les preguntes no era tan contundent com les que ja hem analitzat. En posarem alguns exemples: "Quina és la seva opinió sobre l'objectiu d'aconseguir que tots els ciutadans de Catalunya coneguin i sàpiguen parlar en català?", "Creu vostè que la Generalitat ha de continuar afavorint la llengua catalana en productes com llibres, discs, diaris, pel·lícules, programes informàtics i productes multimèdia?".

Sobre aquestes i altres preguntes, es va fer una anàlisi de *conglomerats* (*clusters*, en anglès). Aquesta tècnica permet obtenir una agrupació "natural" de la població en relació amb les preguntes establertes. El resultat, el podem apreciar en el gràfic 80.

Gràfic 80. Tipologies d'individus segons la identitat i les actituds lingüístiques. 1999. Percentatges

Font: DYM 1999

Els agrupaments que es van obtenir, com es pot veure, eren quatre: dos grups de castellanolingües i dos més de catalanolingües: els castellanolingües majoritaris i els crítics, els catalanolingües majoritaris i els crítics. Els dos grups majoritaris estaven bàsicament d'acord amb la política lingüística desenvolupada per la Generalitat; els castellanolingües crítics eren més

reticents cap a l'ús del català, mentre que els crítics catalanolingües, per contra, la trobaven excessivament tímida.

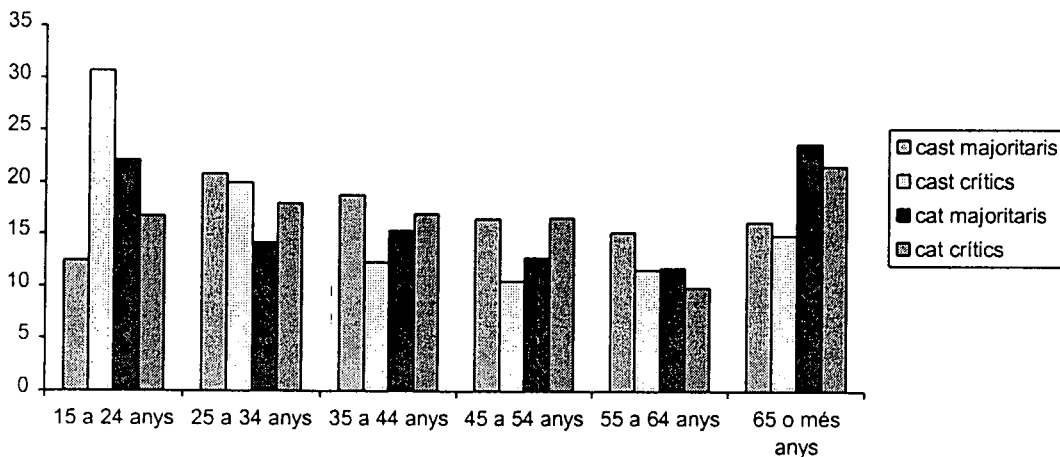
La relació entre els uns i els altres s'aprecia clarament en el gràfic: mentre que en el grup castellanolingüe el grup àmpliament majoritari és el dels que ja veuen bé la política implantada, l'altre agrupament, el dels catalanolingües, es troba dividit entre els dos grups.

En qualsevol dels casos, els reticents són una mica més del 15% de la població, un percentatge que contrasta amb el 30% de l'enquesta Fabà *et al.* 2000. No hem d'oblidar, però, que les preguntes formulades eren força diferents. Així, doncs, el més raonable és que aquests reticents a l'ús prioritari del català es troben entre el 15% i el 25% de la població. Un percentatge que no hem de bandejar.

El gràfic també ens permet apreciar aquestes dades des del punt de vista territorial. Potser l'aspecte més interessant de remarcar és el manteniment del grup de reticents per tot el país, encara que amb uns percentatges diversos que s'adiuen, tot cal dir-ho, a les diferències territorials en el nombre de catalanolingües i castellanolingües.

I acabem amb el creuament d'aquestes últimes dades, les del DYM 1999, amb la variable d'edat (gràfic 81).

Gràfic 81. Tipologies d'individus segons les actituds i l'edat. 1999. Percentatges

Font: DYM 1999. Elaboració pròpia

Un resultat, doncs, ben preocupant: en la franja d'edat més jove, el grup majoritari és el dels castellanolingües reticents. Una dada sobre la qual caldrà reflexionar-hi més i amb una certa profunditat.

Capítol quart

Les tipologies lingüístiques

En aquest capítol exposarem, d'una banda, el resultat de l'anàlisi factorial i de *clusters* de les dades de l'enquesta Fabà *et al.* 2000, i de l'altra diverses anàlisis multivariables d'aquesta enquesta i del DYM 1997.

A. Anàlisi factorial i de *clusters*.

En primer lloc explicarem breument en què consisteix aquesta anàlisi, segonament descriurem el nombre de factors i les tipologies lingüístiques obtingudes, per acabar amb el creuament entre les principals variables utilitzades i els tres grups lingüístics que en resulten.

Sovint, quan es fa una enquesta, la presentació de les dades es limita a una descripció de les freqüències obtingudes a les preguntes realitzades. De vegades, fins i tot, se'n fan els principals creuaments amb les variables sociodemogràfiques, o amb d'altres que es consideren importants. Però el més interessant és completar aquestes informacions amb altres tipus d'anàlisi multivariables. Per això, hem portat a terme aquesta anàlisi factorial i de *clusters*.

Però, en què consisteixen aquestes anàlisis? Un factorial el que fa és correlacionar les respostes de les preguntes de l'enquesta, i agrupar-les en uns quants factors. A cada factor es troben aquelles preguntes més correlacionades. D'altra banda, mitjançant els *clusters* obtenim una visió de les tipologies que s'obtenen, en agrupar la població prenent com a fonament els factors obtinguts mitjançant l'anàlisi factorial. Aquestes tipologies no responen, doncs, a una determinada visió *apriorística* dels investigadors, sinó que ens les proporcionen l'anàlisi estadística de les dades.

Òbviament, per exposar-ne els resultats, el que cal és, primerament, explicitar quines han estat les preguntes realitzades.

En el nostre cas, com ja hem exposat en l'anterior capítol, l'enquesta pretenia estudiar els coneixements, identitats, usos i actituds lingüístiques de la població de Catalunya i en podem consultar les principals preguntes no sociodemogràfiques del qüestionari a l'annex 1. Un cop efectuada l'anàlisi factorial en van resultar quatre factors.

El primer factor agrupava totes les preguntes sobre ús lingüístic i les dues relacionades amb la identitat lingüística. Conseqüentment, l'anomenarem factor d'ús i identitat lingüística.

El segon factor conté les dues preguntes sobre competència lingüística oral. És el factor de competències lingüístiques.

El tercer factor es refereix a les opinions lingüístiques, i agrupa aquelles preguntes on hi ha algun tipus d'exigència sobre l'ús prioritari del català. L'anomenarem factor de les opinions respecte a l'ús prioritari del català.

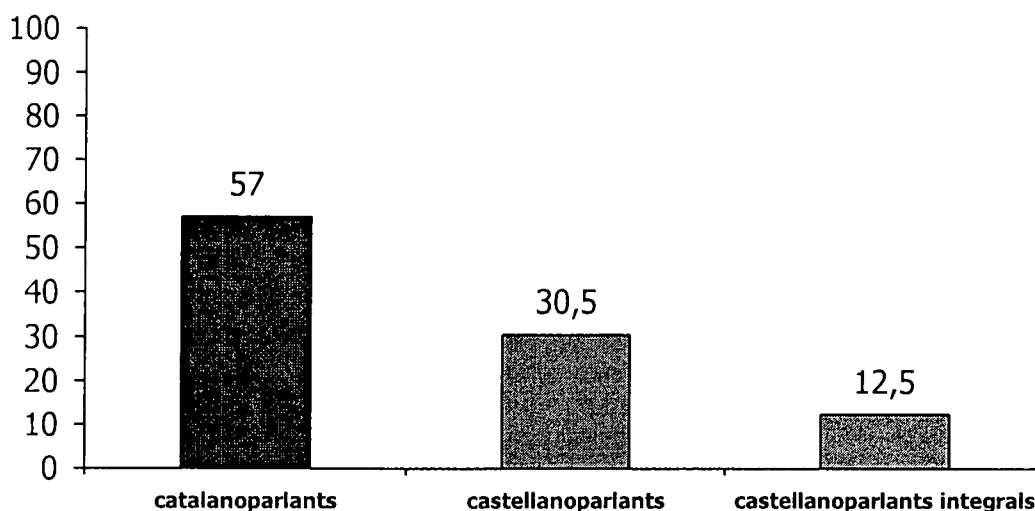
Finalment, el quart factor també es refereix a diverses opinions sobre l'ús del català (llengua de l'ensenyament, discriminació dels castellanoparlants, i el català a la vida laboral). Serà el factor d'altres opinions lingüístiques.

Convé fer alguns comentaris sobre el fet que hagin estat aquests i no d'altres els factors que han sorgit de l'anàlisi.

Primerament, la inclusió en el primer factor, tant de l'ús com de la identitat lingüística, és un símptoma de la gran correlació que es produeix entre aquestes dues variables. Per contra, que les actituds i opinions sobre l'ús de la llengua, i les competències orals no hi figurin vol dir que no es correlacionen tan intensament amb l'ús lingüístic. Així, per usar el català, saber-lo parlar és una condició necessària, però no suficient: com veure'm més endavant, hi ha un gruix important d'enquestats que afirmen saber parlar el català, tot i que l'usen molt poc. De la mateixa manera, les opinions lingüístiques no s'adiuen, fil per randa, amb les identitats i l'ús lingüístic: hi ha una part important de no catalanoparlants que, segons les seves respostes, estan d'acord amb un ús majoritari i prioritari del català. Consegüentment, no tenim una societat totalment polaritzada, on s'ajunten els tres blocs de variables esmentats (ús i identitat, competències, i actituds), sinó que ens trobem amb una situació més fluida.

Passem ara al segon esglaó, l'anàlisi de *clusters*. Els grups lingüístics que han aparegut, en agrupar els individus enquestats en base als quatre factors esmentats són els que s'exposen al gràfic 82.

Gràfic 82. Clusters (tipologies)

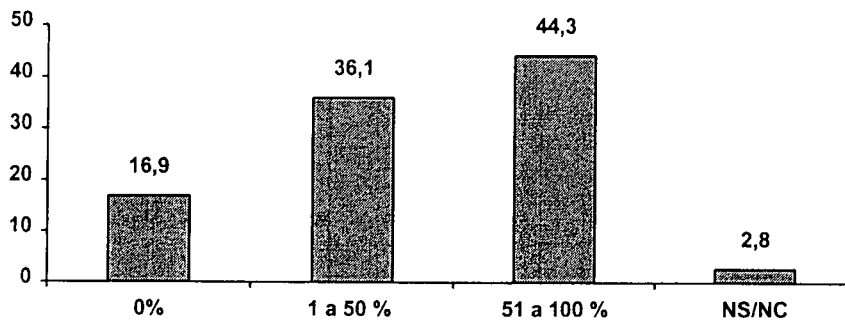

Com es pot veure, els hem anomenat catalanoparlants, castellanoparlants i castellanoparlants integrals. Pel que fa al pes de cada grup en el conjunt de la població, els catalanoparlants són el grup majoritari, els segueix el dels castellanoparlants i tanca la classificació el tercer grup, el dels castellanoparlants integrals. Més endavant podrem observar que, en creuar cada grup amb les principals preguntes de l'enquesta, els dos primers són relativament heterogenis, mentre que el tercer és molt més compacte.

Cal tenir en compte, però, que el nombre d'enquestes de cada grup és diferent, i això implica, alhora, un marge d'error diferent, també, en cada cas.

Aproximadament, d'un 4%, un 6% i un 9%, respectivament. Aquest fet podria posar en qüestió, fins a cert punt, la marca de l'últim grup, que, com veurem, pràcticament no utilitza el català. Tanmateix, la seva existència queda avalada per una altra enquesta, en la qual s'assenyala, d'acord amb el gràfic 83, que un 16,9% de la població de més de quinze anys no utilitza el català.

Gràfic 83. Freqüència d'ús del català a Catalunya. Percentatges

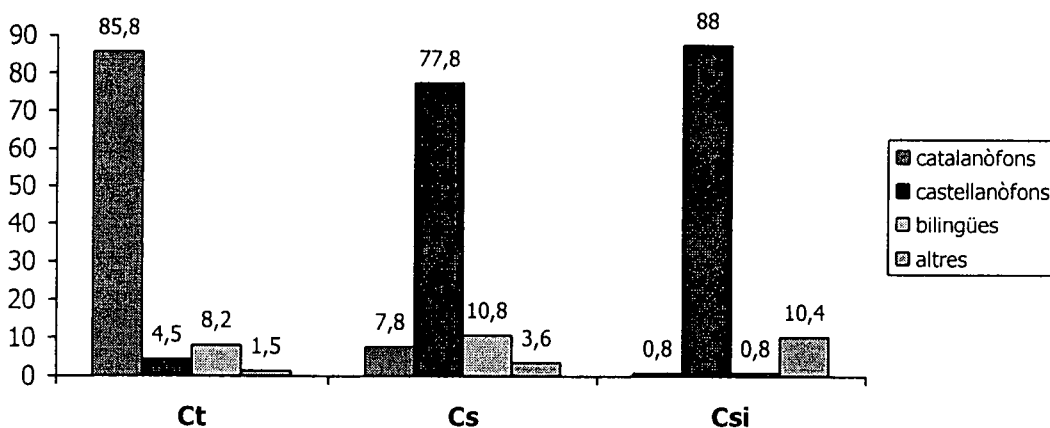

Font: DYM 1997

És important assenyalar, alhora, que tot i que els quatre factors esmentats feien referència a tres grans agrupacions de variables (ús i identitat, competències, i actituds o opinions), els tres grups només fan referència al primer factor. Això abona els comentaris que fèiem anteriorment sobre el caràcter transversal, tant de les competències, com de les actituds. Un fet que podrem apreciar molt més clarament, en exposar els principals creuaments obtinguts.

Al gràfic 84 podem observar l'alta correlació (tot i que no és al 100%) que hi ha entre l'ús i la identitat lingüística. Una correlació que es fa pràcticament total en el cas dels castellanoparlants integrals, ja que tots són no catalanolingües

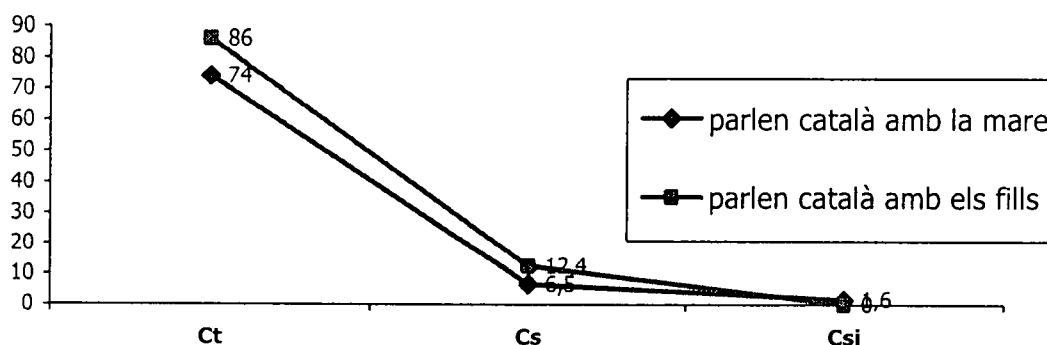
Gràfic 84. Tipologies i identitat lingüística

Mereix un comentari el cas dels que consideren que la seva llengua és tant el català com el castellà. D'una banda, la seva inexistència en el grup dels castellanoparlants integrals. De l'altra, el seu repartiment, gairebé meitat per meitat, entre els grups dels catalanoparlants i el dels castellanoparlants. Això abona, en primer lloc, la idea que aquesta marca identitària té una certa implicació en l'ús lingüístic, però, de l'altra, que és una identitat de frontera, poc afermada, una identitat, en fi, força complexa, que caldria estudiar amb més atenció, mitjançant una mostra molt més àmplia que els 80 casos i escaig dels quals disposa la nostra enquesta.

Al gràfic 85 s'aprecia clarament que una part considerable dels catalanoparlants no parlaven català amb la seva mare, la qual cosa expressa el fet que s'ha produït, com ja hem indicat anteriorment, un cert guany lingüístic. L'efecte contrari també és cert, tot i que té una importància numèrica més petita.

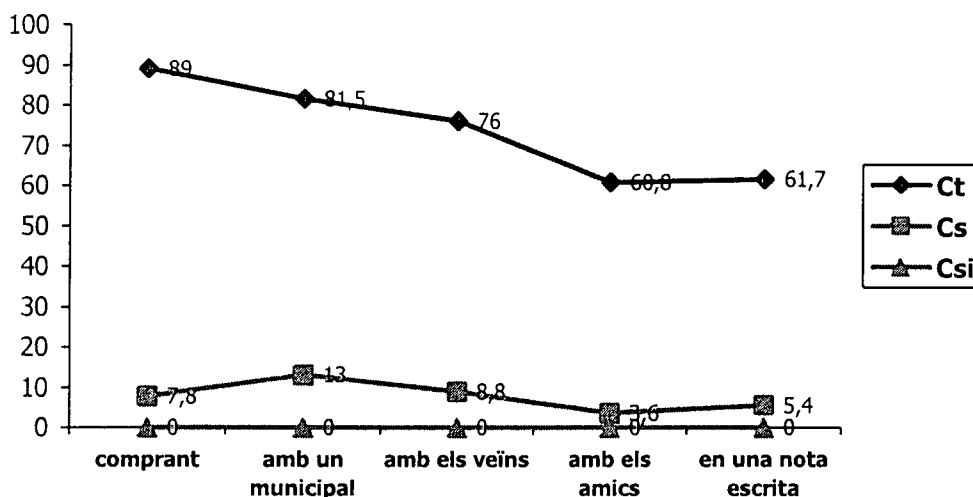
Gràfic 85. Tipologies i llengua familiar

D'altra banda, també és convenient assenyalar que aquest guany també es produeix entre les diverses generacions, tant en el cas dels catalanoparlants, com dels castellanoparlants. Així, en el primer cas, mentre que el 74% parlaven amb la seva mare en català, el percentatge s'incrementa fins al 86% de la població d'aquest grup que té fills; pel que fa al segon grup, el creixement és més limitat, tot i que passa d'un 6,5% a un 12,4%. Finalment, en el cas dels castellanoparlants integrals, no es produeix aquest fenomen de guany lingüístic.

Continuarem el nostre recorregut amb el gràfic 86, on s'exposa l'ús del català de cadascun dels grups en diverses situacions: quan vas a comprar, amb un guàrdia municipal, amb els veïns o els amics, situacions vinculades a l'ús oral, o quan es prenen notes per a ús personal, vinculada a l'ús escrit.

Gràfic 86. Tipologies i ús del català en diverses situacions

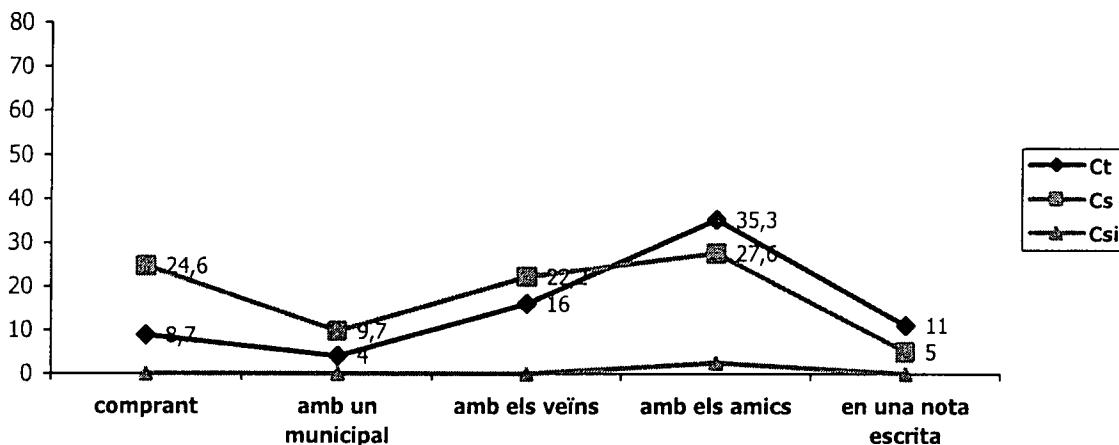

Els percentatges s'ajusten al que ja havíem comentat anteriorment: els catalanoparlants fan un ús majoritari del català, els castellanoparlants del castellà (tot i que en el gràfic només hem reflectit el cas del català), mentre que l'últim grup, el dels castellanoparlants integrals, pràcticament no l'usen.

Potser semblarà estrany que es pugui qualificar de catalanoparlants o castellanoparlants persones que afirmen que no usen el català o el castellà en situacions d'aquesta mena.

Tanmateix, cal recordar, d'una banda, que els grups s'han fet atenent a un conjunt de preguntes i no només a les que poden reflectir millor l'ús. El primer factor inclou preguntes més relacionades amb la percepció de l'ús, o la identitat lingüística, per exemple, la qual cosa pot implicar que alguns entrevistats hagin respost que usen molt o bastant el català, es considerin catalanolingüess, tot i que hagin respost a altres preguntes, com la que comentem, que usen majoritàriament, posem per cas, tant el català com el castellà. Perquè aquesta és una altra: les persones que responen d'aquesta última manera no sabem exactament quin percentatge d'ús del català implica, però òbviament l'empren, d'una manera més o menys intensa. Per aquest motiu, també convé conèixer aquests resultats.

Gràfic 87. Tipologies i ús de les dues llengües en diverses situacions

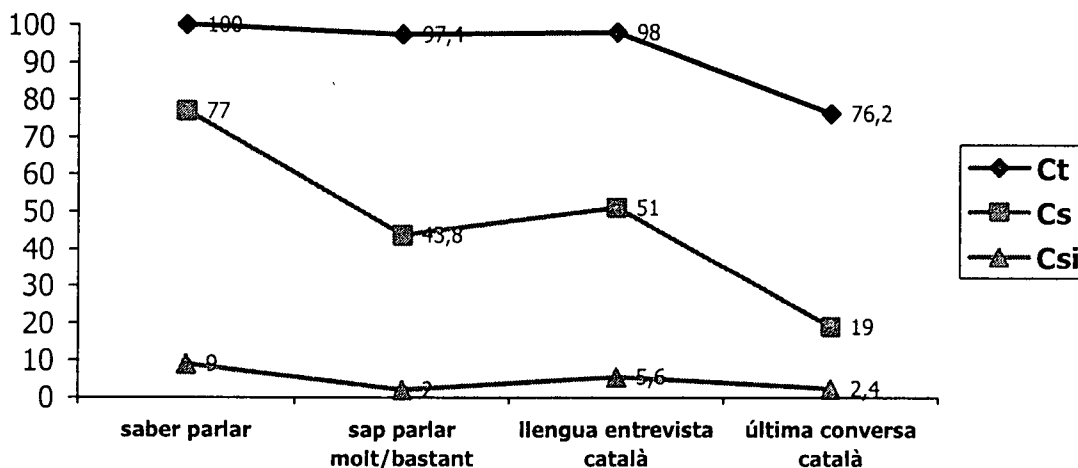
Així, si sumem el nombre de catalanoparlants que usen o bé el català exclusivament, o tant el castellà com el català, els percentatges són molt alts: el 98%, quan van a comprar, el 85,5% en fer una pregunta a un guàrdia municipal, el 92% quan parlen amb els veïns, i el 97% amb els amics. La diferència entre els diversos casos és que el català s'utilitza exclusivament de forma majoritària en situacions més impersonals, mentre que amb els veïns i els amics, especialment en aquest darrer cas, el pes de l'opció bilingüe és més gran.

En el cas dels castellanoparlants, el pes del català, si sumem els dos casos, el del català exclusiu i compartit, és clarament minoritari, però significatiu. El 32,4%, quan van a comprar; el 22,7%, amb el guàrdia municipal; el 31%, amb els veïns, i el 31,2% amb els amics, amb una presència més gran, en general, de les opcions bilingües.

Per contra, els castellanoparlants integrals pràcticament no tenen cap contacte amb el català, ni de forma exclusiva, ni compartida.

Tanmateix, per poder analitzar amb més matisos aquests fets relacionats amb l'ús, hem elaborat el gràfic 88, on s'exposen diverses variables, sempre relacionades amb el català: la competència oral, la percepció que es té de l'ús (persones que afirmen usar molt o bastant el català), la llengua de l'enquesta, i la llengua de l'última conversa no familiar. Pel que fa a la llengua de l'enquesta, cal explicitar que les entrevistadores s'adreçaven a les persones entrevistades en català, i només canviaven al castellà en cas que l'altra persona ho fes.

Gràfic 88. Tipologies , coneixements i ús

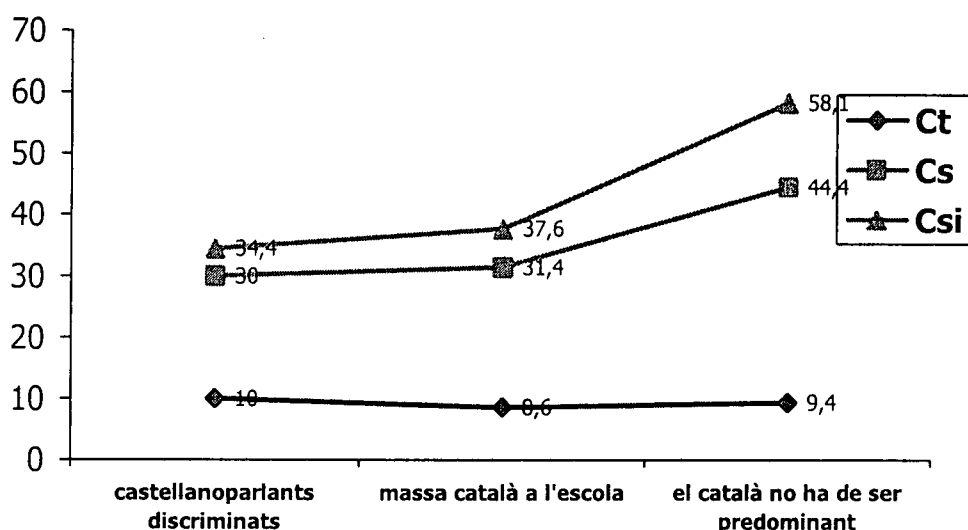

Pel que fa als catalanoparlants, hi ha una correspondència, pràcticament al 100% entre la competència lingüística declarada i la llengua de l'enquesta, la qual cosa reforça la qualitat de les dades sobre la primera variable. Diuen que saben parlar en català, i realment el parlen, quan es troben en una situació que en facilita l'ús. Per contra, tot i que el 77% dels castellanoparlants afirmen que podrien parlar-lo, només una mica més de la meitat ho fan, quan se'ls adrecen en català. Això podria fer-nos pensar que sobrevaloren la seva competència, o potser també que no es troben prou segurs com per parlar-lo d'entrada, o bé que no volen parlar-lo, encara que ho sàpiguen fer. Per esbrinar el perquè d'aquest fenomen, caldria recórrer a investigacions més acurades de tipus qualitatiu. Finalment, els índexs dels castellanoparlants integrals són molt baixos, tant en un cas com en l'altre.

Si el que comparem ara és la percepció sobre l'ús del català, i l'ús que realment se'n fa, el resultat és semblant, tant pel que fa al primer grup, com al segon: es pensa sempre que s'usa molt més el català del que realment es fa, una diferència de 20 punts, tant pel que fa als catalanoparlants, com als castellanoparlants. Només en el cas dels castellanoparlants integrals la percepció i l'ús coincideixen plenament: no l'utilitzen pràcticament mai, i en són plenament conscients.

Acabarem aquest recorregut amb el gràfic 89, on apreciarem l'acord dels tres grups sobre algunes preguntes d'opinió: "els castellanoparlants estan discriminats", "hi ha massa català a l'ensenyament" i "en un futur el català no ha de ser la llengua prioritària a Catalunya".

Gràfic 89. Tipologies i actituds

El primer comentari que s'escau és remarcar la diferència (relativa, això sí) que es produeix entre les respostes de les dues primeres preguntes, i la tercera, en els dos grups no catalanoparlants. Mentre en el primer cas els grups majoritaris no són els que expressen opinions reticents, quan les preguntes es refereixen al caràcter prioritari o hegemònic del català, el percentatge dels reticents s'incrementa, fins al punt que entre els castellanoparlants integrals són el grup majoritari. És aquesta diferència la que ha produït el contrast entre el factor 3 i el 4, tots dos referents a preguntes d'opinions o actituds lingüístiques.

Segonament, és important assenyalar el contrast entre catalanoparlants i els dos grups de castellanoparlants. Tot i que en la majoria dels casos, el percentatge més gran és favorable a l'ús del català (tret dels castellanoparlants integrals, en algunes preguntes), la diferència entre els primers i els altres dos és molt important, ja que es passa d'un 10% de reticents a un 30%, assolint en el cas dels castellanoparlants integrals un volum superior al 50%, en el cas d'inquirir sobre l'acord amb l'ús prioritari del català. Un fet, doncs, que no es pot menystenir.

B. Segmentació AID.

En primer lloc, farem una petita explicació de les característiques d'aquesta anàlisi multivariable, la segmentació AID. Després comentarem el resultat, prenent com a referència les dades de l'enquesta DYM 1997, per acabar amb la segmentació de l'estudi Fabà *et al.* 2000.

La segmentació AID, tal com indica el seu nom, té com a objectiu distribuir la població en una sèrie de segments o subconjunts en funció del seu comportament respecte d'una variable dependent, que alhora és explicada per un conjunt de variables independents o explicatives. El resultat visualitza, d'una banda, el conjunt de la població dividida en una sèrie de grups, tot dependent de la seva relació amb la primera variable, i de l'altra els principals elements que expliquen aquesta subdivisió.

Però la millor manera d'entendre-ho és exposar el primer cas, basat en el DYM 1997.

Aquí la variable dependent és el percentatge d'ús del català, que tal com hem indicat més a dalt, era, aproximadament del 50% per al conjunt de la població de Catalunya. Les variables independents o explicatives eren les de caràcter sociodemogràfic (edat, sexe, lloc de naixement, lloc de naixement dels progenitors, nivell d'estudis, activitat laboral, zona de residència, grandària de l'hàbitat i nivell socioeconòmic).

El nombre de segments que en resulten són deu i les variables que expliquen més la variança quant a l'ús del català són el lloc de naixement del pare i la mare, i el lloc de naixement de les persones enquestades.

Les característiques d'aquests segments i el seu percentatge d'ús del català els podem observar a la taula 8.

Taula 8. Segmentació AID enquesta DYM 1997.

Seg.	Descripció	% pobla.	% ús cat.
1	Subjecte i pares no nascuts als Països Catalans , en hàbitats de més de 30.000 habitants.	22,8	16,42
2	Subjecte i pares no nascuts als Països Catalans en hàbitats fins a 30.000 habitants.	6,9	27,38
3	Subjecte nascut als Països Catalans, a les províncies de <i>Tarragona i Barcelona</i> , de <u>menys</u> de 44 anys, amb pares nascuts fora .	13,2	28,36
4	Amb un dels pares nascut als Països Catalans , residint a l'Àrea metropolitana de <i>Barcelona</i> .	7,4	44,46
5	Subjecte nascut als Països Catalans, a les províncies de <i>Girona i Lleida</i> , de <u>menys</u> de 44 anys, amb pares nascuts fora .	1,4	45,48
6	Subjecte nascut als Països Catalans, de <u>més</u> de 44 anys, amb pares nascuts fora .	3,1	55,90
7	Amb un dels pares nascut als Països Catalans , residint a la resta de Catalunya (excepte l'Àrea metropolitana de <i>Barcelona</i>).	6,4	60,43
8	Ambdós pares nascuts als Països Catalans , residint a l'Àrea metropolitana de <i>Barcelona</i> , de <u>menys</u> de 44 anys.	7,7	62,13
9	Ambdós pares nascuts als Països Catalans , residint a l'Àrea metropolitana de <i>Barcelona</i> , de <u>més</u> de 44 anys	6,5	78,13
10	Ambdós pares nascuts als Països Catalans , residint a la resta de Catalunya (excloent l'Àrea metropolitana de <i>Barcelona</i>).	24,5	83,70

Si agrupem aquests sectors en tres blocs, els que tenen un percentatge baix de català (menys del 30%), el que en tenen un d'intermedi (entre el 40% i el 60%), i els que en tenen un d'alt (més del 60%), el resultat és que un 42,9% de la població té un ús feble del català, un 11,9% l'utilitza al voltant de la meitat de les seves converses, i un 45,1% l'empren força.

En suma, una societat més aviat polaritzada en aquest aspecte, la qual cosa es veu reforçada pel fet que els segments 1 (amb un percentatge d'ús del català del 16,42%) i 10 (amb un ús del 83,70%) són els més nombrosos de tots, ja que agrupen cadascun una mica més del 20% de la població catalana.

Pel que fa a les característiques sociodemogràfiques de cada bloc són les següents.

Els que l'usen poc són les persones que no han nascut als Països Catalans, ni ells ni els seus progenitors, independentment d'on visquin ara, i en cas d'haver-hi nascut, són els joves i persones fins a 44 anys, amb els pares vinguts de fora, que resideixen a la província de Tarragona i Barcelona (que no ho oblidem, són els llocs on hi ha àrees metropolitanes més desenvolupades).

Per contra, **els que l'usen força** gairebé sempre tenen els pares que han nascut als Països Catalans, i en cas que només sigui autòcton un dels progenitors, el subjecte no viu a l'àrea metropolitana de Barcelona (que és un dels elements territorials més discriminants, pel que fa a l'ús del català).

Finalment, les persones que en **fan un ús intermedi** són persones nascudes aquí, encara que els seus pares siguin de fora, això sí sempre que tinguin més de 44 anys, o bé resideixin a les províncies de Lleida i Girona. Finalment, en aquest grup també hi podem trobar subjectes amb un dels pares nascuts als Països Catalans, però que el context lingüístic (resideixen a l'àrea metropolitana de Barcelona) no afavoreix l'ús del català.

Passem ara a exposar els resultats de la segmentació AID fonamentada en les dades de l'enquesta Fabà *et al.* 2000.

Aquí la variable dependent era una combinació de les preguntes sobre ús lingüístic en diverses situacions (quan es va a comprar, parlant amb un desconegut, etc.) i la llengua de l'última conversa. El resultat també era d'aproximadament un 50%. Les variables independents o explicatives eren les de caràcter sociodemogràfic, excepte la grandària d'hàbitat i el nivell socioeconòmic, que no es preguntaven a l'enquesta (edat, sexe, lloc de naixement, lloc de naixement dels progenitors, nivell d'estudis, activitat laboral i zona de residència), però s'hi afegien la identitat lingüística, la competència oral declarada, i la identitat nacional.

Les característiques d'aquests segments i el seu percentatge d'ús del català els podem observar a la taula 9. Aquí, atès que el nombre d'enquestes era més baix, hem aturat abans l'anàlisi, i ens en resulten sis segments. En aquest cas les variables que expliquen més la varianza quant a l'ús del català són, en

primer lloc, la identitat lingüística, i en segon lloc la competència oral declarada i la identitat nacional.

Taula 9. Segmentació AID enquesta Fabà et al. 2000.

Seg.	Descripció	% pobla.	% ús cat.
1	No catalanolingües i bilingües que diuen que <u>no</u> saben parlar el català.	18,5	3,4
2	No catalanolingües i bilingües. Diuen que <u>sí</u> que saben parlar el català.	29,9	33,64
3	Catalanolingües d'altres identitats nacionals, <i>residint a l'Àrea metropolitana de Barcelona o a la província de Tarragona.</i>	8,2	71
4	Catalanolingües d'identitat nacional catalana, <i>residint a l'Àrea metropolitana de Barcelona</i>	12,7	83
5	Catalanolingües d'altres identitats nacionals, <i>residint a altres zones de Catalunya (excepte l'Àrea metropolitana de Barcelona i la província de Tarragona).</i>	8,3	83,3
6	Catalanolingües d'identitat nacional catalana, <i>residint a altres zones de Catalunya (excepte l'Àrea metropolitana de Barcelona).</i>	22,4	91,2

Si agrupem aquests sectors en els tres blocs anteriors, els que tenen un percentatge baix de català (menys del 35%), el que en tenen un d'intermedi (entre el 35% i el 65%), i els que en tenen un d'alt (més del 65%), el resultat ara és que un 48,4% de la població té un ús feble del català, mentre un 51,6% l'empren força. No hi ha franges intermedies.

Les diferències respecte a l'anterior segmentació es fonamenten en una població encara més polaritzada: el grup que usa menys el català pràcticament no l'utilitza, mentre que en la segmentació anterior n'era un 16,42%. Alhora, el grup més favorable al català, ara, l'usa en el 91,2% dels casos, i abans la xifra era una mica més baixa, del 83,7%.

Pel que fa a les característiques de cada bloc són les següents.

Els que l'usen poc son no catalanolingües o bilingües, tant si saben parlar en català com si el saben parlar.

Per contra, **els que l'usen força** són els catalanolingüess, encara que no es considerin d'identitat nacional exclusivament o majoritària catalana, o resideixin a zones, com l'àrea metropolitana de Barcelona, on l'ús del català és més minso.

No hauríem de considerar aquestes dues anàlisis com a contradictòries, ans al contrari, són plenament complementàries.

Que el lloc de naixement dels progenitors sigui la variable més significativa de la primera segmentació, pel que fa a l'ús lingüístic, no ens indica res més que el pes importantíssim que encara tenen, avui en dia, les migracions que es produïren en els anys seixanta i setanta. Una dada, d'altra banda, gens positiva, ja que aquesta variable demogràfica no es pot canviar: òbviament, els teus pares han nascut on han nascut, i això no hi ha qui ho canviï. L'únic que caldria esperar en el futur és que aquest factor perdés pes amb el pas dels anys.

Contràriament, la correlació més gran que es produeix entre la identitat lingüística i l'ús de la llengua (no hem d'oblidar que en aquesta segmentació també hi era el lloc de naixement dels progenitors, i no hi ha tingut tanta importància), no deixa de ser un element positiu, atès que és més fàcil que s'hi produeixin canvis. De fet, com ja hem pogut apreciar, en aquests vint o trenta anys darrers, s'ha desenvolupat un procés d'integració lingüística d'una part de la població que tenia el castellà com la seva llengua inicial. Un procés que convindria que anés a més, tot atiant els factors que el facilitaren. El mateix podríem dir dels altres dos elements d'aquesta segona segmentació, la competència oral en català, i la identitat nacional catalana.

Capítol cinquè

La diversitat territorial

Un dels creuaments més usuals en sociologia, i també en sociolingüística, és el territorial. Molt més si considerem que la realitat lingüística territorial és molt diversa. Nosaltres aprofitarem que l'enquesta Fabà *et al.* s'ha repetit també a tres ciutats d'àrees prou diferents per transcriure'n i comentar-ne els resultats.

Quines són aquestes ciutats? Doncs l'Hospitalet del Llobregat, Sabadell i Manresa. I perquè, precisament, aquestes i no d'altres?

D'una banda, era interessant triar poblacions de la demarcació de Barcelona, per tal de comparar algunes dades amb les d'ús familiar que, com recordarem, es van demanar en el padró de 1975, l'únic cop que tenim aquesta informació per a un nombre molt important de ciutats.

De l'altra, s'han triat poblacions de més de 25.000 habitants amb un índex de competència oral prou divers. Per què competència oral (saber parlar) i no qualsevol altra competència lingüística?

Es podia haver utilitzat, per exemple el coeficient de competència (un resum numèric d'entendre, saber parlar, llegir i escriure), però el vam descartar, perquè les enquestes estan adreçades fonamentalment a qüestions relacionades amb la parla i no tant amb la lectura i l'escriptura.

Entre la comprensió del català i la competència oral, la primera sèrie de dades ofereix un ventall poc diferenciat, ja que, en els últims vint anys, és precisament en aquest aspecte en el qual s'han superat més àmpliament les diferències territorials. Així, per exemple, la diferència entre la ciutat que es trobava, el 1996, més avall, que és Santa Coloma de Gramenet, amb un 86,76% de la població que entén el català, i la que es troba més ben situada, que és Tortosa, amb un 99,04% de la població, és només de 12,28 punts. Per contra, si el que considerem és la competència oral, aquesta diferència s'eixampla fins a assolir els 37,8 punts. En aquest cas la ciutat més ben situada és Olot, amb un 90% de la població que sap parlar el català, i la que menys altre cop Santa Coloma de Gramenet, que amb un 52,20% es troba al final de la cua.

Considerant aquest índex, i utilitzant les dades del padró de l'any 1996, les ciutats de més de 25 000 habitants, es troben repartides en tres grups:

Conjunt de ciutats amb un índex de coneixements baix: entre el 52% i el 64% de la població declara saber parlar el català.

Són, de menys a més, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs, Cornellà del Llobregat, Viladecans, el Prat de Llobregat, [l'Hospitalet de Llobregat](#), Sant Boi, Gavà, Badalona, Montcada i Reixac, Esplugues del Llobregat, Castelldefels, Ripollet, Rubí i Barberà del Vallès.

Conjunt de ciutats amb un índex de coneixement mitjà: entre el 65% i el 77% de la població declara saber parlar català.

Són, també de menys a més, Sant Feliu de Llobregat, Mollet del Vallès, Mataró, Terrassa, Cerdanyola, Sabadell, Blanes, Tarragona, Vilanova i la Geltrú, i Granollers.

Conjunt de ciutats amb un índex de coneixements alt: entre el 78% i el 90% de la població declara saber parlar català.

Són Reus, Barcelona, Figueres, Lleida, Girona, Sant Cugat del Vallès, Vilafranca, Manresa, Igualada, Tortosa, Vic i Olot.

Les ciutats que s'han triat són, per tant, poblacions que estan situades en els espais centrals de cada grup. Es tracta, com ja hem indicat, de l'Hospitalet del Llobregat, Sabadell i Manresa. La primera presenta un percentatge del 59% i està situada en el primer grup. La segona té un percentatge del 70% i està situada enmig del segon grup. Finalment, a la tercera, que està en el tercer grup, el 81,35% de la població afirma que sap parlar en català.

I sense més preàmbuls, passem ja a exposar-ne els resultats mitjançant uns gràfics on figuraran les dades de cada ciutat i, al final, les del conjunt de Catalunya, i que organitzarem de la mateixa manera que hem fet fins ara: la identitat lingüística i la llengua familiar; els usos no familiars; els hàbits lingüístics en converses bilingües i les actituds.

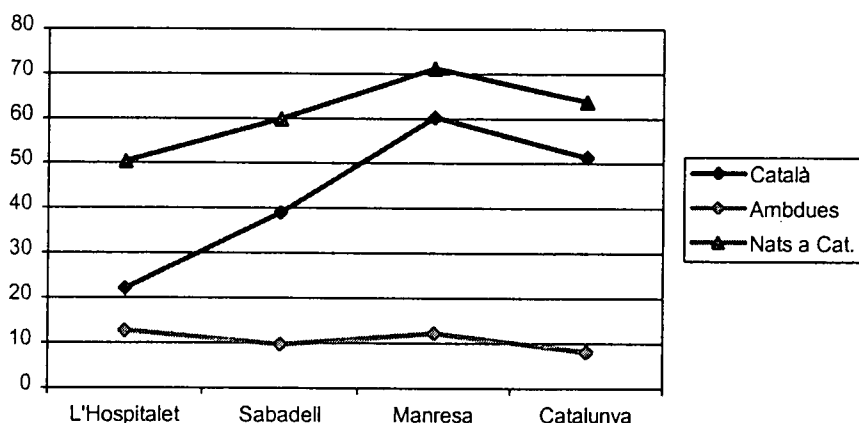
A. Identitat lingüística i llengua familiar

Recordem que per copsar la identitat lingüística preguntàvem "*quina és la seva llengua?*" Els resultats de les tres poblacions i els de Catalunya els podem veure en el gràfic 90.

D'una banda, com és lògic, s'aprecia clarament l'esglaonament de més a menys, d'acord també amb l'índex migratori de cadascuna de les ciutats. Així, mentre l'Hospitalet tenia al voltant d'un 50% de població de més de quinze anys nascuda a Catalunya, Sabadell en tenia un 59,88 % i Manresa un 71,26%.

Les xifres de catalanolingües sempre són més baixes, ja que molts dels fills dels immigrants dels anys seixanta i setanta ja són nascuts aquí, però no n'han adoptat la llengua pròpia. És important fer notar que, a mesura que augmenta el nombre de catalanolingües, aquesta diferència és fa més petita, tot i que es manté arreu, igual que al conjunt de Catalunya.

Gràfic 90. Identitat lingüística i nascuts a Catalunya. 2000 i 2001. Percentatges

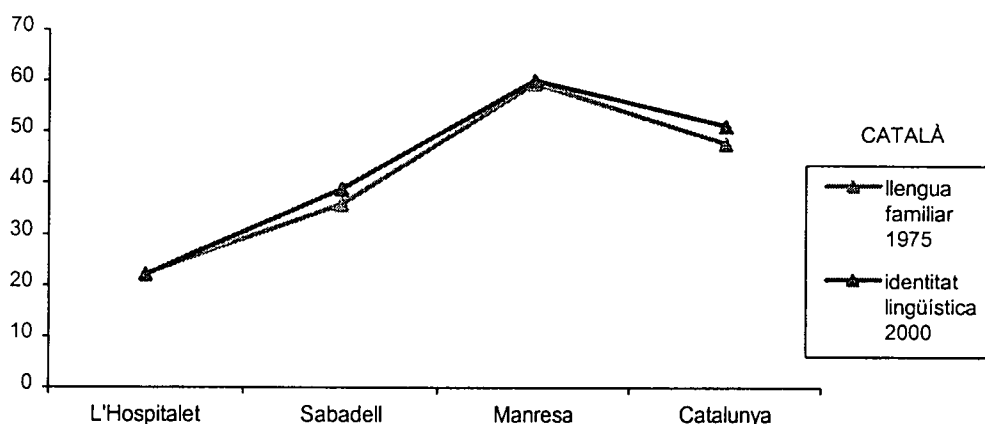

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

D'altra banda, és significatiu que el nombre de bilingües es manté en totes les poblacions, independentment del fet anterior, sempre al voltant d'un 10%.

És important recordar que, per escatir les possibles tendències evolutives del nombre de catalanolingües, en el capítol anterior comparàvem aquests resultats amb els de les persones que declaraven que la seva llengua familiar era el català l'any 1975. Per a les dades del conjunt de Catalunya havíem de menester emprar una extrapolació elaborada per Miquel Strubell. Ara no cal, ja que tenim les dades de cadascuna de les ciutats. Vegem-ne la comparança en el gràfic 91.

Gràfic 91. Identitat lingüística (2000 i 2001) i llengua familiar (1975). Percentatges

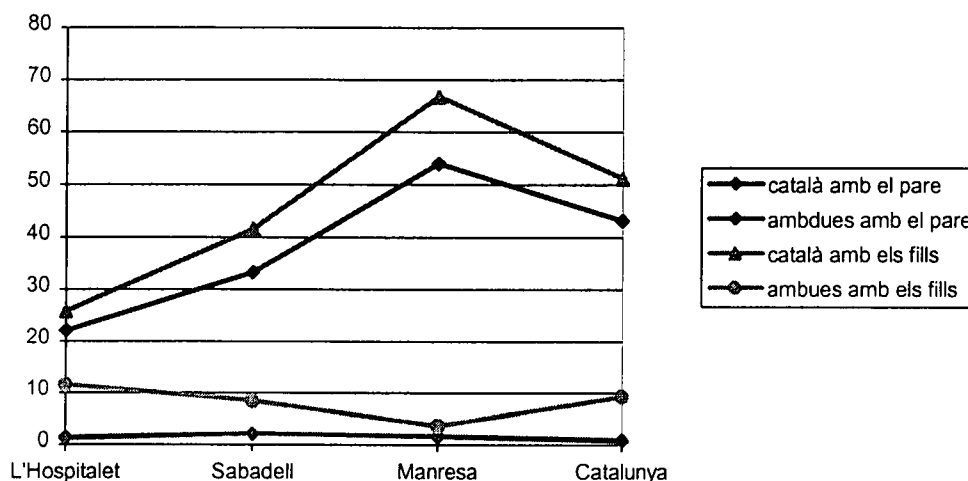

Font: Reixach, M. (1985) i Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

La semblança és veritablement sorprenent i avala la conclusió establerta anteriorment: el percentatge de catalanolingües s'ha mantingut relativament estable, en aquests vint-i-cinc anys.

I passem a la llengua familiar. En el gràfic 92 hem indicat el nombre de persones que parlen o parlaven català amb els pares, i que ara el parlen amb els fills, així com la mateixa dada, però referida a ambdues llengües.

Gràfic 92. Llengua parlada amb el pare i amb els fills. 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Arreu es produeix un guany lingüístic, és a dir sempre hi ha un percentatge més gran de població que parla català o ambdues llengües amb els fills del que ho feia amb els pares.

Tanmateix, aquest increment té característiques diverses, tot dependent del nombre de catalanolingües de cada ciutat.

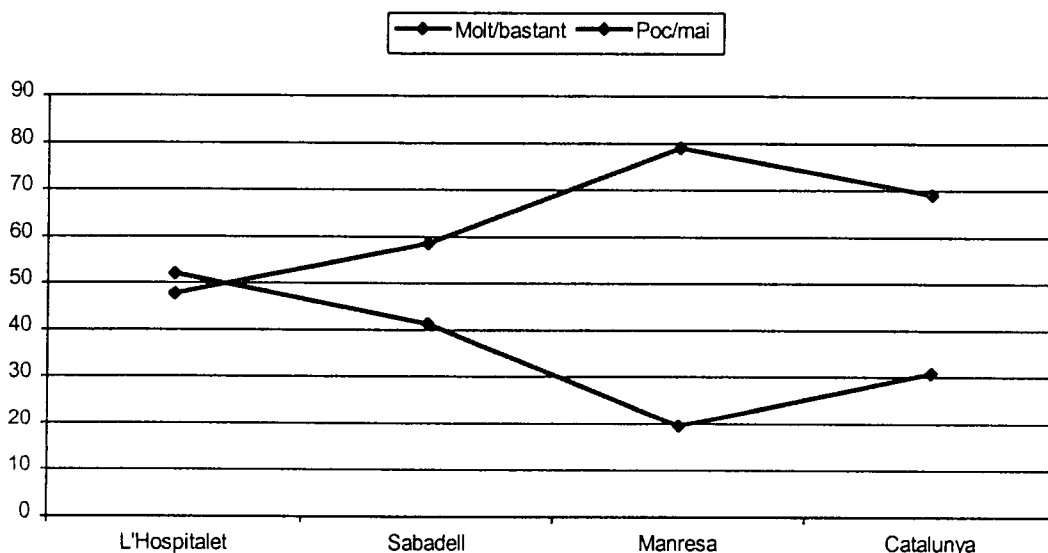
B. Usos no familiars

També aquí hem de recordar que havíem diferenciat entre ús "subjectiu" ("*parla molt, bastant, poc o mai en català?*"), i la llengua de l'última conversa, a la qual havíem atribuït un caràcter més "objectiu". I que també n'havíem estudiat l'ús en diverses situacions (amb els amics, amb els veïns, amb una persona desconeguda, etc.) i l'ús en la mateixa enquesta, en la qual els entrevistadors sempre parlaven, d'entrada, en català i es passaven al castellà si els entrevistats així ho feien.

N'exposarem els resultats territorials als gràfics 93, 94, 95 i 96 mentre que reservarem el 97 per fer un resum comparatiu d'algunes d'aquestes variables amb la competència oral en català.

Comencem per l'ús "subjectiu".

Gràfic 93. "Vostè parla català...?". 2000 i 2001. Percentatges

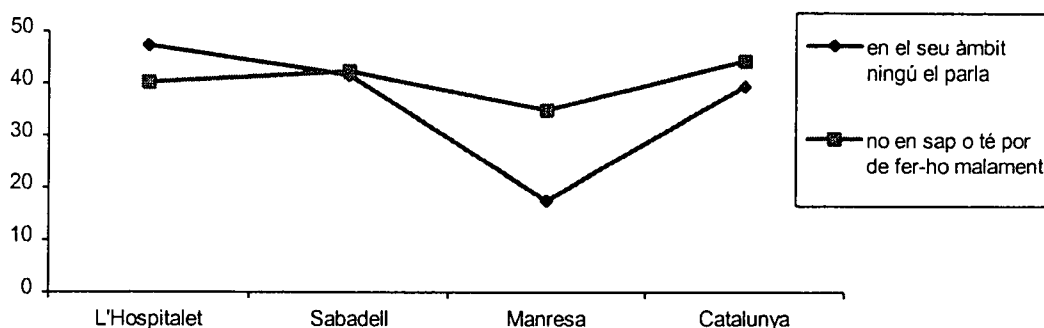

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

El pes, més que notable, del fenomen migratori a la ciutat de l'Hospitalet, com a moltes altres de l'àrea metropolitana barcelonina, es fa notar, ja que és l'única en la qual la suma de "molt" i "bastant" és inferior (encara que ho sigui molt lleugerament) a la de "poc" o "mai". A mesura que augmenta el nombre de catalanolingües, aquesta diferència s'eixampla fins que assoleix a Manresa una amplitud superior a la del conjunt català. Tot i això, cal recordar que un 20% de la població manresana considera que té un escàs contacte amb la llengua del país.

I podem preguntar-nos per què. Ens ho respon el gràfic 93.

Gràfic 94. "Si vostè no parla català és perquè...?". 2000 i 2001. Percentatges

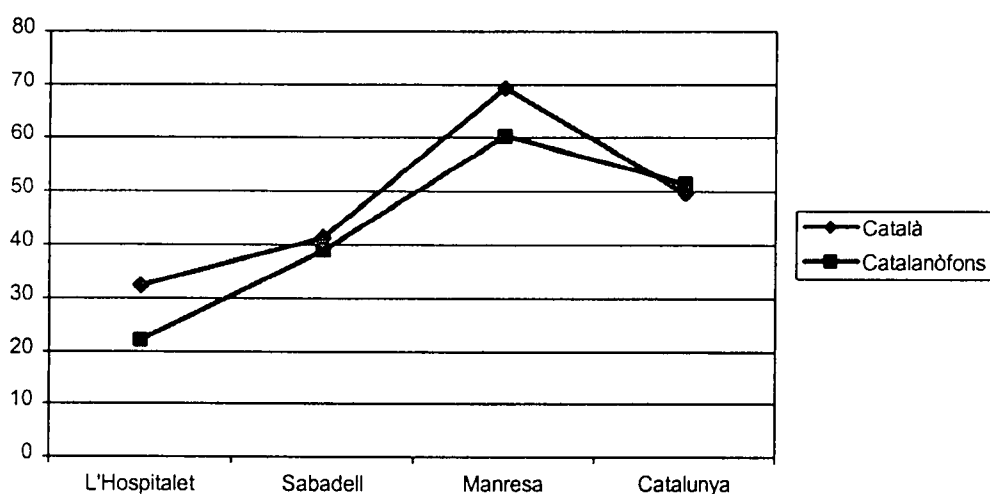

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Tant a l'Hospitalet com a Sabadell les principals respostes es divideixen, gairebé meitat per meitat, entre els que tenen dificultats per parlar el català, bé perquè diuen que no el saben, o no s'hi senten prou segurs, d'una banda, i els que afirmen que en el seu àmbit de relació gairebé ningú el parla. Per contra, a Manresa aquests darrers són un percentatge molt més baix que els altres dos sumats, una dada totalment coherent amb el fet que a la capital del Bages l'ús del català hi està molt més estès.

Vegem-ho, però, amb tots els ets i uts, pel que fa a l'ús real als diferents territoris, al gràfic 94.

Gràfic 95. Llengua de l'última conversa i població catalanolingüea. 2000 i 2001. Percentatges

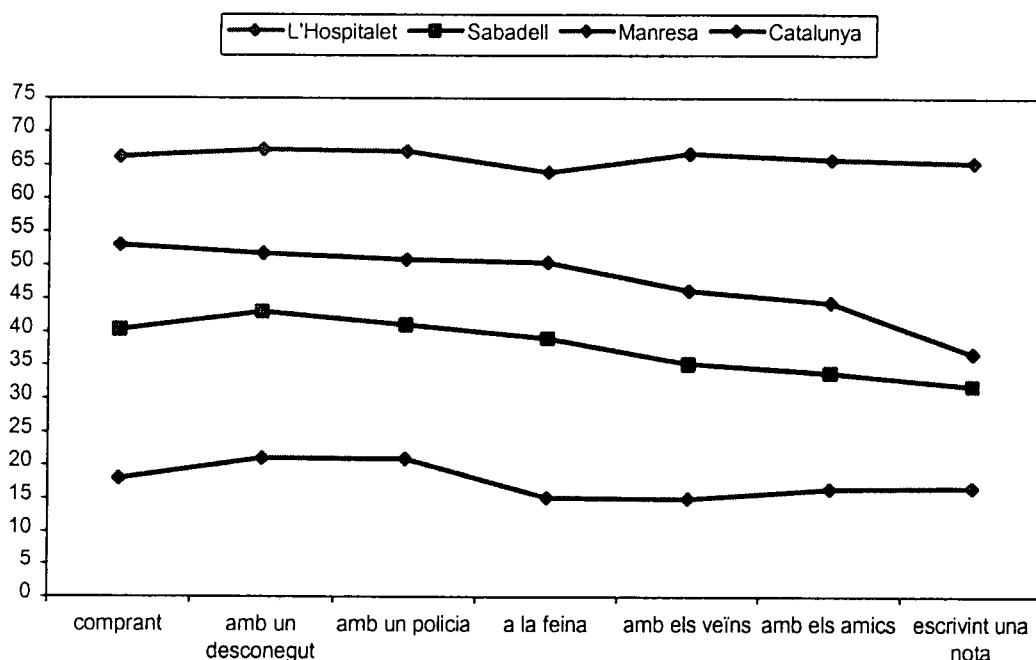
Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Sí, certament, des d'un nivell relativament baix d'ús del català es passa a pràcticament un 70% en el cas de Manresa, sempre amb el mateix rànquing: l'Hospitalet, Sabadell i la capital de la Catalunya central.

Però les llengües s'usen en contextos molt diversos, que podrem avaluar, d'acord amb els diferents índexs d'ús del català, en el gràfic 95.

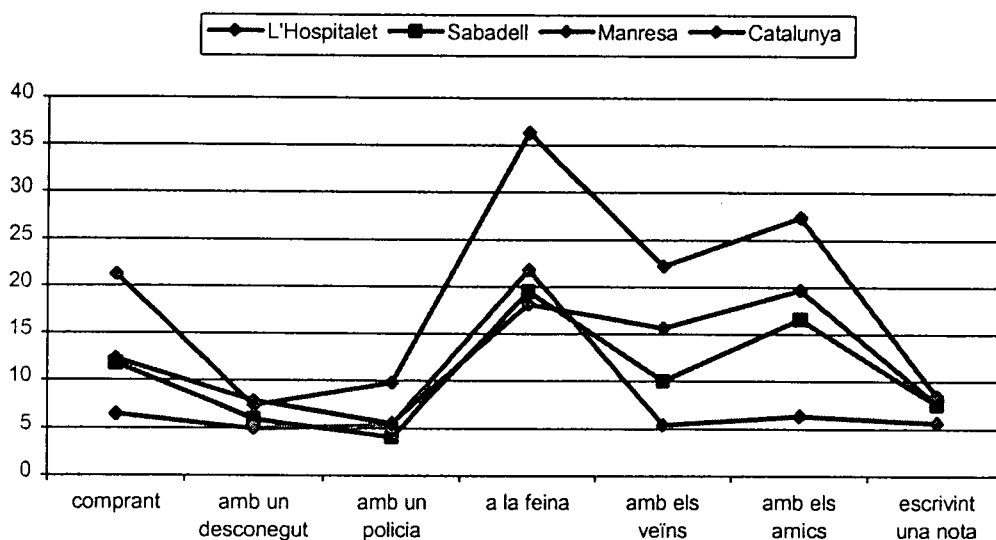
Sempre apareix el mateix esglaonament, aquest cop fins i tot més marcat, atès que no hem inclòs els valors d'ambdues llengües, que sí que apareixen al gràfic 97, en què hi destaca l'Hospitalet.

Gràfic 96. Ús del català en diverses situacions. 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Gràfic 97. Ús d'ambdues llengües en diverses situacions. 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

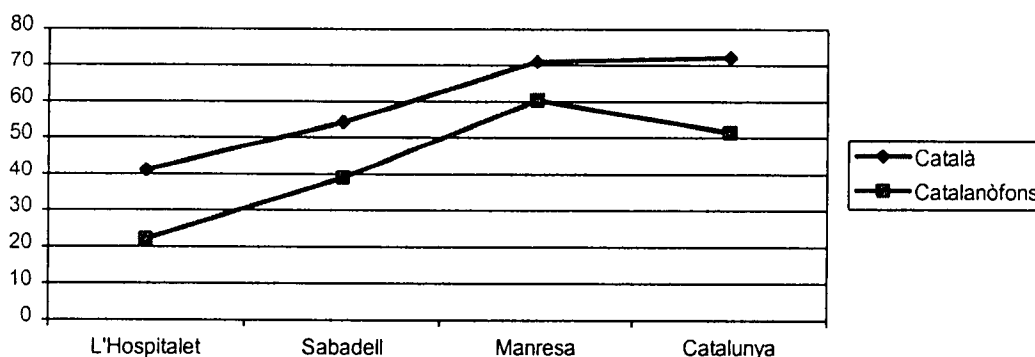
Tornant, però, al català, podem observar la lleugera davallada habitual entre les situacions més impersonals, i les personals, excepte en el cas de Manresa, on

tots els índexs assoleixen uns valors semblants, exceptuant-ne, això sí, a la feina, on, igual que a les altres poblacions l'índex cau, també lleugerament.

Pel que fa al valor d'ambdues llengües, com deien, hi destaca l'Hospitalet, com si els avenços en l'ús del català en les àrees més castellanitzades s'haguessin de produir d'aquesta manera, més indirecta. També és força clar l'increment d'aquestes opcions dintre l'àmbit laboral.

L'últim element que ens convé repassar és l'ús del català durant l'entrevista. És el següent gràfic, el 98, en què també hem inclòs l'índex de catalanolingües, per poder-ho comparar.

Gràfic 98. Llengua de l'entrevista i població catalanolingüea. 2000 i 2001. Percentatges

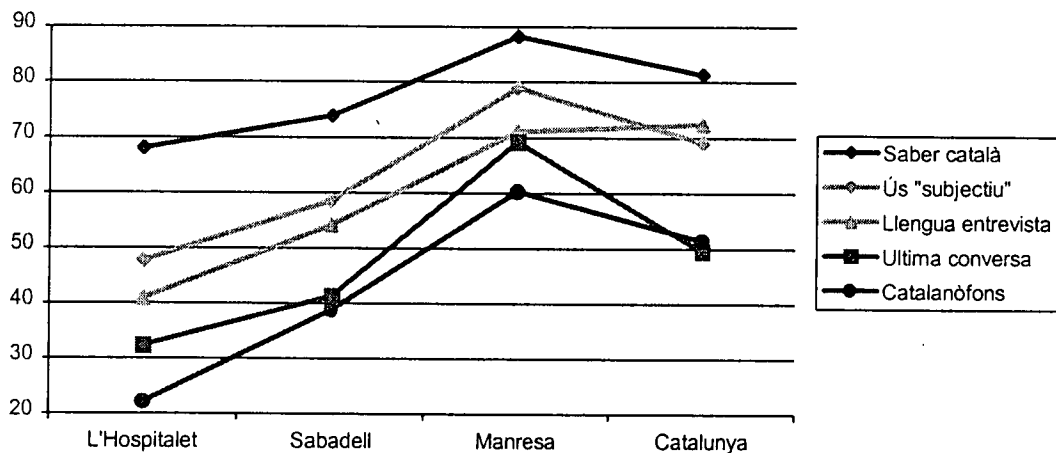
Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

En tots els casos, d'una forma més o menys intensa, l'ús del català és superior al nombre de catalanolingües, la qual cosa indica, tot i que aquí no disposem d'aquest creuament, que una part dels no catalanolingües també el podrien usar, en un context favorable.

Hem expressat ja unes quantes vegades aquesta correlació entre la importància més o menys gran dels catalanolingües en el conjunt de la població i l'ús del català a cadascuna de les ciutats. L'evolució d'ambdues corbes així ho sembla indicar.

Per acabar, hem elaborat un resum on hem situat les dades més importants d'ús, juntes, comparades amb el percentatge de ciutadans de cada població que afirma que sap parlar el català i el pes relatiu dels catalanolingües. És el gràfic 99.

Gràfic 99. Identitat lingüística, ús i competència oral. 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Atesa la quantitat d'informació d'aquest gràfic, en farem diversos comentaris.

1. Es manté arreu la distància entre l'autoavaluació de la competència oral, i l'ús real amb l'entrevistador en el moment de realitzar-se l'enquesta. Cal tenir en compte les indicacions per parlar en català, d'entrada, i només convergir-hi si l'entrevistat emprava el castellà. Aquesta distància es fa més marcada com menys presència del català hi ha a la població i menys percentatge de catalanolingües.
2. Aquest pes relativament petit del que hem anomenat "ús potencial", si el comparem amb Catalunya, fins i tot porta a una inversió del rànquing de les diverses variables entre el cas català i el de les poblacions. Aquí sempre l'ús "subjectiu" està per sobre de la llengua de l'entrevista, mentre que al conjunt de Catalunya és ben bé a l'inrevés.
3. Pel que fa a la dada d'ús "objectiu" sempre es troba en el penúltim esglaió, tot i que en el cas de Manresa pràcticament coincideix amb la de la llengua de l'entrevista. En aquest darrer cas, és factible que l'índex força alt d'ús del català ja exhaurixi totes les seves possibles potencialitats, o gairebé.
4. Finalment, el percentatge de catalanolingües sempre es troba en l'últim lloc, i marca una línia paral·lela força consistent amb la de la llengua de l'última conversa. És ben clar, doncs, com ja hem dit anteriorment, que la creació de contextos favorables a l'ús del català faria que un percentatge important de no catalanolingües s'incorporessin al seu ús més habitual.

C. Hàbits i actituds lingüístiques

En primer lloc ens centrarem en els hàbits, i clourem aquest repàs territorial amb les actituds lingüístiques.

C1. Hàbits lingüístics en converses bilingües

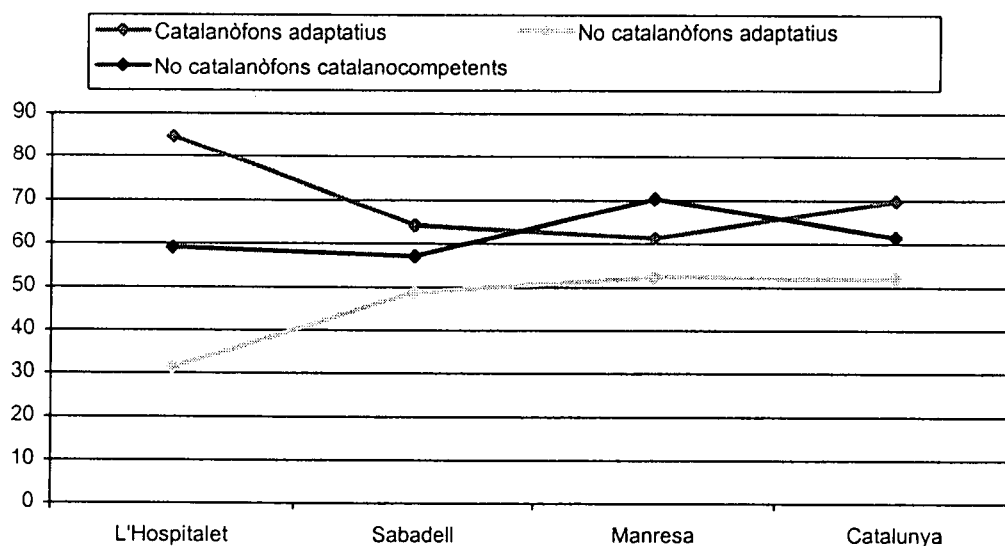
Cal recordar que hem fet dos tipus de preguntes simètriques als catalanolingües, d'una banda, i als no catalanolingües, de l'altra, sempre, però, en converses on intervenen les dues llengües.

Així, hem preguntat als catalanolingües en quina llengua continuaven la conversa si ells començaven en català i l'interlocutor es passava al castellà. Si ells també s'hi adaptaven, a la llengua de l'interlocutor i, per tant, la conversa acabava produint-se en castellà els hem anomenat catalanolingües adaptatius.

Igualment, si els no catalanolingües començaven una conversa en castellà i l'interlocutor els parlava en català, els hem qualificat com adaptatius sempre que ells també continuessin en català, i, per tant, la totalitat de la conversa es desenvolupés en aquesta llengua.

Per tal de facilitar la presentació de les dades, presentem en un únic gràfic els percentatges respectius de catalanolingües i no catalanolingües adaptatius (els primers cap al castellà i els segons cap al català) sobre la totalitat de persones del seu propi grup lingüístic. És el gràfic 100.

Gràfic 100. Catalanolingües que s'adapten al castellà i no catalanolingües que s'adapten al català. 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

En tots els casos, els catalanolingües s'adapten més que els altres. D'aquesta manera, en converses d'aquesta mena, és molt més fàcil que les converses es produeixin en castellà que en català, un dels problemes més importants que limiten l'ús del nostre idioma.

En bona part, és perfectament explicable que el percentatge de no catalanolingües sigui relativament baix, ja que n'hi ha un bon gruix que no saben parlar en català. Tot i això, com en el gràfic també n'hem marcat el percentatge (respecte al total de no catalanolingües) dels que declaren que sí saben parlar en català, podem apreciar que sempre hi ha una distància (entre 10 o 20 punts, tot depenent del cas) entre les dues ratlles. És a dir, sempre n'hi ha que saben parlar en català, però no s'hi adapten quan els parlen en català. Això donaria força coherència a les discrepàncies que hem assenyalat anteriorment entre les competències lingüístiques declarades, i la llengua de

l'entrevista. Ara bé, aquests 10 o 20 punts de diferència es poden explicar de dues maneres: o bé la seva autoavaluació sobre la competència oral en català està feta a l'alça, o bé, tot i que el saben parlar, no volen utilitzar-lo. És difícil inclinar-se per una o altra raó, però seria important mirar d'esbrinar-ho.

Aquesta distància entre les dues línies és molt més gran en el cas de l'Hospitalet, mentre que minva en les altres dues ciutats, i també a Catalunya.

Passem ara als catalanolingües. Aquí els percentatges dels que es passen al castellà són molt més grans. Òbviament, teòricament, tots ho podrien fer, ja que tots en saben, de castellà, però, per què ho haurien de fer? També podrien mantenir la seva llengua, i canviar de codi en cas que l'altra persona manifestés explícitament no entendre-la, ja que la gran majoria de la població declara en els censos lingüístics que entén el català. Probablement això respon, d'una banda, al manteniment dels costums lingüístics que es gestaren durant la dècada dels seixanta i els setanta, on hi havia molta gent que no entenia el català i, de l'altra, a un certa tendència a rebutjar les converses en dues llengües, sempre que s'hi pugui produir una adaptació mútua.

Aquest "hàbit" tan arrelat en els catalanolingües és un dels que fan més mal al creixement de l'ús del català, per la qual cosa hauríem de maldar per produir-ne un canvi substancial. Però no ens avancem, ja que en la part de propostes, tindrem ocasió de discutir-ho a bastament.

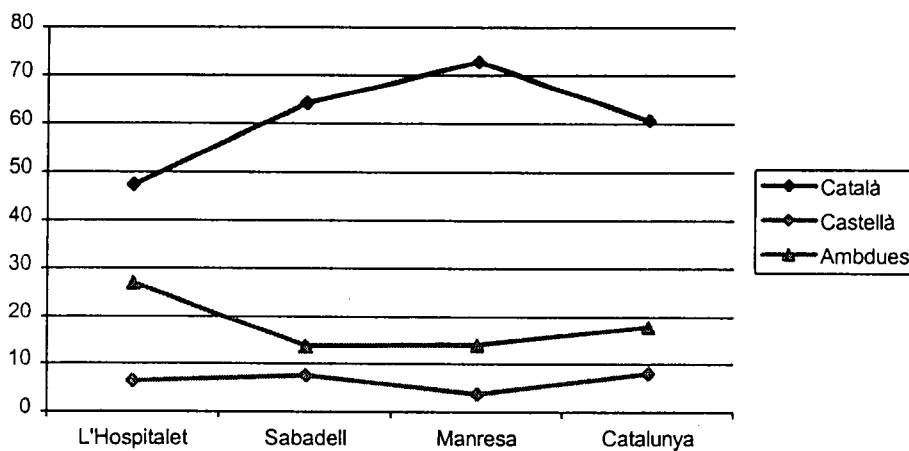
Quines diferències hi ha entre els diferents territoris, pel que fa a aquestes tendències, ben presents arreu?

La conclusió és òbvia: la distància entre les línies augmenta a mesura que disminueix la presència dels catalanolingües: és màxima a l'Hospitalet, on els catalanolingües són el 22,1% de la població, i és mínima a Manresa on el percentatge és del 60,3%.

C2. Actituds lingüístiques

Com en el capítol anterior, ens centrarem en les opinions dels enquestats sobre les preferències lingüístiques a l'ensenyament dels seus fills, en el gràfic 101, i l'acord o desacord amb una sèrie de preguntes (gràfics 102 i 103).

Gràfic 101. "Quina llengua prefereix per a l'escola dels seus fills?" 2000 i 2001.

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

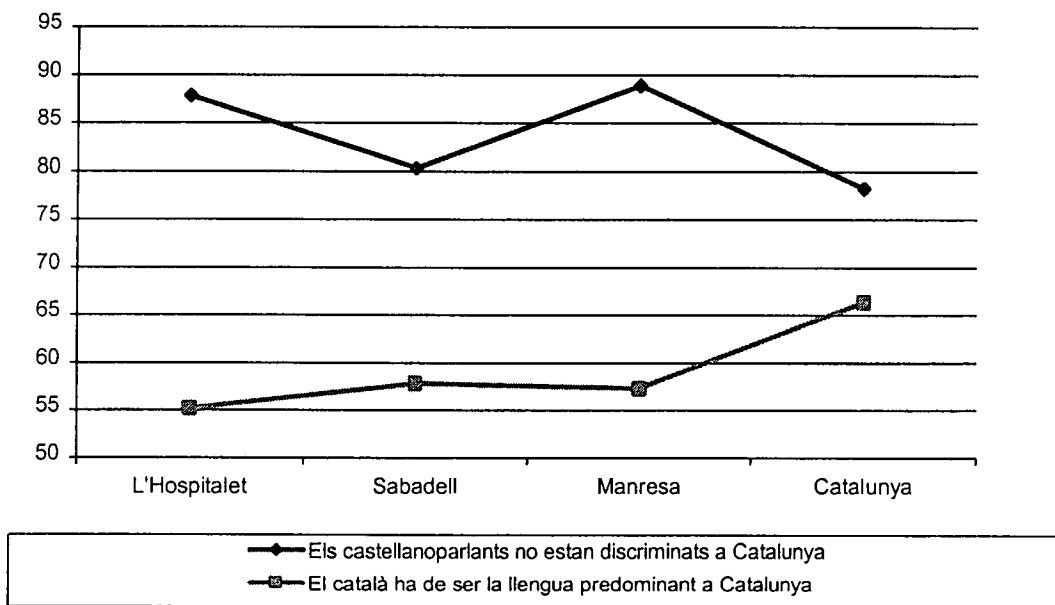
A totes tres ciutats, i al conjunt de Catalunya, l'opció triada preferentment és el català, amb una gran distància respecte a les altres dues, ambdues llengües i el castellà, que resta molt allunyada de la primera.

Tot i això, des del punt de vista territorial, hi ha diferències significatives entre les tres corbes.

Així, l'opció pel català segueix una tendència de creixement d'acord, com en altres casos, a l'índex de catalanolingües, mentre que la del castellà es manté arreu en uns índexs molt baixos. Per contra, la tria d'"ambdues llengües" creix, però només a l'Hospitalet.

En el gràfic 102 hem optat per representar els resultats de dues de les preguntes que presenten índexs més diferents.

Gràfic 102. Població que està d'acord amb les frases següents. 2000 i 2001. Percentatges

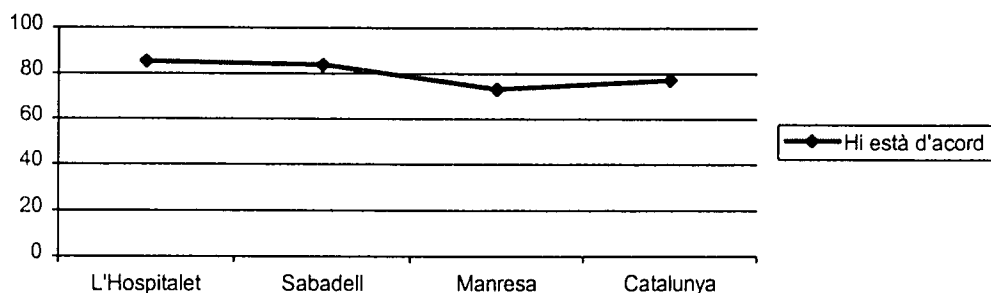

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Tot i que amb lleugeres diferències, molt majoritàriament els ciutadans de totes les poblacions no comparteixen la idea que "els castellanoparlants estan discriminats per la seva llengua", mentre que, encara que són majoria els que consideren que "el català ha de ser la llengua predominant de Catalunya", els índexs són força inferiors, al voltant del 50% i escaig del conjunt de la població.

Finalment, en el gràfic 103 sí que hi podem veure més diferències: en els territoris amb una presència més gran de no catalanolingües (l'Hospitalet i Sabadell) les persones entrevistades concedeixen més importància al català per tenir més possibilitats laborals.

Gràfic 103. Població que està d'acord amb la frase següent: "Sabent català és més fàcil trobar feina". 2000 i 2001. Percentatges

Font: Fabà *et al.* (Catalunya i L'Hospitalet 2000, Sabadell i Manresa 2001)

Capítol sisè

Conclusions i propostes

A. Conclusions

En iniciar aquestes pàgines, recorriem a les paraules de l'eminent lingüista Badia i Margarit per justificar els motius d'emprendre un viatge com aquest, que ara ja s'acaba.

Deia Badia, i nosaltres en recollíem plenament la intenció, que de vegades ens refiem massa de les nostres vivències més directes, i les extrapolem fins al punt de considerar-les veritats absolutes. Per contra, hauríem d'intentar copsar la realitat d'una manera més distanciada, mitjançant les dades empíriques que s'han recollit amb una metodologia més o menys "neutra" i "asèptica".

Sobre el tema central d'aquest recorregut, la vitalitat present i futura de la nostra llengua, s'han dit moltes coses. Cadascú n'ha dit la seva, per expressar-ho gràficament.

Així, un importat corrent de pensament considera que, anant com anem, el català té un futur ben magre.

Només cal recordar, per exemple, el cèlebre *Manifest de Els Marges*, anomenat així perquè es va publicar en aquesta revista de llengua i cultura, en la qual, fa una mica més de vint anys, els autors auguraven un futur ben poc eixerit per al català. O el treball, més recent, signat per Modest Prats, August Rafanell i Albert Rossich, titulat, precisament, *El futur de la llengua catalana*. Allà, Rafanell i Rossich afirmaven, potser amb un volgut aire provocador: "*Tot això, la pèrdua de l'ús del català i la degradació de la seva personalitat distintiva, dibuixa un panorama certament desolador, al qual podem posar fins i tot una data límit. Efectivament, el procés d'extinció del català pot quedar sentenciat d'aquí a uns cinquanta anys, quan l'última generació que haurà tingut el català com a llengua materna, clarament minoritària al conjunt del país, l'abandoni per adreçar-se als seus fills*"⁴⁸.

Per contra, també existeix tot un corrent d'opinió, en alguns casos vinculat a l'administració, que afirma, gairebé amb la mateixa passió, que el nostre idioma avança fermament i té el futur clarament assegurat.

El problema d'aquesta mena de prediccions és doble.

D'una banda, cada cop són menys creïbles els intents de predir fenòmens sociològics d'una certa complexitat a mig i llarg termini. Són massa complexos. D'aquesta manera, resulta molt difícil controlar totes les variables que incideixen en un fenomen tan complicat com l'evolució de tota una llengua. Com a molt, podem indicar-ne tendències aproximades, i només a curt termini!

⁴⁸ PRATS, MODEST, RAFANELL, AUGUST; ROSSICH, ALBERT *El futur de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries, 1990 (p. 37).

Però d'altra banda, i en el cas que això fos possible, caldria comptar amb un bon farcell de dades empíriques ben sòlides i contrastades. És això el que hem intentat aportar nosaltres en aquest treball: allò que sabem sobre la situació actual, i l'evolució durant aquests darrers vint-i-cinc anys, de les variables fonamentals per copsar la vitalitat de la nostra llengua.

Però tenir aquestes dades no és suficient. Sempre hi haurà algú que vulgui una recepta ben clara: amb el que sabem, és veritat que el català "s'extingirà d'aquí a cinquanta anys", o bé "té el futur ben assegurat"?

La millor resposta la va donar un altre eminent filòleg, sociolingüista en aquest cas, l'Albert Bastardas, en una recent entrevista a una publicació del seu poble de naixement: "*Necessitem un nou mode de pensament que trenqui el pensament dicotòmic tradicional. Rarament el món és blanc o és negre. Sovint el món és blanc i és negre*"⁴⁹

I precisament, perquè el món és blanc i és negre alhora, hem pensat que el millor fóra presentar un bon resum de les tendències positives que han sorgit en les pàgines precedents, d'una banda, i les negatives, que també n'hi ha, i moltes, de l'altra. Els pros i els contres, com si diguéssim, i ajornar per més endavant la realització d'un balanç més sintètic.

A1. Els pros i els contres

Per facilitar el seguiment de l'argumentació hem pensat que era més convenient situar els pros i els contres ben a prop els uns dels altres. Hem mantingut el mateix tipus de lletra pels pros, i hem escrit els contres amb *cursiva*.

Aquesta és, doncs, la relació:

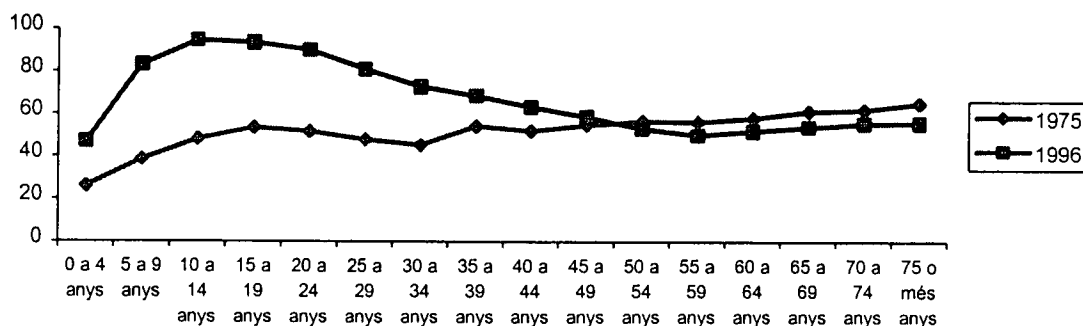
1. Les competències lingüístiques de la població s'han incrementat d'una forma notable des de l'any 1975 fins ara.

La manera més gràfica de copsar-ho és, valgui la redundància, recuperar part del gràfic 21, en el qual es podien observar molt bé les diferents competències lingüístiques de la població de la "província" de Barcelona (sense la capital), distribuïdes per edats.

En el gràfic 104 hem reproduït la corba de la competència oral de l'any 1975 i li hem aparellat la de la mateixa població, i també per edats, però ara de l'any 1996.

⁴⁹ BASTARDAS, ALBERT *Els catalans hem de perdre la por de poliglòtitzar-nos*. Al Penedès. 3 de vuit, 2001.

Gràfic 104. Saber parlar, per edats. Província de Barcelona (sense la capital). 1975 i 1986. Percentatges

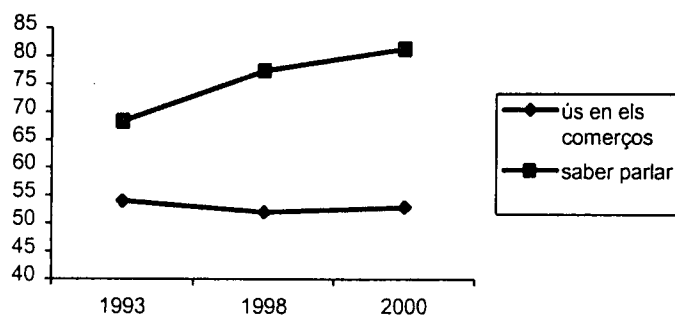
Font: Reixach, M. (1985) i Farràs, J. et al. (2000)

Precisament, la contra és que aquests augments s'han centrat molt en la població escolar. Recordem el comentari del gràfic 28, on tractàvem d'esbrinar quan s'havien produït aquest increments de les competències. Entre els anys 1986 i 1991, en les franges d'edat superiors als 24 anys, no s'havia produït cap augment, cap ni un, de les seves competències lingüístiques.

D'altra banda, hi ha encara uns dèficits generals molt importants. Segons el cens lingüístic del 1996, si bé només un escàs 5% de la població no entén el català, un considerable 25% no el sap parlar, encara una mica més no el sap llegir, i, el que és més preocupant encara, més del 50% de la població no sap escriure la llengua del país.

I per acabar-ho d'adobar, aquests importants creixements en l'aprenentatge no es tradueixen en un augment de l'ús. Per fer-ho evident, també recuperarem un altre gràfic, que ara serà el 105, on exposàvem l'evolució de l'ús del català, en anar a comprar. Hi hem afegit l'evolució durant el mateix període, del 1993 al 2001, de les competències lingüístiques.

Gràfic 105. Evolució de l'ús en els comerços, i saber parlar. 1993-2000. Percentatges

Font: CIS 1993, CIS 1998 i Fabà et al. 2000

Ens n'estalviarem el comentari.

2. S'ha produït una integració lingüística d'una part significativa (al voltant del 20%) de la població forana immigrada durant les dècades dels seixanta i els setanta.

Però un 20% és encara una part molt petita del conjunt de persones que provenen, directament o per filiació, d'aquest procés migratori. El seu pes és encara molt gran, doncs, per la qual cosa la seva influència sobre l'ús del català situa aquest ús en uns nivells molt limitats.

Segonament, els fills dels immigrants que no han adoptat com a llengua pròpia el català, nascuts aquí i que tenen com a llengua familiar el castellà, ja perceben aquesta situació com a plenament natural, i s'ha perdut, en part, la força d'una idea relativament elemental, però molt eficaç: "allá dónde fueres, haz lo que vieres".

3. Els catalanolingüess han mantingut la seva llengua en la transmissió familiar, així com en les converses entre membres del mateix grup lingüístic.

Lamentablement, no s'han aprofitat les possibilitats de fer el mateix fora del seu grup etnolingüístic. Mantenir aquesta actitud era probablement molt difícil en determinats territoris de l'àrea lingüística, com ara Barcelona i la seva àrea metropolitana, en els anys seixanta i setanta. Però els canvis en els coneixements del català de la població forana, i dels seus fills i filles, i la presència social més important del català des d'aleshores, no han conduït a un canvi radical de la norma d'adequació al castellà per part dels catalanolingüess.

4. Una part important, un 30% aproximadament, dels no catalanolingüess que han après a parlar el català, s'expressen en aquesta llengua quan algú els la parla.

Tanmateix, la falta d'estímul per part dels catalanolingüess no fa que aquestes potencialitats es transformin en realitats tangibles.

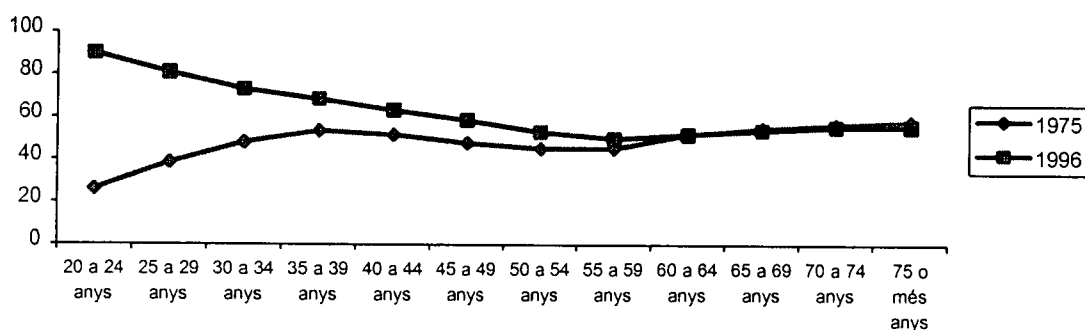
5. Sembla que un nombre petit, però significatiu, de "no catalanolingüess", si se'ls pot dir així, comparteixen la seva identitat entre el castellà i el català. I el que és més important, els seus usos lingüístics són més favorables al català que els dels que es consideren únicament castellanolingües.

No hi trobem cap aspecte negatiu en aquesta tendència. Ans al contrari, potser, fins i tot n'hauriem d'esperonar el seu desenvolupament. S'escau aquí, potser, una altra citació d'Albert Bastardes: "Cal esperar, com semblen confirmar les estadístiques, el creixement a Catalunya d'individus que tindran les dues llengües com a primeres, fruit dels aparellaments en què un progenitor els parlarà en un codi i l'altre en un altre. Cal tenir en compte aquí que, per a molts pares de L1 castellana, tampoc el castellà no serà una llengua "renunciable", donat també el seu caràcter oficial, les seves prestigioses funcions i el seu paper com a llengua de comunicació supraestatal. En tot cas, però, la solució mixta serveix per a conservar el català com a llengua primera, tot i que també, en molts casos, el castellà ocupi el mateix lloc, o molt semblant"⁵⁰.

6. Els joves són els que més han avançat en l'assoliment de les diverses competències en català. El millor exemple és fer un repàs de les diverses cohorts, i el seu coneixement del català en dues dades ben allunyades, el 1975 i el 1996, això sí, només de la població de la "província" de Barcelona (sense la capital). És el gràfic 106, i s'ha d'interpretar així: les persones que el 1996 tenien entre 20 i 24 anys, quina competència oral tenien el 1975, i quina el 1996? Vegem-ne els resultats.

⁵⁰ BASTARDAS, ALBERT *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa, 1996 (p. 182).

Gràfic 106. Evolució de l'habilitat de saber parlar entre 1975 i 1996, per cohorts. Província de Barcelona (sense la capital). Percentatges

Font: Reixach, M. (1985) i Farràs, J. et al. (2000)

També és positiu que, com vèiem al gràfic 60, no sembla que hi hagi unes diferències gaire pronunciades entre els diversos grups d'edat pel que fa a l'ús del català.

El més espectacular, per acabar aquesta enumeració d'aspectes positius relacionats amb els joves, és que en un context favorable per a l'ús del català els que l'utilitzarien més serien, precisament, aquest sector de la població.

En la part fosca hi ha precisament aquesta discordança entre les possibilitats de creixement de l'ús que podrien proporcionar els seus augments de competència i el manteniment de totes les franges d'edat en unes proporcions d'ús semblant.

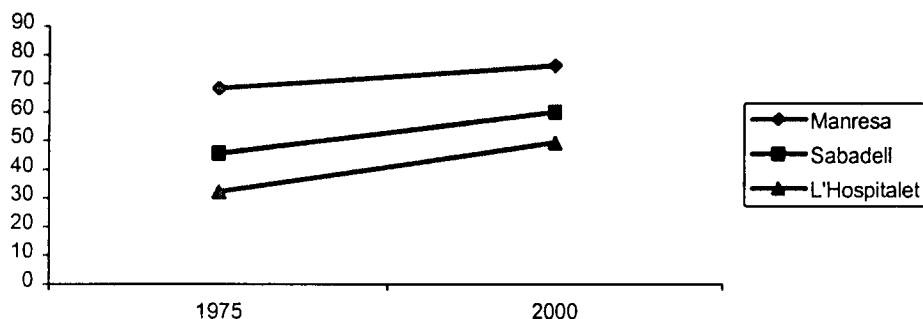
Però, per acabar-ho d'enfosquir, els més joves són el grup d'edat on augmenten més els reticents cap a un increment de l'ús del català, un aspecte ben preocupant. D'altra banda, són els que, amb els seus amics de parla castellana, més parlen en castellà. Es passen més al castellà, per dir-ho d'alguna manera, en una situació com aquesta.

Probablement aquests fets reflecteixen un ambient social amb menys militància lingüística a favor del català que fa vint o vint-i-cinc anys, i els joves no en són una excepció.

7. Han disminuït les diferències territorials. El millor exemple el trobarem comparant els índexs generals de catalanització de les tres ciutats que hem utilitzat en el capítol de la diversitat territorial, els anys 1975 i 2000-2001.

Recordem que aquest índex es calculava multiplicant per 1 la comprensió del català, per 2 la competència oral, i per 3 la llengua familiar, que nosaltres assimilàvem en el 1975 a la identitat lingüística. Els resultats, en el gràfic 107.

Gràfic 107. Índex de catalanització lingüística. Manresa, Sabadell i l'Hospitalet. 1975, 2000 i 2001. Percentatges

Font: Reixach, M. (1985) i Fabà *et al.* 2000 i 2001. Elaboració pròpia.

El creixement és obvi.

Tanmateix, tot i que els índexs més baixos han crescut més, les diferències són encara molt grans. I el que és pitjor, el que encara és més petit, el de l'Hospitalet, és per sota del 50%. D'altra banda, el creixement s'ha produït en els coneixements lingüístics, mentre que les identitats han restat pràcticament inalterables. Atesa la relació entre aquesta darrera variable i l'ús del català, si la comparança la féssim respecte a l'ús, les diferències territorials serien, per tant, encara molt marcades.

També cal tenir en compte que les noves migracions que es produeixen fan que en molts d'aquests barris, i fins i tot ciutats, es concentrin els percentatges més alts dels nousvinguts, i, tot que les circumstàncies polítiques i sociolingüístiques han canviat, la majoria d'aquests nousvinguts són "acollits" en castellà. Tot plegat, això pot aprofundir les diferències territorials en algunes àrees del país.

8. En general, les actituds de la població cap a l'ús del català són positives.

Cal ser conscients, però, que hi ha una minoria important, entre el 20 i el 30 per cent de la població, que és reticent a un canvi significatiu dels usos lingüístics favorables al català. Una minoria que es fa més gruixuda entre els castellanolingües i, el que és més preocupant, com ja hem dit més a dalt, entre les franges d'edat més joves.

En fi, com hem vist, tendències, aparentment contradictòries, que coincideixen en el temps i en l'espai. Per copsar-ho només amb una ullada, n'hem fet un resum en la taula 10.

Taula 10. Resum sobre els pros i els contres. 1975-2000

<i>Els pros</i>	<i>Els contres</i>
Avenç de les competències lingüístiques.	Però pocs avenços en les franges d'edats superiors als 24 anys. Dèficits, encara, molt importants. Aquests avenços no produeixen un augment de l'ús.
Integració d'un 20%, aproximadament, dels al·lòfons.	Però la gran majoria no han canviat la seva identitat lingüística. Els fills dels al·lòctons que ja han nascut aquí consideren "natural" ser catalans i parlar en castellà.
Manteniment per part dels catalanolingüess del català en la transmissió familiar i en les converses entre ells.	Però fora del grup predomina la norma d'adaptació al castellà.
Una part important dels al·lòfons s'adapten al català si els parlen en aquesta llengua.	Però la falta d'estímul per part dels catalanolingüess no els en facilita el canvi.
Al voltant d'un 10% de la població es declara bilingüe, "a costa" dels castellanolingües.	
Els joves són els que han millorat més les seves competències.	Però aquests augments no es tradueixen en un increment de l'ús, tot i que tampoc disminueix.
En un context favorable els joves són els que utilitzen més el català.	Contràriament, són els que es passen més al castellà en contextos poc catalanitzats.
Han disminuït les diferències territorials.	Però encara són molt grans, i amb les noves migracions, encara poden augmentar-hi.
Les actituds cap a l'ús del català són majoritàriament positives.	Tanmateix, hi ha una important minoria de reticents.

De com evolucionen aquests diversos elements, en conjunt, dependrà el sentit que prengui la tendència general. Una situació massa complexa, doncs, com per aventurar-ne el futur. L'únic que sembla clar és que entrem en una etapa diferent, una nova etapa en la qual caldrà filar més prim que abans a l'hora de fer avançar la nostra llengua.

B. Propostes

“Seria suïcida per a la continuïtat de la comunitat lingüística catalana ignorar els comportaments lingüístics no formals tot esperant que les intervencions en política lingüística ja assegurin el futur i garanteixen l'estabilitat dels usos del català. Essent necessàries absolutament, les intervencions polítiques en els comportaments socials sovint no són suficients ni tenen sempre l'èxit assegurats. Al costat del desenvolupament i l'aplicació de la nova Llei de política lingüística a Catalunya, que haurà d'estendre l'ús del català en les comunicacions de les organitzacions oficials i no oficials, cal prestar una atenció important a la dinàmica de la comunicació entre els individus, on cap llei ni cap actuació constrictiva dels poders públics no pot aconseguir una influència directa ni automàtica”⁵¹

Albert Bastardas

Tot sembla indicar, doncs, que hem arribat al final d'un cicle. Un cicle que s'iniciava a meitats dels setanta, en desaparèixer el franquisme i provar de recuperar la nostra llengua. Hem reintroduït les institucions catalanes i s'ha instaurat una política lingüística més favorable cap al català. Tot i això, i malgrat els avenços, el perill que el català vagi a menys encara és present. Els equilibris aconseguits, com hem vist anteriorment, encara són molt precaris. És per aquest motiu que hem volgut anomenar aquest treball **“entre l'esperança i el neguit”**.

Esperança, perquè hem aconseguit anar cap endavant en condicions molt adverses: persecució idiomàtica, falta de presència pública del català, grans migracions foranes... Però, neguit, perquè encara no ho tenim tot guanyat. És cert que, a curt termini, el català no es perdrà, que en tenim assegurat el futur més recent, però el que volem aconseguir és no anar enrere, i no estar, com aquell qui diu, pràcticament tota la vida amb l'ai al cor. Maldar per augmentar substancialment, per exemple, aquest aprovat just d'ús del català. Només un avenç decidit cap al notable ens podria donar una certa tranquil·litat d'esperit. Però això no es pot fer en quatre dies. És una tasca d'anys, de lustres, de dècades.

Ara fa aproximadament vint-i-cinc anys, com hem dit, que vam iniciar una etapa nova, en bona part presidida per les rendes dels afanys que vam semblar durant la nit fosca de la dictadura. Ara, però, aquestes rendes es van exhaurint. Per a les noves generacions, això del franquisme, ja és aigua passada. Ells han viscut gairebé sempre amb el català com la llengua de l'administració i de l'escola. Com la llengua, en bona part, dels adults. Com els pots explicar que encara hem d'avançar més? Com els ho pots explicar, d'altra banda, si sembla que els adults,

⁵¹ BASTARDAS, ALBERT *Les relacions entre política lingüística i comportament lingüístic: apunts des dels casos del francès al Canadà a fora de Quebec*. Barcelona. Revista de Llengua i Dret, 31 (p. 199)

precisament, hagin arribat a un sostre? Com si estiguessin cansats, com si ja els estigués bé com està l'estatus actual del català.

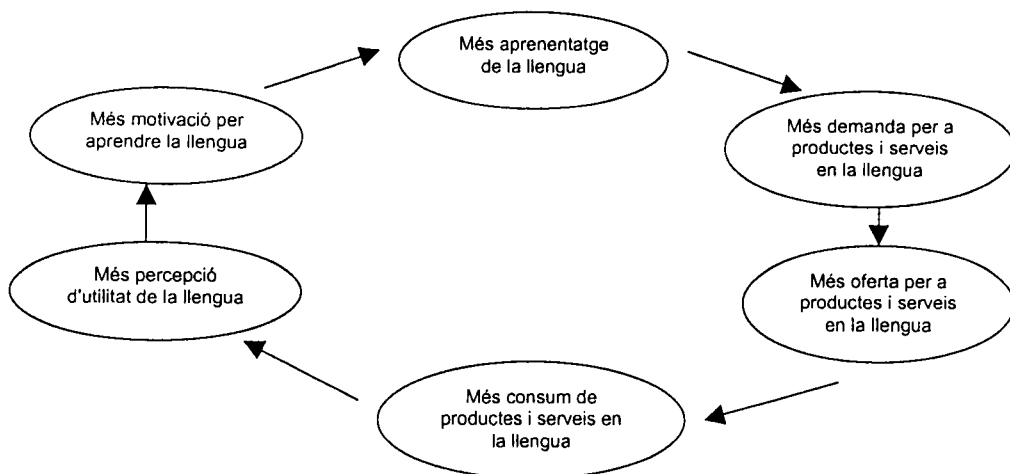
Contra aquest esllanguiment de les energies reivindicatives, cal dir ben clarament que ara no és el moment de defallir, que si ara fem figa, bona part del camí encetat pot anar-se'n en orris. I cal esbombar-ho, cridar-ho, si cal, perquè no sembla que en siguem conscients. Però qualsevol que n'entengui una mica, de processos tan complexos com els socials, sap perfectament que, en una situació tan equilibrada com la nostra, qualsevol petit canvi en el futur pot alterar-la, bé en un sentit, bé en un altre, com ja hem assenyalat en l'apartat anterior. D'aquí neixen, d'altra banda, les nostre potencialitats, però també els nostres entrebancs.

Per aquests motius, a l'hora de fer propostes, cal avançar per totes les vies, sense menystenir-ne cap: assegurar les que ja han estat explorades satisfactòriament, però aventurar-se també en terrenys ignots, encara que sembli arriscat o difícil. Somoure els prejudicis, no donar res per sabut, i tirar cap endavant.

És per això que hem encapçalat aquest apartat amb unes paraules d'Albert Bastardas, un dels sociolingüistes que més s'han esforçat a apel·lar a la necessitat d'optar pels canvis de llengua institucionals (de les institucions privades i públiques, de la Generalitat i els ajuntaments, però també dels bancs, les associacions, etc), però que, a hores d'ara, també veu clar que amb això no n'hi ha prou, i que la vitalitat d'una llengua es demostra principalment en el seu ús quotidià, a casa, al carrer, al banc, a la notaria, als jutjats, a la comissaria, al bar, a la botiga, a l'empresa.

Per seguir aquests viaranyis més diversificats ens ha semblat prou evocador apel·lar a l'esquema presentat darrerament per Miquel Strubell⁵². Vegem-lo al gràfic 108.

Gràfic 108. La roda de la llengua

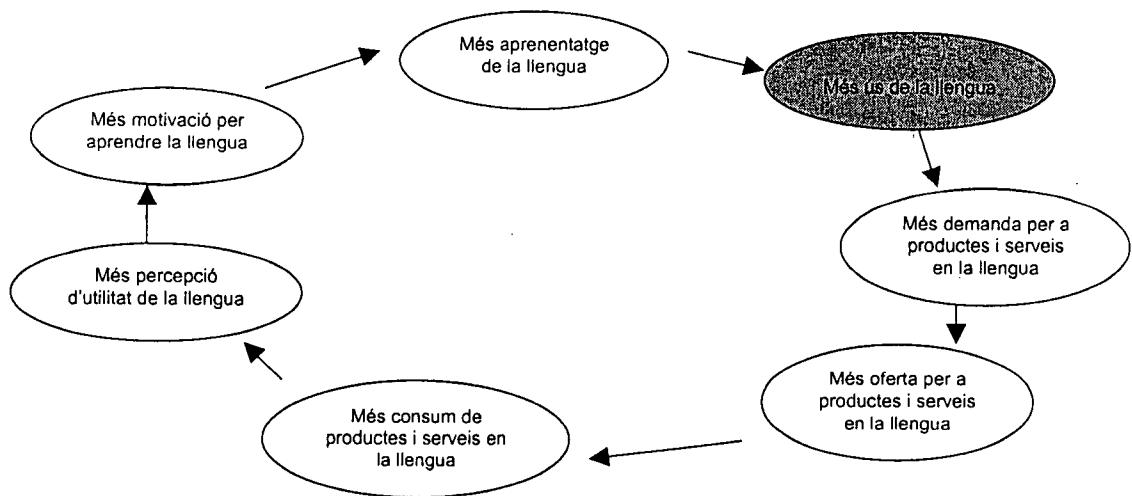

⁵² STRUBELL, MIQUEL *Societat i normalització lingüística* dintre de DD. AA. El català. Un debat a finals del segle XX. De la normalització a la normalitat. Vilassar de Mar. La Busca, 1999 (p. 20)

Segons Strubell, si aquesta roda comença a rutllar en algun dels seus punts, i un element alimenta a l'altre, no parará de fer-ho. Només caldria estudiar-ne els impediments, i mirar d'eliminar-los o d'apaivagar-los.

Sembla un esquema prou raonable. Tot i que, per nosaltres, caldria fer-hi una esmena. ¿Tenim garantit que a mesura que es produeix un major aprenentatge de la llengua, s'hi produirà una demanda més gran? Sí, certament, **però només si la llengua, quan es coneix més, s'usa més**. I si s'usa més, hi haurà més demanda, sense cap mena de dubte. Per fer més clar aquest afegit, l'hem introduït dintre de la roda, precisament entre l'esglaó de l'aprenentatge i el de la demanda.

Gràfic 109. La roda de la llengua (bis)

Què ens passa, aquí, a casa nostra, amb el català? Per on falla més? Per on s'introdueix l'òxid a la maquinària, o l'àcid làctic als músculs dels ciclistes, que n'aturen el pedalar i n'augmenten el dolor? Precisament en aquest punt de la cadena. Ho hem vist més amunt. **L'increment de la competència lingüística dels catalans és ferma, sostinguda, ben repartida pel territori;** no tan ben distribuïda, això sí, entre les diverses generacions. **I tanmateix, l'ús interpersonal no creix. Tampoc no minva, certament. Però no s'incrementa.**

Aquest és, doncs, des del nostre punt de vista, el principal impediment que cal esberlar. La nostra proposta, per tant, sense oblidar-ne d'altres, s'orienta en aquest sentit.

B1. Més lleialtat lingüística. Més “exolingüisme” grupal?

Un dels principals problemes que hem remarcat anteriorment és el manteniment, a hores d'ara, de l'hàbit lingüístic d'adaptació al castellà, en converses bilingües, per part dels catalanolingüess.

La nostra tesi és que aquest comportament (juntament amb un cert “endolingüisme” grupal, no verbalitzat, però ben real) era, potser, una estratègia relativament racional en les condicions dels anys setanta, però que ara no ho és, ni pels catalanolingüess, ni pels no catalanolingüess que s'adapten al català, en condicions favorables (que són molts, per cert)⁵³. I per defensar-la, aquesta tesi, ens servirem d'un exemple, una mica elemental, això sí, fonamentat en la teoria de jocs⁵⁴.

Els jugadors seran dos. Un de llengua L1 (el català) i un altre de llengua L2 (el castellà).

Comencem pel primer cas. Som als anys setanta. El jugador L1 coneix la llengua L1, òbviament, però també la L2, mentre que l'L2 només té una lleugera noció de l'L1: l'entén, i no totalment, i no la parla.

D'acord amb aquesta tècnica, el primer que cal elaborar és una taula que indiqui clarament quin és el valor que tenen les diferents situacions que es poden produir per a cadascun dels jugadors, d'acord, evidentment, amb les seves preferències estratègiques.

Les preferències seran les següents:

1. Un jugador sempre preferirà la situació on la seva llengua estigui més representada. Així, un L1 sempre triarà preferentment una seqüència L1 / L1 que no una L1 / L2 o a l'inrevés.
2. Un jugador sempre preferirà que hi hagi conversa, encara que la seva llengua no hi tingui una presència prioritària, a que no la hi hagi. Així, un L1 optarà per l'opció L2 / L2 més que no pas la L1 / (-).
3. Finalment, si durant el joc es produeix un empat, per desempatar sempre concedirem més valor a les situacions on es parli la mateixa llengua per part dels dos jugadors. Així, si en la fase resolutiva del joc queden amb el mateix valor un L1 / L2, i un L1 / L1 o bé un L2 / L2, sempre tindran un lleuger avantatge els segons.

⁵³ Òbviament, no és cap novetat apostar per aquest canvi de normes d'ús, però sí que pensem que hem introduït algunes novetats pel que fa a l'articulació de la proposta, la realitat empírica sobre la qual es fonamenta, i la seva presentació formal. Per poder resseguir-ne la discussió al món de la sociolingüística catalana, veure VALLVERDÚ, FRANCESC *La qüestió del bilingüisme passiu* dintre “Velles i noves qüestions sociolingüístiques”. Barcelona: Edicions 62, 1998.

⁵⁴ Ens hem inspirat en alguns dels models més simples del llibre de COLOMER, JOSEP MARIA *La utilitat del bilingüisme. Una proposta de pluralisme lingüístic a Catalunya, Espanya i Europa*. Barcelona. Edicions 62, 1996.

Com es pot apreciar, són estratègies que combinen dos valors: la comunicació, d'una banda, i l'ús prioritari de la seva llengua, de l'altra. Potser no són dues tries molt encertades per als militants a favor del català, però segurament responen al que la majoria de la gent fa en la vida quotidiana, que és del que es tracta.

Potser l'opció més discutible és la tercera. Però, almenys fins ara, aquest principi de convergència lingüística sembla que té molta força. Independentment de quina sigui la llengua cap a la que es convergeix, valgui l'aclariment.

D'acord amb aquestes estratègies, la taula indica quines són les preferències dels dos jugadors. Cal tenir en compte que, en aquest cas, a conseqüència de les limitacions lingüístiques de l'L2, no tenim en compte les diferències de torn (qui comença la conversa, i qui contesta). Així L2 / (-) és el mateix que (-) / L2, i n'hem eliminada una.

Taula 11 . Estratègia del jugador L2

<i>Llengua de l'L2</i>	<i>Llengua de l'L1</i>	<i>Valor</i>
L2	L2	4
L2	L1	3
L2	(-)	2
(-)	L1	1
(-)	(-)	0

L'estratègia s'explica perfectament amb les normes exposades anteriorment. Òbviament, l'L2 només pot triar entre parlar L2 o no parlar. Vegem l'altre cas, el de l'L1.

Taula 12. Estratègia del jugador L1

<i>Llengua de l'L1</i>	<i>Llengua de l'L2</i>	<i>Valor</i>
L1	L1	4
L1	L2	3
L2	L2	2
L1	(-)	1
L2	(-)	0
(-)	(-)	- 1

També aquí l'estratègia s'explica per les normes exposades. El jugador L1 té més opcions lingüístiques i, per aquest motiu, ens en resulta una possibilitat més, que hem resolt assignant-li un -1 a l'opció pitjor, la de no-comunicació.

Plantegem ara el joc.

Joc 1. Convergència cap al castellà

	<u>L2</u>	<u>(-)</u>
<u>L1</u>	3 <u>3</u>	1 <u>1</u>
<u>L2</u>	2 <u>4</u>	0 <u>2</u>
<u>(-)</u>	0 <u>2</u>	-1 <u>0</u>

La matriu està construïda a partir de les ordenacions de preferència presentades a les taules corresponents. Cada casella indica un resultat col·lectiu que és produït per les decisions dels dos interlocutors. Així la casella superior esquerra representa una conversa on el castellanolingüe, que és el jugador marcat amb una ratlla, usa la seva llengua (de fet, l'única que pot usar), mentre que el catalanolingüe també usa la seva. El resultat són 6 punts, en sumar el valor màxim del primer (3 punts) amb el valor L1 / L2 del segon (3 punts). El resultat "estable" o d'equilibri de joc són aparentment les dues primeres caselles de l'angle esquerre,

precisament, ja que totes dues sumen 6 punts. Aplicant, però, la norma tercera, la més estable és, doncs, la L2 / L2. Precisament l'adaptació del catalanolingües a l'altra llengua, el castellà.

Vet aquí, però, que encara hi ha una altra solució: l'"endolingüisme" grupal. Si les interaccions es produïssin només entre membres del mateix grup etnolingüístic, el resultat seria òptim per a tothom. Per als catalanolingües totes les interaccions serien L1 / L1, i per als castellanolingües L2 / L2. Tots dos obtindrien 4 punts cadascun, i el total seria de 8 punts, dos més que el cas anterior.

Si ho mirem des d'un altre punt de vista, també obtenim el mateix resultat. Ens referim a la perspectiva de considerar com un valor l'ús del català. Les situacions que aconseguissin un índex d'ús del català més gran serien més aconsellables que les que en tinguessin un d'inferior.

L'any 1975 la relació entre catalanolingües i castellanolingües era, segons Strubell, d'un 47,8% (els de llengua L1) per un 52,2% (els de la L2). Fem-ne totes les combinacions possibles: L1/L1, L1/L2, L2/L1 i, finalment, L2/L2. Quants n'hi ha a cada grup? El següents: L1/L1 (2.285), L1/L2 i L2/L1 (4.990) i L2/L2 (2.725). La suma és 10.000, tal com ha de ser. Quin és l'ús del català d'aquestes converses? Ben magre. Si fem l'estratègia adaptativa, que és la més estable, tal com hem vist, només s'usaria el català en el primer cas, en un 22,85% de les converses.

Si, per contra, cadascú parlés només amb els membres del seu grup, el resultat seria que un 47,8% de les converses es desenvoluparien en català. I encara tindriem un ample marge per poder intervenir en converses "bilingües" (que, és clar, es desenvoluparien en castellà).

L'estratègia més probable, doncs, en aquest cas, si tenim en compte les dues variables, és: interaccionar poc amb l'altra comunitat lingüística, el mínim imprescindible, i en cas d'interaccions amb subjectes de llengua L2, adaptar-s'hi.

Però han passat més de vint-i-cinc anys i ja som en un altre període. Jugarem, doncs, un joc ben diferent.

Som, per tant, en el segon cas. Un cas hipotètic, però que ens pot servir per il·lustrar la situació de principis del segle XXI. Tant els L1 com els L2 saben parlar les dues llengües. Però els L2 tenen pocs contextos per practicar l'L1. Tot allò que n'afavoreixi el contacte serà també una estratègia guanyadora. Atès que tots dos saben parlar ambdues llengües, no té sentit plantejar la possibilitat de no comunicació.

Ara, doncs, les estratègies respectives seran les següents. En aquest cas considerem que l'ordre té importància i delimitem qui comença la conversa i qui la continua.

Taula 13. Estratègia del jugador L2

<i>L. d'inici de l'L2</i>	<i>L. de resposta L1</i>	<i>Valor</i>
L2	L2	3
L2	L1	2
L1	L1	1
L1	L2	0

Taula 14. Estratègia del jugador L1

<i>L. d'inici de l'L1</i>	<i>L. de resposta L2</i>	<i>Valor</i>
L1	L1	3
L2	L1	2
L1	L2	1
L2	L2	0

Com veiem, les dues estratègies són molt semblants i s'ajusten perfectament a les normes establertes anteriorment, excepte en un cas, l'ordre de la tercera i la quarta situació de l'L2. Segons la norma que cal primar aquelles situacions en les quals hi hagi una presència més gran de la llengua pròpia, L1 / L2 hauria de valer més que L1 / L1, però no hem d'oblidar que l'L2 fa un esforç per usar una llengua que no és la seva, i si inicia la conversa amb aquesta llengua, el que vol és continuar-hi de la mateixa manera, i no rebre una frustració com a resposta al seu esforç. És per aquest motiu que hem situat L1 / L1 per davant de l'última opció.

Ja podem jugar-hi, doncs.

Joc 2. Convergència cap al català

	<u>L2</u>	<u>L1</u>
<u>L1</u>	1 <u>2</u>	3 <u>1</u>
<u>L2</u>	0 <u>3</u>	2 <u>0</u>

En aquest cas, el resultat "estable" o d'equilibri és la casella superior dreta, ja que suma 4 punts, mentre que de les altres només dues en sumen 3, de punts. Així, doncs, ara el joc privilegia l'ús del català.

Mirem-ho ara des de l'altre punt de vista, el de l'ús del català.

A hores d'ara, la relació entre els uns i els altres és aproximadament de meitat i meitat, comptant els bilingües com no catalanolingüess, per fer el model més senzill.

Tanmateix, com que tothom pot parlar ambdós idiomes, hem de diferenciar les converses segons com les comencin. Postularem que tant els L1 com els L2 comencen les converses en la seva llengua pròpia.

Fem-ne totes les combinacions possibles: L1/L1, L1/L2, L2/L1 i, finalment, L2/L2. Quants n'hi ha a cada grup? El següents: L1/L1 (2.500), L1/L2 (2.500), L2/L1 (2.500) i L2/L2 (2.500). La suma és 10.000, tal com ha de ser.

Quin és l'ús del català en aquestes converses? El primer cas és molt clar: 2.500, el segon també, ja que L2 s'hi adaptarà, uns altres 2.500; però en el tercer cas, qui s'hi adaptarà, però aquest cop al castellà, serà l'L1 i no hi haurà ús del català, ni tampoc en l'L2 / L2. Així, doncs, el balanç és de 5 sobre 10, el mateix que s'obtidria de forma "endoglòtica", si cadascú parlés només amb els de la seva pròpia comunitat. L'únic avantatge és, això sí, l'augment de la cohesió social.

És obvi que per aconseguir, en aquesta situació *hipotètica*, un augment més potent de l'ús, cal que els catalanolingüess deixin enrera la seva norma d'adaptació al castellà en les converses bilingües i es converteixin al manteniment del català, sempre. Vegem-ho.

El balanç dels dos primers casos seria el mateix: 2.500 i 2.500, però en el tercer cas tindriem una conversa en dues llengües, meitat i meitat, 1.125, per al català.

El resultat total seria de 6,1 en un barem de 0 a 10. Potser paga la pena d'intentar-ho, no?

Tornem, però, a tocar de peus a terra. La situació actual no és aquesta, ja que només una part d'aquest 50% de no catalanolingüess sap parlar el català. Quants? Sembla que l'índex més realista és el de la llengua en què s'ha efectuat l'enquesta Fabà *et al.* Hi contestaren en català un 74% de les persones enquestades. Si hi descomptem els catalanolingüess, ens en queda un 24%. Així, doncs, la relació seria L2 (que no saben parlar en català): 26%; L2c (que saben parlar el català): 24%; i L1: 50%.

Ara les combinacions són més: L2/L2, L2/L2c, L2/L1, L2c/L2, L2c/L2c, L2c/L1, L1/L2, L1/L2c i L1/L1. I els resultats numèrics, els següents: L2/L2 (676), L2/L2c (624), L2/L1 (1.300), L2c/L2 (624), L2c/L2c (576), L2c/L1 (1.200), L1/L2 (1.300), L1/L2c (1.200) i L1/L1 (2.500). La suma també fa 10.000. Quin és l'ús del català?

En el primer supòsit, mantenint la norma d'adaptació al castellà en converses bilingües, l'ús del català seria escàs, ja que només comptabilitzaríem els casos L1/L2c (1.200) i L1/L1 (2.500), amb un índex total de 3,7 punts, força inferior que la dada "real", que és de 5 punts. Això indica ben clar que encara funciona la norma de primar els contactes amb el propi grup, la qual cosa en fa augmentar l'ús.

En el segon, recordem-ho, de manteniment del català, en totes les ocasions, l'ús seria més alt, de 5,6 punts. Res de l'altre món, d'altra banda. I això que hem considerat que tots els no catalanolingüess entenen el català, que evidentment no és cert, i cada cop ho serà menys, si atenem el fenomen de les noves migracions. Tot plegat la xifra, fins i tot en aquest cas, no s'allunyaria molt del 5 pelat.

Potser l'estratègia més vàlida seria, potser, la d'ampliar el grup, incloent-ne els L2c i mantenir la llengua sempre. Què passaria, aleshores? El grup representaria un 74% de la població i el seu ús del català es calcularia de la mateixa manera: L1/L1 (2.500), L1/L2c (1.200), L2c/L1 (600) i L2c/L2c (0). Total, un 58% sobre el total de possibles converses endogrups. Un 5,8, per tant, un avenç en qualsevol dels casos sobre la xifra actual.

En definitiva, tot sembla indicar que, en l'actual situació, el millor és, d'una banda, canviar la norma d'adaptació al castellà per la del manteniment del català (si més no amb els L2 que saben parlar català), i interaccionar com més millor amb aquest subgrup lingüístic, els que hem anomenat L2c.

B2. Altres propostes

Optar per aquest canvi de mentalitat no vol dir, òbviament, deixar de banda altres actuacions que cal mantenir i, fins i tot, desenvolupar. Vegem-ne algunes.

Aconseguir la bilingüització de la totalitat de la població

Importantíssim. Ja hem vist de quina manera l'existència d'un gruix important de parlants que no tinguin prou competència oral com per emprar-la en les seves converses representa un veritable obstacle per a l'avenç del català. Fins al punt que els catalanolingüess han de recórrer a estratègies aïllacionistes, que sempre fomenten la consolidació de dues comunitats poc travades.

Aconseguir aquesta fita és la millor manera d'impulsar la cohesió social al nostre país, un argument que cada cop s'ha d'utilitzar amb més força.

Treballar en aquesta direcció vol dir mantenir, i fins i tot millorar, la qualitat del nostre ensenyament i la del model actual de conjunció lingüística. Això vol dir, per exemple, pressupostos suficients per a l'escola pública (que és la majoritària a les àrees amb un percentatge més alt de no catalanoparlants) i un avenç significatiu de l'ús del català a secundària, i als anomenats "programes de garantia social" (escoles taller, etc.), on van a parar les persones que no volen continuar l'ensenyament reglat.

I la població que ja no es troba en edat escolar? Recordem que entre el 1986 i el 1991 no es va produir pràcticament cap guany en la competència oral d'aquestes franges d'edat, i que l'increment que s'obtingué en el següent lustre fou molt minso. Per aconseguir aquesta fita no es poden deixar de banda els cursos de català per a adults. Com tampoc pot continuar la dinàmica bastant generalitzada de l'alfabetització en llengua castellana en les escoles d'adults públiques, tant les que depenen de Benestar Social com les municipals.

Acollir la nova immigració amb la llengua pròpia del país

Tot i que molt de reguitzell, anteriorment hem fet referència al canvi produït en els darrers anys pel que fa al procés migratori. Després de la important onada dels anys seixanta i setanta, el procés es va interrompre o ralentitzar progressivament d'ençà del 1975. Però des de fa uns anys s'ha reiniciat, bé que amb una intensitat més moderada.

Els nouvinguts, però, ara ja no són del sud peninsular, sinó que provenen, els uns de l'Europa comunitària o dels països de l'Est europeu, i els altres de més cap al sud, de l'altra banda de la Mediterrània o fins i tot de l'Àfrica subsahariana, o de l'altra banda de l'Atlàntic, de l'Amèrica del Sud i Central. Persones amb altres llengües, amb altres cultures i religions, força allunyades de vegades de les nostres.

Es pot pensar que aquest multilingüisme podria facilitar que les noves migracions s'acostessin més fàcilment a la llengua del país i el català funcionés com una mena d'*interlingua* entre els diferents grups. Aquest és el cas de nacions que tenen una llengua pròpia que no pateix els riscos de la substitució lingüística. Tanmateix, aquí aquest paper el fa, en bona part, el castellà, la qual cosa no alimenta la seva necessitat de conèixer el català. Els lleugers descensos, com ja hem fet notar, de la comprensió del català a comarques tradicionalment molt catalanitzades com Osona, n'és un símptoma.

És urgent, doncs, acollir a aquestes persones amb la llengua d'aquí. Per tal d'apreciar la gran distància que ens separa encara, pel que fa a això, d'un país com el Quebec, una experiència en la qual sovint ens emmirallem, hem transcrit un paràgraf de l'article de Nicole Brodeur *Programes i mètodes per a l'ensenyament del francès als immigrants al Quebec*⁵⁶: "els serveis d'integració lingüística a temps complet s'ofereixen a qualsevol immigrant adult resident permanent que no parli francès. Segons el seu grau de coneixement de la llengua (...) l'immigrant rep 600 hores de formació, a raó de 20 hores per setmana durant 30 setmanes. (...) Els cursos els imparteixen 12 mesos a l'any professors del ministeri i són gratuïts". I no cal crear l'oceà, a Europa hi ha molts exemples d'estats amb formació lingüística obligatòria i immediata a càrrec de l'erari públic i en horari laboral...

Molt vinculat al punt anterior, hem d'intentar evitar la concentració territorial de les persones amb menys coneixements del català en unes úniques zones. I no ens referim, és clar, únicament a aquests nous processos migratoris. És que a llocs com Santa Coloma de Gramenet el 2001 l'ús del català era aproximadament d'un 15% de les converses, mentre que al conjunt de Catalunya, a l'any 2000, era, més o menys, d'un 50%. Una diferència de 35 punts!

Però és que, sovint, aquests territoris són també alguns dels que presenten més déficits infraestructurals i socials. Mireu Montcada i Reixac, traspassada a tort i a dret per les vies del tren i una intrincada xarxa d'autopistes i carreteres que la clivellen. O l'Hospitalet, plena de cicatrius viàries, de moment.

Sovint, per tant, la millor política lingüística és una bona política social.

Renovar els arguments que justifiquen un increment de l'ús del català

Som, ja ho hem dit, en les inicis d'una nova època. Que, com tots els períodes de canvi, enllacen, òbviament, amb el passat i en mantenen algunes de les seves característiques. Un moment de transició, doncs. I en aquests moments s'ha de

⁵⁶ Dintre de DD. AA. *Catalunya-Quebec. Legislació i polítiques lingüístiques*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, 2000 (p. 167)

saber combinar el manteniment d'aquells arguments que encara tenen, i tindran, potser, molta força, amb les noves idees que exigeix la nova situació.

Bona part de les nostres idees-força provenen de les acaballes de la dictadura i l'inici de la transició. El català com un signe de progrés i modernitat, vinculat a l'avançada Europa com una manera de desvincular-se de la casposa "Espanya" de Franco. El símbol d'una comunitat d'interessos entre autòctons i nousvinguts (una comunitat de vegades més epidèrmica que profunda, almenys pel que fa a l'increment de l'ús del català). Una llengua, en fi, contra la qual *feia lleig* dir-hi alguna cosa.

Tot plegat, d'això alguna cosa en queda, encara. Només cal empassar-se estoicament una entrega completa de *Noche de Fiesta* per adonar-se'n. Però cal ser conscients que, només amb això, no ens en sortirem.

Entre altres coses, perquè no hem d'adreçar-nos només als que ja estan convençuts. Per contra, hem de convèncer a una ampla majoria de no catalanolingüess que, també a ells, els interessa que el català avanci.

Per fer-ho, potser ens hem de replantejar alguns dels objectius que sempre hem donat per bons. El castellà, per exemple, és una llengua (amb tot el dret) molt arrelada, emocionalment i íntimament, en una part molt important de la població de Catalunya. I hem de guanyar-ne la majoria per a un ús del català a molts àmbits on ara no és present. Però no els podem demanar, com va passar amb els catalanolingüess durant els anys foscos, ni molt menys exigir, que l'oblidin, o que deixin d'usar-lo, amb els familiars que sempre l'han emprat, per exemple. Que el parlin, si el saben parlar, amb els seus fills, però no cal que deixin de fer-ho amb els seus pares. En fi, els objectius plantejats en el Pla general de normalització lingüística per la Generalitat semblen força assenyats: el català com a llengua socialment prioritària, però sempre respectant l'opció dels ciutadans i les ciutadanes d'usar, quan actuen com a tals, la llengua que desitgin. Es pot, i s'ha d'exigir, als funcionaris, als treballadors d'un servei públic, que tinguin competència oral i escrita en la llengua del país (entre altres coses per poder respectar el dret dels autòctons a *viure en català*), però no se'ls pot exigir que parlin d'una o altra manera en les seves relacions privades.

Convèncer, en fi, en lloc de vèncer.

B3. Cloenda

Hem arribat, encara que no ho sembli, al final del nostre viatge. És el moment, doncs, d'afrontar perspectives concretes de futur. Si d'aquí a quinze, vint o vint-i-cinc anys intentéssim fer un balanç com el que hem provat de fer ara, què ens agradaria trobar-nos. Un índex d'ús del català, realista, possibilista, potser, però, en qualsevol dels casos, no un cinc pelat, com ara.

Aquesta: un 6,5 (bé, un 6,462, per ser més exactes). Una xifra que ja s'apropa més al notable que a l'aprobat.

I per assolir aquest valor, què hauríem de tenir? Doncs això:

Que tothom entengués el català.

Que un 90 per cent el sabés parlar.

Que almenys el 55 per cent el considerés com la seva llengua.

Que els catalanolingüess la mantinguessin sempre⁵⁷.

Que tothom parlés amb tothom.

Vés per on que, en arribar a la fi del periple, hem aconseguit alguna cosa que semblava ben difícil: emprendre un camí decidit cap a índexs més alts de català, i no haver de recloure'ns en una dinàmica "endoglòtica", si ens permeteu altre cop l'exabrupte.

Tot un èxit, doncs.

PS. La comprovació de l'últim exercici numèric, us la deixem a vosaltres...

⁵⁷ Aquesta reivindicació de la norma del manteniment de la pròpia llengua, fins i tot amb parlants que no el saben parlar, però l'entenen, plaurà especialment en Francesc Vallverdú, un dels sociolingüistes que més ha defensat a casa nostra el "bilingüisme passiu". És important, però, recordar la importància que pràcticament tothom entengui el català, per no trobar-se amb situacions del tipus "como dice, es que no lo entiendo", que retrauen inevitablement l'extensió de la nova "norma". Des d'aquest punt de vista, encara és més necessari remarcar la importància de l'acolliment dels "nouvinguts" en la llengua d'aquí, el català.

Annexos

Annex 1

Resultats de les enquestes Fabà *et al.* 2000 i 2001

A. Identitat lingüística

P. 1 Quina considera que és la seva llengua?⁵⁸

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	51,4%	60,3%	38,9%	22,1%
Castellà	37,3%	27,2%	51,2%	63,8%
Ambdues	8,1%	12,2%	9,6%	12,7%
Altres	3,0%	0,3%	0,3%	1,3%
NS/NC	0,2%	-	-	-
	N: 1002	N: 607	N: 625	N:606

P. 2 Quina és la llengua de la seva parella?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	50,6%	63,8%	36,5%	22,3%
Castellà	41,8%	30 %	55,9%	67,5%
Ambdues	3,7%	4,9%	6,2%	8,2%
Altres	3,7%	1,3%	1,2%	2,0%
no té parella	163 indiv.	74 indiv.	126 indiv.	151 indiv.
NS/NC	0,2%	-	0,2%	-
	N: 839	N: 533	N: 499	N:455

B. Competència lingüística

P. 3.1 Vostè entén el català?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
sí	96,1%	99,7%	95,5%	93,4%
no	3,8%	0,3%	4,3%	5,8%
NS/NC	0,1%	-	0,2%	0,5%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 3.2 Vostè el sap parlar?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
sí	81,3%	88,3%	73,8%	68,0%
no	18,6%	11,7%	25,9%	31,3%
NS/NC	0,1%	-	0,3%	0,7%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

⁵⁸ En general, a tota l'enquesta no es van llegir les opcions de resposta, excepte en els casos indicats explícitament.

C. Llengua familiar

P. 4.1 Quina llengua parla/parlava habitualment amb el pare

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Castellà	50,5%	39,6%	61,1%	75,0%
Català	43,1%	57,9%	33,3%	22,1%
Ambdues	0,8%	1,8%	2,1%	1,3%
Altres	5,5%	0,7%	1,8%	1,6%
NS/NC	0,1%	-	1,8%	-
	N: 1002	N: 607	N: 625	N:552 ⁵⁹

P. 4.2 Quina llengua parla/parlava habitualment amb la mare

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Castellà	50,7%	40,5%	62,2%	76,0%
Català	44,4%	57,4%	33,1%	20,5%
Ambdues	0,9%	1,4%	1,9%	1,8%
Altres	3,9%	0,7%	1,8%	1,7%
NS/NC	0,1%	-	0,9%	-
	N: 1002	N: 607	N: 625	N:552

P. 4.3 Quina llengua parla/parlava habitualment amb els germans

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Castellà	49,0%	36,4%	60,0%	71,2%
Català	44,3%	60,0%	33,6%	19,9%
Ambdues	3,9%	3,0%	3,7%	5,5%
Altres	2,8%	0,6%	1,0%	1,9%
no en té	72 indiv.	8 indiv.	32 indiv.	39 indiv.
NS/NC	0,0%	-	1,7%	1,5%
	N: 930	N: 599	N: 593	N:567

P. 4.4 Quina llengua parla/parlava habitualment amb la parella

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Castellà	47,1%	32,3%	58,2%	72,2%
Català	45,5%	64,8%	36,3%	19,5%
Ambdues	4,1%	2,5%	4,1%	4,4%
Altres	3,0%	0,3%	0,6%	1,8%
no en té	155 indiv	67 indiv.	118 indiv	156 indiv
NS/NC	0,3%	0,1%	0,8%	2,1%
	N: 847	N: 540	N: 507	N:450

⁵⁹ En aquesta pregunta i la següent, un dels enquestadors la va interpretar malament i no hi ha les respostes en el cas que els progenitors ja haguessin mort en el moment de fer l'entrevista.

P. 4.5 Quina llengua parla/parlava habitualment amb els fills

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	51,1%	66,8%	41,5%	25,9%
Castellà	36,3%	28,9%	43,8%	59,5%
Ambdues	9,3%	3,6%	8,5%	11,6%
Altres	2,9%	0,4%	0,2%	1,3%
no en té	354 indiv.	165 indiv.	223 indiv.	236 indiv.
NS/NC	0,4%	0,3%	1,5%	1,7%
	N: 648	N: 442	N: 402	N:370

D. Ús subjectiu**P. 5 En l'actualitat, vostè parla en català... (Es van llegir les opcions de resposta)**

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Molt	45,7%	62,7%	36,2%	25,2%
Bastant	23,4%	17,4%	22,4%	22,2%
Poc	18,2%	10,4%	21,8%	27,0%
Mai	12,6%	9,5%	19,4%	25,0%
NS/NC	0,1%	-	0,3%	0,5%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N:606

P. 6 Si vostè no parla habitualment en català, per què és?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
En el seu àmbit quasi ningú el parla	39,6%	17,5%	41,6%	47,3%
No en sap	21,1%	37,1%	21,4%	23,3%
Té por de fer-ho malament	23,4%	27,8%	21,0%	16,9%
Altres respostes	6,4%	-	9,3%	0,7%
El castellà l'entén tothom	4,9%	14,4%	2,7%	9,8%
Li molesta	1,9%	-	1,6%	0,7%
Quan ho fa, li contesten en castellà	1,0%	3,1%	1,2%	1,4%
NS/NC	1,7%	-	1,2%	-
	N: 308	N: 97	N: 257	N:296

E. Catalanolingües i no catalanolingües**P. 7 Si s'adreça a algú en català i aquesta persona li respon en castellà, generalment què fa? (Pregunta formulada únicament als catalanolingües)**

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Continua la conversa en castellà	69,8%	61,3%	64,2%	84,7%
Segueix parlant en català	22,8%	36,8%	29,4%	10,6%
Altres respostes	5,9%	1,7%	5,4%	4,7%
NS/NC	1,5%	0,2%	1,0%	-
	N: 596	N: 408	N: 303	N:170

P. 8 Si s'adreça a algú en català i aquesta persona li respon en castellà, vostè pensa que...
(Pregunta formulada únicament als catalanolingües) (Es van llegir les opcions de resposta)

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
És normal que cadascú parli la seva llengua	58,9%	63,4%	50,3%	63,7%
Aquesta persona no té interès a aprendre català	30,0%	32,7%	33,6%	30,4%
Altres respostes	7,4%	2%	11,7%	2,4%
NS/NC	3,7%	2%	4,4%	3,6%
	N: 596	N: 408	N: 303	N:170

P. 9 Si s'adreça a algú en castellà i aquesta persona li respon en català, generalment què fa?...

(Pregunta formulada únicament als no catalanolingües)

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Continua la conversa en català	52,0%	52,4%	50,3%	31,3%
Continua en castellà	35,4%	41%	33,6%	51,9%
Demana si li poden parlar en castellà	6,0%	6,6%	-	11,7%
Altres respostes	3,9%	-	11,7%	2,3%
Interromp la conversa	0,4%	-	4,4%	2,0%
NS/NC	2,5%	-	-	0,9%
	N: 485	N: 166	N: 371	N: 351

P. 10 Si s'adreça a algú en castellà i aquesta persona li respon en català, vostè pensa que...

(Pregunta formulada únicament als no catalanolingües) (Es van llegir les opcions de resposta)

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
És un fet normal i no li dóna més importància	75,3%	98,2%	73,3%	84,3%
Aquesta persona demostra mala educació	14,8%	1,2%	17,3%	9,1%
L'ajuden a aprendre català	4,5%	0,6%	3,8%	3,4%
Altres respostes	3,3%	-	4,9%	2,0%
NS/NC	2,1%	-	0,8%	1,1%
	N: 485	N: 166	N: 371	N: 351

F. Ús del català

P. 11.1 Quina llengua utilitza majoritàriament quan ha de demanar informació a una persona desconeguda

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	51,7%	67,3%	42,9%	21,0%
Castellà	40,2%	27,7%	51,0%	71,5%
Tant castellà com català	7,8%	5,0%	5,9%	7,3%
Altres	0,2%	-	-	-
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	0,1%	-	0,2%	0,2%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 11. 2 Quina llengua utilitza majoritàriament quan parla amb els seus veïns

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	46,1%	66,7%	35,2%	14,9%
Castellà	37,7%	27,8%	53,8%	62,9%
Tant castellà com català	15,6%	5,5%	10,0%	22,2%
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	0,6%	-	1,0%	-
	N: 1002	N: 601	N: 625	N: 606

P. 11.3 Quina llengua utilitza majoritàriament quan va a comprar

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	52,9%	66,2%	40,3%	18,0%
Castellà	33,8%	27,3%	46,4%	60,8%
Tant castellà com català	12,3%	6,5%	11,8%	21,2%
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	1,0%	-	1,4%	-
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 11. 4 Quina llengua utilitza majoritàriament amb els amics

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	44,3%	65,8%	33,8%	16,4%
Castellà	35,0%	27,8%	48,2%	56,3%
Tant castellà com català	19,65	6,3%	16,6%	27,4%
Altres	0,4%	-	-	-
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	0,7%	-	1,5%	-
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 11.5 Quina llengua utilitza majoritàriament amb el cambrer d'un bar

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	48,7%	65,3%	37,0%	18,7%
Castellà	38,1%	26,7%	48,2%	61,8%
Tant castellà com català	11,8%	8,0%	12,6%	14,9%
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	1,4%	-	2,1%	4,7%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 11.6 Quina llengua utilitza majoritàriament a la feina

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	50,4%	64,0%	39,0%	15,1%
Castellà	30,0%	13,9%	39,1%	45,1%
Tant castellà com català	18,1%	21,8%	19,5%	36,3%
Altres	0,8%	0,3%	-	0,3%
No pertinent	255 indiv	142 indiv.	163 indiv	262 indiv
NS/NC	0,7%	-	2,4%	3,2%
	N: 747	N: 465	N: 462	N: 344

P. 11.8 Quina llengua utilitza majoritàriament quan parla amb un policia municipal

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	50,8%	67,0%	41,0%	20,9%
Castellà	42,9%	27,7%	51,0%	67,2%
Tant castellà com català	5,5%	5,3%	4,0%	9,8%
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	0,8%	-	4,0%	2,1%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 11.9 Quina llengua utilitza majoritàriament quan escriu una nota

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Castellà	53,8%	29,0%	58,2%	73,9%
Català	36,7%	65,3%	31,8%	16,6%
Tant castellà com català	7,6%	5,0%	7,5%	8,4%
Altres	1,0%	-	-	0,2%
No pertinent	-	-	-	-
NS/NC	0,9%	-	2,4%	1,0%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 12 En quina llengua veu majoritàriament la televisió

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
En català	36,1%	29,5%	23,7%	11,6%
Tant en català com en castellà	36,1%	53,9%	50,7%	69,7%
En castellà	25,6%	15,9%	24,6%	18,1%
Altres	1,1%	0,3%	0,6%	0,3%
NS/NC	1,0%	0,3%	0,4%	0,3%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 14 Quina llengua prefereix, principalment, per a l'escola dels seus fills?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	60,7%	74,6%	64,3%	47,3%
Ambdues: castellà i català	17,8%	13,8%	13,6%	27%
Indiferent	8,8%	2,5%	9,9%	14,4%
Castellà	8,0%	3,7%	7,5%	6,3%
Altres respostes	4,1%	4,5	4,0%	0,8%
NS/NC	0,6%	0,9%	0,6%	4,1%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 15 Recordi l'última conversa que hagi tingut amb algú que no sigui família seva. En quina llengua ha parlat?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
En català	49,5%	70,5%	41,3%	32,3%
En castellà	46,9%	29,5%	55,2%	66,0%
Altres	2,2%	-	1,1%	0,7%
No ho recorda	1,4%	-	2,4%	1,0%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 16 En quina llengua ha parlat l'altra persona?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
En català	50,1%	70,4%	41,3%	34,1%
En castellà	45,8%	29,4%	54,1%	64,2%
Altres	2,3%	-	1,1%	0,7%
No ho recorda	1,8%	0,2%	2,6%	1,0%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

G. Actituds lingüístiques**P. 17.1 Està d'acord que si se sap català és més fàcil trobar feina?**

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Hi està d'acord	77,1%	73,1%	83,7%	85,1%
No hi està d'acord	16,9%	16,9%	11,4%	6,9%
NS/NC	6,0%	10%	5,0%	8,0%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.2 Està d'acord que hi ha d'haver un % obligatori de català al cinema, a la ràdio, etc.

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Hi està d'acord	64,9%	63,1%	66,4%	58%
No hi està d'acord	28,1%	23,1%	25,4%	18,6%
NS/NC	7,0%	13,8%	8,2%	23,4%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.3 Està d'acord que s'ha d'exigir el català per poder treballar de cara al públic?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Hi està d'acord	67,1%	71,1%	67,8%	74,0%
No hi està d'acord	30,3%	27,3%	29,6%	18,5%
NS/NC	2,6%	1,6%	2,6%	7,5%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.4 Està d'acord que hi ha massa català a l'ensenyament

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
No hi està d'acord	71,0%	59,8%	74,4%	62,4%
Hi està d'acord	19,1%	29,6%	17,6%	14,7%
NS/NC	9,9%	10,6%	8,0%	22,9%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.5 Està d'acord que a Catalunya els castellanoparlants estan discriminats per la seva llengua

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
No hi està d'acord	78,2%	88,9%	80,3%	87,8%
Hi està d'acord	19,2%	10,1%	16,6%	8,4%
NS/NC	2,6%	1,0%	3,0%	3,9%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.6 Està d'acord que a Catalunya tothom hauria de saber parlar el català

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Hi està d'acord	71,2%	69,7%	73,6%	71,5%
No hi està d'acord	27,2%	28,6%	24,2%	18,5%
NS/NC	1,6%	1,7%	2,2%	9,9%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

P. 17.7 Està d'acord o no que en un futur el català ha de ser la llengua predominant de Catalunya

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Hi està d'acord	66,4%	57,3%	57,8%	55,2%
No hi està d'acord	26,2%	32,1%	34,2%	19,8%
NS/NC	7,4%	10,7%	8,0%	25,0%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

H. Llengua de l'entrevista**P. 18 Llengua en què s'ha fet l'entrevista**

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
Català	72,3%	71,6%	54,2%	35,9%
Castellà	21,7%	27,9%	42,7%	53,6%
Català/castellà	6,0%	0,5%	3,1%	10,4%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

G. Nats a Catalunya⁶⁰

P. 19 Vostè on va néixer?

	Catalunya	Manresa	Sabadell	L'Hospitalet
A Catalunya	70,2%	75,7%	64,2%	54,9%
	N: 1002	N: 607	N: 625	N: 606

⁶⁰ De totes les variables sociodemogràfiques, només transcrivim els resultats dels nats a Catalunya, ja que aquesta dada és la que s'utilitza per calcular el límit de representativitat d'en Torres, tal com assenyàvem a la introducció.

Annex 2

Fitxes tècniques de les enquestes

Fitxa 1

Nom de l'enquesta	CIS 1978
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 18 anys
Mostra	2500 individus
Tipus de mostratge	Aleatori
Mètode d'enquesta	Entrevista per rutes aleatòries
proves pilot	
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 2,05

Fitxa 2

Nom de l'enquesta	CIS 1993
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 18 anys
Mostra	1007 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista per rutes aleatòries
proves pilot	
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	a Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 3,15

Fitxa 3

Nom de l'enquesta	DYM 1997
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 15 anys
Mostra	3 323 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 1,73

Fitxa 4

Nom de l'enquesta	CIS 1998
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 18 anys
Mostra	1006 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista per rutes aleatòries
proves pilot	
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de $\pm 3,15$

Fitxa 5

Nom de l'enquesta	DYM 1999
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 15 anys
Mostra	4 412 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	a Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 1,6

Fitxa 6

Nom de l'enquesta	Fabà et al. Catalunya 2000
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 15 anys
Mostra	1 002 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	a Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 3,15

Fitxa 7

Nom de l'enquesta	Fabà <i>et al.</i> Sabadell 2000
Marc de sondeig	Habitants de Sabadell a partir de 15 anys
Mostra	625 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 4

Fitxa 8

Nom de l'enquesta	Fabà et al. L'Hospitalet de Llobregat 2001
Marc de sondeig	Habitants de L'Hospitalet de Llobregat a partir de 15 anys
Mostra	606 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 4

Fitxa 9

Nom de l'enquesta	Fabà <i>et al.</i> Manresa 2001
Marc de sondeig	Habitants de Manresa a partir de 15 anys
Mostra	607 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista telefònica
proves pilot	50
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 4

Fitxa 10

Nom de l'enquesta	CIS 2001
Marc de sondeig	Habitants de Catalunya a partir de 18 anys
Mostra	1006 individus
Tipus de mostratge	Aleatori amb quotes de sexe, edat i territori
Mètode d'enquesta	Entrevista per rutes aleatòries
proves pilot	
Nivell de confiança	95,5 %
Errors màxims per a dades globals	Per a dades globals, en el supòsit de màxima indeterminació l'error és de ± 3,15

Annex 3. Índex de taules i jocs

Taules

Capítol primer

- 1 Evolució de la població de dret a Catalunya, País Valencià i Illes. 1975-1991. En milers d'habitants.
- 2 Habilitat de saber parlar català. Comparació entre diferents territoris de parla catalana. 1986. Percentatges.....
- 3 Coneixements i usos lingüístics. 1986 i 1993. Percentatges

Capítol segon

- 4 Reculls censals fets a Catalunya des del 1975.....
- 5 Índex de catalanització lingüística (de 0 a 600) d'algunes ciutats de més de 25.000 habitants de la província de Barcelona. 1975.....

Capítol tercer

- 6 Tipus de preguntes en diferents enquestes
- 7 Nombre de germans de la població catalanoparlant i castellanoparlant a Catalunya. 1997

Capítol quart

- 8 Segmentació AID enquesta DYM 1997
- 9 Segmentació AID enquesta Fabà *et al.* 2000

Capítol cinquè

- 10 Resum sobre els pros i els contres. 1975-2000.....
- 11 Estratègia del jugador L2 en el Joc 1.....
- 12 Estratègia del jugador L1 en el joc 1.....
- 13 Estratègia del jugador L2 en el Joc 2.....
- 14 Estratègia del jugador L1 en el Joc 2.....

Jocs

- 1 Convergència cap al castellà.....
- 2 Convergència cap al català.....

Annex 4. Índex de gràfics

Capítol primer

- 1 Distribució de les poblacions de cada comunitat segons el lloc de naixement. 1993. Percentatges.....
- 2 Coneixement de català a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1991. Percentatges
- 3 Coneixements de català a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1986. Percentatges.
- 4 Llengua principal a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1993. Percentatges
- 5 Llengua familiar a Catalunya. 1993 Percentatges.....
- 6 Llengua familiar al País Valencià. 1993. Percentatges
- 7 Llengua familiar a les Illes Balears. 1993. Percentatges.....
- 8 Llengua d'ús en diferents situacions a Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1993. Percentatges
- 9 Ús del català a casa. Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1978, 1993 i 1998. Percentatges.....
- 10 Ús del català quan va a comprar. Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1978, 1993 i 1998. Percentatges.....
- 11 Ús del català quan s'escriuen notes per a ús personal. Catalunya, Illes Balears i País Valencià. 1978, 1993 i 1998. Percentatges.....
- 12 Llengua en què prefereix que l'Administració l'atengui. Catalunya, Illes Balears i País Valencià . 1993. Percentatges.....
- 13 Llengua preferida per a l'ensenyament obligatori. Catalunya, Illes Balears i País Valencià . 1993. Percentatges.....

Capítol segon

- 14 Distribució d'immigrants segons l'any d'arribada. Província de Barcelona (sense la capital).....
- 15 Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona. 1975. Percentatges.....
- 16 Coneixement i ús de la llengua catalana de la població immigrada a la província de Barcelona (sense la capital). 1975. Percentatges
- 17 Coneixement i ús de la llengua catalana per part dels immigrants, per època d'arribada. 1975. Percentatges.....

- 18 Ús i coneixement del català a dues comarques de Barcelona. 1975. Percentatges.....
- 19 Evolució del nombre d'habitants a Santa Coloma de Gramenet.....
- 20 Coneixements i ús del català a Santa Coloma de Gramenet. 1975. Percentatges.....
- 21 Coneixements i ús de la llengua catalana per edats. Província de Barcelona (sense la capital). 1975. Percentatges.....
- 22 Coneixements i ús del català segons professions a Osona. 1975. Percentatges.....
- 23 Coneixements i ús del català segons professions al Baix Llobregat. 1975. Percentatges.....
- 24 Evolució dels coneixements de llengua catalana. 1981-1996. Percentatges.....
- 25 Evolució dels coneixements de llengua catalana a Osona. 1975-1996. Percentatges.....
- 26 Evolució dels coneixements de llengua catalana al Baix Llobregat. 1975-1996. Percentatges.....
- 27 Coneixement del català per edats. 1996. Percentatges.....
- 28 Moment d'adquisició de l'habilitat de saber parlar per edats: 1986-1996. Percentatges.....
- 29 Relació entre el coneixement del català i els grups professionals. 1991-1996. Percentatges.....
- 30 Evolució de la no comprensió. Districte IV de Sant Adrià de Besòs. 1975-1991. Percentatges.....

Capítol tercer

- 31 Quina considera que és la seva llengua? 2000. Percentatges.....
- 32 Identitat lingüística i llengua familiar a Catalunya, 1975 i 2000. Percentatges.....
- 33 Habitants de Catalunya. Identitat lingüística (1975) i hipòtesi amb natalitat equilibrada (1998). Milions d'habitants.....
- 34 Habitants de Catalunya. Identitat lingüística (1975) i hipòtesi amb natalitat diferencial (1998). Milions d'habitants.....
- 35 Identitat lingüística i lloc de naixement de la mare. 2000. Percentatges.....
- 36 Llengua principal i identitat lingüística. 1993 i 2000. Percentatges.....

- 37 Llengua parlada amb el pare, la parella i els fills. 2000.
Percentatges.....
- 38 Llengua parlada amb el pare, la parella i els fills. 1997.
Percentatges.....
- 39 Evolució generacional de l'ús de la llengua: llengua parlada
amb el pare i llengua parlada amb els fills. 2000.
Percentatges.....
- 40 Llengua habitual i llengua amb els fills. 1997. Percentatges.....
- 41 Evolució del català en l'ús familiar. 1993, 1998 i 2000.
Percentatges.....
- 42 Evolució de l'ús d'ambdues llengües en l'àmbit familiar.
1993, 1998 i 2000. Percentatges.
- 43 Individus que parlen en català amb el pare i amb els fills, per
edats. 1997. Percentatges.
- 44 Individus que parlen ambdues llengües amb el pare i amb
els fills, per edats. 1997. Percentatges.
- 45 Individus que parlen castellà amb els fills i amb els pares,
per edats. 1997. Percentatges.
- 46 Panoràmica lingüística: ús del català. 2000. Percentatges.....
- 47 *Vostè parla català?* 2000. Percentatges.
- 48 Ús i identitat lingüística. 2000. Percentatges.
- 49 *Si vostè no parla català és perquè...* 2000. Percentatges.....
- 50 Ús lingüístic en diverses situacions. 2000.Percentatges.
- 51 Evolució de l'ús lingüístic quan es va a comprar. 1997,
1998, 2000 i 2001. Percentatges.
- 52 Individus que utilitzen majoritàriament el català en diferents
contextos. 1978, 1993, 1998 i 2000. Percentatges.....
- 53 Ús del català a la feina i amb els companys de classe.
Comparació amb la mitjana d'usos lingüístics en diferents
situacions. 1997. Percentatges.
- 54 Ús del català en diferents situacions i identitat lingüística.
2000. Percentatges.....
- 55 Ús del català en diferents situacions i llengua habitual. 1997.
Percentatges.....
- 56 Ús del català en diferents contextos i edat. 1997.
Percentatges.....
- 57 Ús del català en l'última conversa i percentatge d'ús. 1997 i
2000. Percentatges.....
- 58 Llengua habitual i percentatge d'ús del català. 1997.
Percentatges.....

- 59 Última conversa en català i identitat lingüística. 2000.
Percentatges.....
- 60 Percentatge d'ús del català i edat. 1997. Percentatges.....
- 61 Llengua habitual i edat. 1997. Percentatges.....
- 62 Llengua de l'entrevista. 1997 i 2000. Percentatges.....
- 63 Llengua de l'entrevista i identitat lingüística. 2000.
Percentatges.....
- 64 Preferències de llengua per fer l'entrevista segons la llengua
habitual. 1997. Percentatges.....
- 65 Llengua de l'entrevista i edat. 2000. Percentatges.....
- 66 Llengua preferida per a l'entrevista i edat. 1997.
Percentatges.....
- 67 Competència, ús i identitat lingüística. 2000. Percentatges.....
- 68 Coneixements, ús i identitat lingüística per edats. 1997 i
2000. Percentatges.....
- 69 *Què fa si vostè parla en català i li contesten en castellà?*
2000. Percentatges. (Pregunta formulada únicament als
catalanolingües).....
- 70 *Si vostè parla en castellà i li contesten en català, què fa?*
2000. Percentatges. (Pregunta formulada únicament als no
catalanolingües).....
- 71 *Amb els seus amics de parla catalana, quina llengua parla?*
per identitat lingüística. 1997. Percentatges.....
- 72 *Amb els seus amics de parla castellana, quina llengua
parla? per identitat lingüística.* 1997. Percentatges.....
- 73 *Amb els amics de parla catalana, quina llengua parla? per
edats.* 1997. Percentatges.....
- 74 *Amb els amics de parla castellana, quina llengua parla? per
edats.* 1997. Percentatges.....
- 75 Posicionaments reticents envers l'ús del català. 2000.
Percentatges.....
- 76 Creença de discriminació dels castellanoparlants segons la
identitat lingüística. 2000. Percentatges.....
- 77 *El català ha de ser la llengua predominant en un futur?* per
identitat lingüística. 2000. Percentatges.....
- 78 *Quina llengua prefereix per a l'escola dels seus fills?* 2000.
Percentatges.....
- 79 Llengua preferida a l'escola segons la identitat lingüística.
2000. Percentatges.....
- 80 Tipologies d'individus segons la identitat i les actituds
lingüístiques. 1999. Percentatges.....

- 81 Tipologies d'individus segons les actituds i l'edat. 1999.
Percentatges.....

Capítol quart

- 82 Tipologies lingüístiques. 2000. Percentatges.....
- 83 Freqüència d'ús del català. 1997. Percentatges.....
- 84 Tipologies i identitat lingüística. 2000. Percentatges...
- 85 Tipologies i llengua familiar. 2000. Percentatges.....
- 86 Tipologies i ús del català en diverses situacions. 2000.
Percentatges.....
- 87 Tipologies i ús d'ambdues llengües en diverses
situacions. 2000. Percentatges.....
- 88 Tipologies, coneixements i ús. 2000. Percentatges....
- 89 Tipologies i actituds. 2000. Percentatges.....

Capítol cinquè

- 90 Identitat lingüística i nascuts a Catalunya. 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 91 Identitat lingüística (2000) i llengua familiar (1975).
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 92 Llengua parlada amb el pare i amb els fills. 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 93 Ús subjectiu: "*Vostè parla català?*". 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 94 "*Si vostè no parla català, és perquè...?*" 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 95 Llengua de l'última conversa i població catalanòfona. 2000 i
2001. . L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya.
Percentatges.....
- 96 Ús del català en diverses situacions. 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 97 Ús d'ambdues llengües en diverses situacions. 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 98 Llengua de l'entrevista i població catalanolingüe. 2000 i
2001. L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya.
Percentatges.....
- 99 Identitat lingüística, ús i competència oral. 2000 i 2001.
L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....

- 100 Catalanolingües que s'adapten al castellà i no catalanolingües que s'adapten al català. 2000 i 2001. L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 101 “*Quina llengua prefereix per a l'escola dels seus fills?*” 2000 i 2001. L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 102 Població que està d'acord amb les frases següents” 2000 i 2001. L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges.....
- 103 Població que està d'acord amb la frase següent: “*Sabent català és més fàcil trobar feina.*” 2000 i 2001. L'Hospitalet, Sabadell, Manresa i Catalunya. Percentatges

Capítol sisè

- 104 Saber parlar 1975 i 1986 per edats. Província de Barcelona (sense la capital). Percentatges.....
- 105 Evolució de l'ús en els comerços i saber parlar. 1993-2000. Percentatges.....
- 106 Evolució de l'habilitat saber parlar entre 1975 i 1996, per cohorts. Província de Barcelona (sense la capital) Percentatges.....
- 107 Índex de catalanització lingüística. Manresa, Sabadell i L'Hospitalet de Llobregat. 1975, 2000 i 2001.....
- 108 La roda de la llengua
- 109 La roda de la llengua (bis).....

Annex 5. Bibliografia citada

- ARAGAY, J. M., SABATÉ, J. *Inuscat 1996*. [Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1996].
- BADIA I MARGARIT, A. M. *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològic-lingüística. Volum 1*. Barcelona: Edicions 62, 1969.
- BASTARDAS, ALBERT. *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa, 1996.
- BASTARDAS, ALBERT. *Resposta al qüestionari de la Fundació Rafael de Campalans en ocasió del seminari sobre "les perspectives de la llengua"*. [Exemplar mecanografiat]
- BASTARDAS, ALBERT. "Les relacions entre política lingüística i comportament lingüístic: apunts des dels casos del francès al Canadà a fora de Quebec". *Revista de Llengua i Dret*, núm. 31, p. 199.
- BASTARDAS, ALBERT. "Els catalans hem de perdre la por de poliglòtitzar-nos". *3 de vuit* (2001).
- BOIX, EMILI; VILA, FRANCESC XAVIER *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel Lingüística, 1998.
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS. *Conocimiento y uso de las lenguas en España (Investigación sobre el conocimiento y usos de las lenguas cooficiales en las Comunidades Autónomas bilingües)*. Madrid: 1994.
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS. *Situación social y política en Cataluña. Estudio 2410*. Madrid: 2001.
- COLOMER, JOSEP MARIA *La utilitat del bilingüisme. Una proposta de pluralisme lingüístic a Catalunya, Espanya i Europa*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- Catalunya-Quebec. Legislació i polítiques lingüístiques*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.
- FABÀ, ALBERT; UBACH, NOEMÍ. "De més verdes en maduren: la llengua catalana a Santa Coloma de Gramenet". *Revista de Llengua i Dret*. (1997), núm. 28, p. 255 - 271.
- FABÀ, ALBERT; LÓPEZ, PILAR; SOLÉ, JOAN; UBACH, NOEMÍ. "Ofercat: indicadors sobre l'oferta de català a Santa Coloma de Gramenet". *Revista de Llengua i Dret*. (2000), núm. 33, p. 143-169.
- FABÀ, ALBERT; GÀLVEZ, OLGA; MANRUBIA, JOAN; SIMÓ, ANNA; UBACH, NOEMÍ. *El català a Catalunya*. [Informe inèdit, 2000].

FABÀ, ALBERT; GÀLVEZ, OLGA; MANRUBIA, JOAN; SIMÓ, ANNA; UBACH, NOEMÍ. *El català a Sabadell*. [Informe inèdit, 2000].

FABÀ, ALBERT; GÀLVEZ, OLGA; MANRUBIA, JOAN; SIMÓ, ANNA; UBACH, NOEMÍ. *El català a l'Hospitalet de Llobregat*. [Informe inèdit, 2001].

FABÀ, ALBERT; GÀLVEZ, OLGA; MANRUBIA, JOAN; SIMÓ, ANNA; UBACH, NOEMÍ. *El català a Manresa*. [Informe inèdit, 2001].

FARRÁS FARRÁS, JAUME [et al]. *El coneixement del català. 1996. Mapa sociolingüístic de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.

INSTITUT DYM. *Informe sobre l'ús de la llengua catalana a Catalunya* [Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1998].

INSTITUT DYM. *Informe de l'enquesta sobre la política lingüística de la Generalitat i sobre l'aplicació de la Llei 1/1998 de Política Lingüística*. [Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1999].

LEPRÉTRE, MARC. *La llengua catalana, avui*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992.

LÓPEZ RÓDENAS, MARCELO. *Historia social de la Santa Coloma moderna (1954-1979)*. Santa Coloma de Gramenet: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1982.

MARÍ i MAYANS, ISIDOR, coord. *La llengua als Països Catalans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1992.

MONTOYA ABAD, BRAULI. *Alacant, la llengua interrompuda*. Paiporta: Comercial Denes, 1996. (Col·lecció d'Investigacions Francesc Ferrer Pastor, 1).

PRADILLA, MIQUEL ÀNGEL, coord. *La llengua catalana al tombant del mil·lenni. Una aproximació sociolingüística*. Barcelona: Empúries, 1999.

PRATS, MODEST; RAFANELL, AUGUST; ROSSICH, ALBERT. *El futur de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries, 1990.

QUEROL, ERNEST. *Els valencians i el valencià. Usos i representacions socials*. Paiporta: Comercial Denes, 2000. (Col·lecció d'Investigacions Francesc Ferrer Pastor, 7).

REIXACH, MODEST. *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1985.

REIXACH, MODEST. *Difusió social del coneixement de la llengua catalana. Anàlisi de les dades lingüístiques del padró d'habitants de 1986 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1990.

REIXACH, MODEST. *El coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens lingüístic de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1997.

RODRIGUEZ, J. "Estudios del CIS: desarrollo regional, democracias" A: *Revista española de investigaciones sociológicas*, 6 (p. 183-233). 1979.

ROMANÍ, J. M.; STRUBELL, M. "L'ús de la llengua a Catalunya". A: GINER, SALVADOR, coord. *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 1998. p. 805-821.

RUIZ, FRANCESC; SANZ, ROSA; SOLÉ CAMARDONS, JORDI. *Diccionari de Sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001.

SANJUAN, X. "Evolució del coneixement i ús del català al País Valencià". A: PRADILLA, MIQUEL ÀNGEL, coord. *La llengua catalana al tombant del mil·lenni. Una aproximació sociolingüística*. Barcelona: Empúries, 1999. Pàg. 119-153.

SIGUAN, MIGUEL. *Conocimiento y uso de las lenguas*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas 22, 1999.

SIGUAN, MIGUEL. *Bilingüismo y lenguas en contacto*. Madrid: Alianza, 2001.

STRUBELL, MIQUEL. *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: La Magrana, 1982.

STRUBELL, MIQUEL. "Evolució de la comunitat lingüística". A: *Segones jornades sobre el nacionalisme català a la fi del segle XX*. Barcelona: La Magrana: Edicions 62, 1989.

STRUBELL, MIQUEL. "Societat i normalització lingüística". A: *El català. Un debat a finals del segle XX. De la normalització a la normalitat*. Vilassar de Mar: La Busca, 1999. p. 20.

SUBIRATS, MARINA. *Enquesta metropolitana 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona*. Vol. 20: *Transmissió de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*. Barcelona: [s. n.], 1990.

SUBIRATS, MARINA. *Enquesta metropolitana 1990*. Vol. 4 de l'Informe General de l'estudi: *Educació, llengua i hàbits culturals*. Barcelona: [s. n.], 1992

TORRES, JOAQUIM. "Les enquestes sociolingüístiques catalanes". *Treballs de Sociolingüística Catalana* (1997), núm. 1, p. 137-146.

TORRES, JOAQUIM. "Les dades lingüístiques del padró del 1975 i les enquestes coetànies". A: REIXACH, MODEST. *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1985. Pàg. 155 – 162.

TORRES, JOAQUIM. "L'ús oral familiar a Catalunya". A: *Jornades d'estudi sobre l'ús interpersonal del català. Estat de la qüestió i propostes [en premsa]*. Grup Català de Sociolingüística i Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Barcelona, 2001.

VALLVERDÚ, FRANCESC. *Velles i noves qüestions sociolingüístiques*. Barcelona: Edicions 62, 1998.

VILA I MORENO, FRANCESC XAVIER. "Escola i promoció de l'ús: el paper del 'model de conjunció en català". *Llengua i ús*. (1998), núm. 11, p. 65.

VILA I MORENO, FRANCESC XAVIER. "Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana". *Revista de Llengua i Dret*.(2000), núm. 34, p. 169-208.

VILA I MORENO, FRANCESC XAVIER. "Ús interpersonal no familiar". A: *Jornades d'estudi sobre l'ús interpersonal del català. Estat de la qüestió i propostes [en premsa]*. Grup Català de Sociolingüística i Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Barcelona, 2001